

nus.org.ua ►

«НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»

в 5–6-х класах: виклики впровадження

Про дослідження

Дослідження за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» організували та здійснили ГО «Смарт освіта» спільно з фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та Центром політичної соціології за участі Інституту освітньої аналітики, ГС «Ре: Освіта» й аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського університету імені Бориса Грінченка.

У роботі авторський колектив поставив за мету з'ясувати, яким є стан впровадження реформи «Нова українська школа» в адаптаційному циклі базової середньої освіти (5–6-ті класи), які ключові проблеми й потреби існують сьогодні та якими можуть бути шляхи розв'язання.

Цей звіт відображає позицію авторського колективу й не обов'язково збігається із позицією Міжнародного фонду «Відродження».

Це дослідження було представлено ГО «Смарт Освіта» в межах Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст дослідження є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Список скорочень

АНО	академія неперервної освіти
ВШО	Всеукраїнська школа онлайн
ГО	громадська організація
ГС	громадська спілка
ДСЯО	Державна служба якості освіти
ЄС	Європейський Союз
ЗЗСО	заклад загальної середньої освіти
ІМЗО	Інститут модернізації змісту освіти
ІППО	інститут післядипломної педагогічної освіти
МОН	Міністерство освіти і науки України
НАПН	Національна академія педагогічних наук
НУШ	реформа «Нова українська школа»
ОВА	обласна військова адміністрація
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ООП	особливі освітні потреби
ОТГ	об'єднана територіальна громада
ТОВ	товариство з обмеженою відповідальністю
УІРО	Український інститут розвитку освіти
УЦОЯО	Український центр оцінювання якості освіти
ФОП	фізична особа-підприємець
ЦПРПП	центр професійного розвитку педагогічних працівників
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund, Дитячий фонд ООН

«Нова українська школа» в 5–6-х класах: виклики впровадження

Упорядниця та керівниця проєкту:	Галина Титиш
Координаторки:	Катерина Куровська, Вікторія Коваль
Автори:	Ірина Пасько, Володимир Божинський, Поліна Бондаренко
Експертна підтримка:	Лілія Гриневич, Андрій Сташків, Ігор Хворостяний, Тетяна Вакулєнко, Вадим Карандій, Сергій Горбачов, Іванна Коберник, Оксана Макаренко, Оленка Северенчук, Тетяна Лісова, Катерина Молодик, Іван Юрійчук, Олена Заплотинська, Григорій Баран, Ірина Когут, Вікторія Коваль
Експертна підтримка Recovery and Reform Support Team (RST):	Роман Шиян, заступник директорки RST; Василь Терещенко, проєктний менеджер з моніторингу впровадження НУШ RST; Ірина Клименко, проєктна менеджерка з оцінювання RST; Олена Глоба, старша проєктна менеджерка (координація НУШ) RST; Олена Кузьмінська, проєктна менеджерка з професійного розвитку вчителів RST; Юлія Романенко, проєктна менеджерка з розробки освітніх та навчальних програм RST; Вікторія Топол, менеджерка з комунікацій напряду НУШ RST
Редагування:	Вікторія Коваль, Галина Глодзь
Коректура:	Ксенія Шпак
Верстка:	Роман Марчишин

За підтримки Міжнародного фонду «Відродження»

Цей звіт відображає позицію авторського колективу і не обов'язково збігається з позицією Міжнародного фонду «Відродження».

П 19 «Нова українська школа» в 5–6-х класах: виклики впровадження / кол. авт.: І. Пасько, П. Бондаренко, В. Божинський; за ред. Галини Титиш; ГО «Смарт освіта». Київ. 2024. 190 с.

Дослідження за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» організували та здійснили ГО «Смарт освіта» спільно з фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та Центром політичної соціології за участі Інституту освітньої аналітики, ГС «Ре: Освіта» й аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського університету імені Бориса Грінченка.

У роботі авторський колектив поставив за мету з'ясувати, яким є стан впровадження реформи «Нова українська школа» в адаптаційному циклі базової середньої освіти (5–6-ті класи), які ключові проблеми й потреби існують сьогодні та якими можуть бути шляхи розв'язання.

УДК 373.5.014.3.091.21(477)

Забороняється відтворювати, зберігати в інформаційно-пошукових системах, передавати в будь-якій формі та будь-якими засобами — електронними, механічними та ін. способами — будь-яку частину цього видання без письмового дозволу правовласника — ГО «Смарт освіта».

Усі права застережено.

© ГО «Смарт освіта», 2024

Зміст

Методологія дослідження	7
Методологія соціологічного дослідження	8
Методологія кабінетного дослідження	13
Основні результати дослідження	14
Підвищення кваліфікації вчителів/ок щодо впровадження НУШ у 5–6-х класах	15
Ключові знахідки	15
Пропозиції з подолання проблемних моментів	27
Зміст освіти й методи роботи освітян/ок	29
Ключові знахідки	29
Пропозиції з подолання проблемних моментів	65
Психологічний стан учителів/ок	68
Ключові знахідки	68
Пропозиції з подолання проблемних моментів	71
Освітні втрати	72
Ключові знахідки	72
Пропозиції з подолання проблемних моментів	75
Комунікація реформи і перешкоди до її впровадження	76
Ключові знахідки	76
Пропозиції з подолання проблемних моментів	83
Деякі регіональні особливості	85
Кейси самозарадності	87
Нормативне регулювання впровадження реформи	91
Основні висновки	100
Додатки	102
Додаток 1. Фінансування НУШ–2022	102
Додаток 2. Чи змінилися авторські колективи навчальних програм за старим Державним стандартом і модельних програм для 5–6-х класів НУШ?	110
Додаток 3. Ключові знахідки й рекомендації: узагальнення	118
Додаток 4. Результати опитування в табличному вигляді	130
Додаток 5. Гайд першої хвили інтерв'ю	183
Додаток 6. Гайд другої хвили інтерв'ю	185

Із 2020 року на реформу «Нова українська школа» впливали зовнішні чинники, які значно ускладнили її імплементацію. Наприклад, у початковій школі учнівство чимало часу провело на дистанційному навчанні, що, безумовно, сильно позначилося на результатах. Однак запровадження НУШ у базовій середній школі чекали ще складніші виклики: п'ятикласники/ці почали навчатися за новим Державним стандартом базової середньої освіти через шість місяців після початку повномасштабної війни.

Стрес від загрози обстрілів і переживання за рідних на фронті чи на тимчасово окупованих територіях стали постійним тлом освітнього процесу в Україні. Частина закладів освіти — разом із педагогічними колективами — опинилася в окупації, частина освітян/ок вирушила захищати Україну, а ті, хто залишився, мусили давати раду навчанню під час повітряних тривог і в періоди блекаутів. Секвестр бюджету на користь потреб фронту позбавив освіту коштів на друк підручників — не було у 2022 році й цільової субвенції на НУШ.

Водночас на впровадження реформи в 5–6-х класах негативно вплинули не лише наведені вище об'єктивні чинники. Авторський колектив здійснив попередній [аналіз календаря впровадження реформи](#) і виявив певні відставання за низкою важливих пунктів, які почали накопичуватися ще до повномасштабної війни. Зокрема, досі не ухвалено низку важливих змін до освітнього законодавства (докладно про це — у розділі «Нормативне регулювання впровадження реформи»). Брак друкованих підручників у 5-х класів протягом майже всього навчального року породив проблеми й поглибив освітні втрати. На відміну від початкової школи, середня не отримала коштів, потрібних на закупівлю засобів навчання, а педагогам не було призначено надбавку за впровадження НУШ. Крім того, були підстави припускати, що підготовка вчителів-предметників до роботи в 5–6-х класах НУШ не була реалізована на належному рівні через брак фінансування та змоги проводити повноцінне офлайн-навчання. При цьому МОН за очільництва Сергія Шкарлета у 2022 — на початку 2023 року регулярно транслювало позитивні повідомлення про «продовження реформи», які не зовсім відповідали дійсності, ба більше — викривлювали реальний стан справ в уявленні громадськості.

Щоб з'ясувати, якою є справжня ситуація із НУШ у 5–6-х класах, дослідницький колектив вирішив провести опитування серед учителів-предметників, які працюють у базовій середній школі. У фокусі опинилися такі теми: підвищення кваліфікації; навчальні програми й підручники; методи навчання; чинники, які заважають впровадженню реформи; проблеми оцінювання навчальних досягнень учнів за новою системою; психологічний стан учасників освітнього процесу й освітні втрати. Одночасно із соціологічним опитуванням колектив провів кабінетне дослідження, проаналізувавши низку нормативних документів, дані з відкритих джерел і відповіді на інформаційні запити до різних інституцій.

Сподіваємося, що результати дослідження й напрацьовані рекомендації стануть у пригоді в поточній ситуації, коли реформа НУШ потребує серйозної державної підтримки.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження складалося із кабінетної та соціологічної частин.

Кабінетна частина	Соціологічна частина
<ul style="list-style-type: none">• аналіз законодавства;• збір і аналіз інформації від ОВА, ОТГ, ІППО й АНО;• аналіз таймінгу впровадження реформи;• аналіз типової освітньої програми й порівняння її з програмою за старим Державним стандартом базової середньої освіти;• аналіз обраних модельних програм;• збір «історій самозарадності».	<ul style="list-style-type: none">• репрезентативне опитування вчителів/ок 5–6-х класів (600 респондентів/ок);• глибинні інтерв'ю (15 + 15).

Методологія соціологічного дослідження

Глибинні інтерв'ю

Під час польового етапу дослідження аналітики Фонду «Демократичні ініціативи» протягом 9–22 жовтня 2023 року й 8–15 січня 2024 року провели **30 структурованих інтерв'ю з учителями й учительками 5–6-х класів** (15 інтерв'ю під час першої хвили та 15 — під час другої). Вибірка вчителів/ок, залучених до інтерв'ю в ролі респондентів/ок, була незалежною від вибірки вчителів/ок, які були залучені як респонденти/ки до опитування.

Аналітики Фонду самостійно зверталися до вчителів/ок із пропозицією взяти участь в інтерв'ю, набираючи майбутніх респондентів/ок методом **«снігової кулі»**. Ніхто з учителів/ок, до яких звернувся Фонд, не відмовився від участі в інтерв'ю. Точка насичення була досягнута на дев'ятій респондентці під час першої хвили інтерв'ю і на восьмій — під час другої хвили. Інтерв'ю проводили в телефонному форматі у зручний для респондентів/ок час із аудіофіксацією розмови.

28 осіб, які взяли участь в інтерв'ю, були жіночої статі, 2 — чоловічої (в інтерв'ю першої хвили взяли участь лише жінки). **Гендерний дисбаланс** спричинений нерівномірним розподілом чоловіків і жінок у сфері.

Географія проживання та місця роботи респондентів/ок охоплює Київську, Львівську, Чернігівську, Чернівецьку, Черкаську, Сумську, Херсонську, Запорізьку, Вінницьку, Одеську, Івано-Франківську, Закарпатську, Кіровоградську області й місто Київ.

За **типом населеного пункту**, у якому розташовані заклади освіти, у вибірці представлені столиця, обласні центри, інші міста й села.

Респонденти/ки на момент проведення інтерв'ю викладали 5–6-м класам НУШ **такі предмети**: українська мова й література, математика, англійська мова, зарубіжна література, історія, природознавство, географія, мистецтво.

У середньому одне інтерв'ю тривало близько **45–60 хвилин** включно з представленням інтерв'юера.

Гайд для першої хвили складався із **п'яти блоків, загалом 15 відкритих питань**. Метою гайду було зондувати **такі теми**:

- досвід респонденток під час курсів підвищення кваліфікації;
- критерії обрання курсів;
- досвід створення навчальних програм на основі модельних;
- критерії обрання навчальних програм;
- оцінка підручників, за якими викладають респондентки;

- труднощі під час проведення дистанційних уроків;
- емоційний і психологічний стан респондентки;
- досвід підтримки учнів у вразливому емоційному або психологічному стані;
- досвід респондентки в подоланні освітніх втрат учнівства;
- бачення недоліків реформи НУШ та покращення її імплементації.

Гайд для другої хвилі складався **із чотирьох блоків, загалом 23 питання: 16 відкритих загальних питань, 3 відкриті питання**, які були поставлені тільки кільком респондентам/кам, які мають досвід викладання за нетиповою освітньою програмою, і **4 загальні питання закритого типу**.

Метою гайду другої хвилі було зондувати та прояснити (після результатів репрезентативного дослідження) **такі теми**:

- мотивацію викладання інтегрованих курсів чи окремих предметів;
- бачення відмінностей між підручниками за новим і старим Державними стандартами базової середньої освіти;
- запит на навчально-методичний комплект;
- розуміння респондентами/ками поняття «зворотний зв'язок»;
- ставлення до формувального, бального й рівневого оцінювання;
- сприйняття реформи НУШ;
- бажані умови роботи;
- бажані умови оцінки кваліфікації та компетентності вчителів;
- переваги й недоліки нетипових освітніх програм (ці дані стануть основою для окремого майбутнього дослідження).

Потенційне обмеження першого польового етапу дослідження — це **зміщення у зв'язку з відбором добровольців** (до вибірки не потрапили особи, які були категорично налаштовані проти опитування і, ймовірно, могли мати думки, що відрізняються від висловлених респондентами/ками). Однак цей ефект послаблюється тим, що соціологи/ні самі зверталися до вчителів/ок, а не навпаки. Із метою розширення варіацій досвіду респондентів/ок під час відбору були охоплені різні області, типи населених пунктів та предмети викладання.

Водночас загальним для всіх етапів дослідження є **випадіння з вибірки вчителів/ок, які виїхали за межі країни** у зв'язку з воєнними діями.

Під час інтерв'ю в респондентів/ок не спостерігали явного самоцензурування у відповідях. Задля досягнення цього на інтерв'ю не виносили питання, які керівництво закладу освіти могло б використати для тиску на респондентів/ок, інші делікатні питання. У респондентів/ок не запитували ім'я, прізвище, вік, місце роботи, хоча цю інформацію вони могли добровільно повідомляти під час інтерв'ю. Комунікація з освітянами/ками відбувалася прямо, без залучення керівництва закладів освіти.

Результати інтерв'ю були використані для доопрацювання анкети, зокрема варіантів відповідей на питання, для проведення кількісного опитування вчителів/ок, а результати анкетування — для уточнення гайду другої хвилі глибинних інтерв'ю.

Кількісне репрезентативне опитування

Емпіричні дані для другого етапу дослідження зібрані за допомогою кількісного опитування, яке провів Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології протягом 23 жовтня — 15 листопада 2023 року.

Методом **face-to-face** опитали **600 учителів/ок** 5-х і 6-х класів за **багатоступеневою вибіркою із застосуванням випадкового відбору** населених пунктів і шкіл на перших етапах та **квотного відбору респондентів** на фінальному етапі.

Анкета складалася з **44 питань**. Учителі/ки заповнювали її **самостійно** в присутності інтерв'юєрів/ок — у закладах освіти, у приміщеннях без сторонніх осіб, крім інтерв'юєра/ки й респондента/ки.

Вибіркова сукупність відтворює демографічну структуру вчителів/ок за **макрорегіоном** і **типом населеного пункту** відповідно до даних Інституту освітньої аналітики Міністерства освіти і науки України станом на вересень 2022 року.

До вибірки не потрапили вчителі/ки, які на момент опитування перебували за межами населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де вони працюють.

У кожному з макрорегіонів України опитано кількість учителів/ок, пропорційну до частки макрорегіону в генеральній сукупності цілої країни.

На другому етапі було відібрано **ключові області** кожного з макрорегіонів. Зважаючи на пропорцію вчителів/ок у кожному макрорегіоні, у Західному (34,19 %) та Центральному (38,09 %) макрорегіонах було відібрано по три області:

- Західний макрорегіон: Закарпатська, Львівська й Рівненська області;
- Центральний макрорегіон: м. Київ, Київська й Черкаська області.

У менших за кількістю учителів/ок Південному (13,1%) та Східному (14,62%) макрорегіонах було відібрано по одній області:

- Південний макрорегіон: Одеська область;
- Східний макрорегіон: Дніпропетровська область.

На третьому етапі в кожному з макрорегіонів анкети були **розподілені між міськими та сільськими вчителями/ками пропорційно** до їх загальної кількості в цих типах населених пунктів. У кожному з макрорегіонів у випадковий спосіб були відібрані міста і села, а в них — школи, у яких є 5–6-ті класи НУШ.

Максимальна випадкова похибка опитування (без урахування дизайн-ефекту) не перевищує 4% з імовірністю 0,95.

Частка респондентів/ок, які завершили проходження анкети до кінця, становить 100%. Частка відмов від участі в опитуванні становить 0%.

Нижче представлений розподіл генеральної та вибіркової сукупності вчителів 5–11-х класів ЗЗСО України. Жирним виділені області, відібрані для опитування:

	Кількість вчителів/ок 5–11-х класів, осіб за даними Інституту освітньої аналітики	Частка в генеральній сукупності (%)	Кількість респондентів/ок (планована)	Частка вчителів/ок 5–11-х класів за типом населеного пункту та відповідна кількість опитаних
Волинська область	7674			
Закарпатська область	7591			Міська: 25 662
Івано-Франківська область	8407	ЗАХІД 57 508 34,19 %	205	45 %
Львівська область	14 613			Опитано: 92
Рівненська область	7954			Сільська: 31 846
Тернопільська область	6343			55 %
Чернівецька область	4926			Опитано: 113
Вінницька область	7913			
Житомирська область	6501			
Київська область	8243			
Кіровоградська область	4419	ЦЕНТР 64 067 38,09 %	228	Міська: 40 450
Полтавська область	6078			63 %
Сумська область	4550			Опитано: 144
Хмельницька область	6554			Сільська: 23 617
Черкаська область	5532			37 %
Чернігівська область	4729			Опитано: 84
Місто Київ	9548			
Запорізька область	5459			Міська: 14 500
Миколаївська область	4528	ПІВДЕНЬ 22 031 13,10 %	79	66 %
Херсонська область	2075			Опитано: 52
Одеська область	9969			Сільська: 7531
Дніпропетровська область	11 551			34 %
Харківська область	8361	СХІД 24 596 14,62 %	88	Опитано: 27
Донецька область	3876			Міська: 19 858
Луганська область	808			81 %
				Опитано: 71
				Сільська: 4738
				19 %
				Опитано: 17
Україна	168 202	100 %	600	

Частка **жінок** у вибірці склала 91,5%, **чоловіків** — 7%. Решта не побажала вказувати стать.

Вік респондентів/ок				
18–20 років	30–39 років	40–49 років	50–59 років	Понад 60 років
9 %	20 %	30 %	27 %	14 %

Найбільше у вибірці представлені вчителі/ки, які викладають такі предмети:

- українську мову (20,5%) та українську літературу (16,5%),
- математику (19%),
- іноземну мову (17%).

Абсолютна більшість (51%) респондентів/ок на момент опитування викладала в очному форматі. 47% вчителів/ок викладали в змішаному форматі, у дистанційному — 2%.

55% респондентів/ок мали вищу кваліфікаційну категорію, 20% — були спеціалістами першої кваліфікаційної категорії. Спеціалістів другої кваліфікаційної категорії у вибірці 10%. Решта викладачів/ок — 15% — мають кваліфікацію спеціаліста.

56% опитаних вчителів/ок не мали педагогічного звання. Чверть мала звання старшого вчителя. Звання вчителя-методиста мали 19% респондентів.

Методологія кабінетного дослідження

Кабінетне дослідження проводили з вересня до грудня 2023 року представниці ГО «Смарт освіта» (основна частина), науковий співробітник аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського університету імені Бориса Грінченка Володимир Божинський (аналіз законодавчої бази) і ГС «Ре: Освіта».

У цій частині дослідження колектив поставив за мету з'ясувати такі питання:

- чи є наразі відставання від початкового плану впровадження реформи і в яких аспектах;
- які нормативні акти потребують ухвалення для ефективнішого впровадження реформи;
- скільки вчителів/ок, за статистичними даними, пройшли підвищення кваліфікації для роботи в адаптаційному циклі середньої школи за новим Державним стандартом;
- як ІППО й АНО працювали в цьому напрямі у 2022 році за браку цільової субвенції;
- як загалом ситуація з фінансуванням, зокрема друку підручників, позначилася на запровадженні реформи;
- чи компенсували ОТГ брак субвенції на НУШ із місцевих бюджетів, спонсорських або грантових коштів;
- чим відрізняється Типова освітня програма для 5–9-х класів від програми за старим Державним стандартом у кількісному (години) та змістовому (предмети) вимірах;
- чи є присутні відмінності у змісті базової середньої освіти за новим Державним стандартом (на прикладі окремих програм і підручників).

Для опрацювання цих питань використовували такі підходи:

- збір та аналіз даних із відкритих джерел (законодавство, Державний стандарт базової середньої освіти, стара й нові Типові освітні програми, типові навчальні плани, модельні програми, pdf-версії підручників тощо);
- збір даних через запити до профільних установ та інституцій (МОН, ІМЗО, ОВА, ІППО/АНО, ДСЯО, УЦОЯО);
- порівняння зібраних даних.

У цьому звіті висновки кабінетного дослідження переважно інтегровані з висновками соціологічної частини, підкріплюють і доповнюють її.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На першому етапі дослідження ми докладно розглянули початковий календар впровадження реформи й зіставили його з реальним станом її імплементації. З'ясували, що за деякими позиціями наявне серйозне відставання — наприклад, у розробленні модельних програм, написанні й друку підручників.

Докладно ознайомитися з результатами аналізу можна [за посиланням](#).

Варто ще раз наголосити, що зараз, у 2024 році, майже неможливо розділити певні системні проблеми впровадження реформи (які, ймовірно, вказали б на те, що потрібно переглянути певні аспекти її реалізації) і руйнівні для освіти наслідки карантину й повномасштабної війни. Дистанційне навчання негативно позначилося на початковій школі, адже діти в цьому віці не здатні до ефективної самоорганізації, їм потрібніша соціалізація — взаємодія з учителем й однолітками, вони не такі вправні і витривалі в користуванні гаджетами із навчальною метою. До того ж постійний стрес через війну шкодить когнітивним здібностям навіть тих учнів й учениць, які перебувають в умовно безпечних регіонах, не говорячи вже про тих, хто лишається ближче до лінії фронту.

Думку тих учителів/ок, які перебувають у зоні бойових дій чи на тимчасово окупованих територіях, з очевидних причин з'ясувати неможливо.

Підвищення кваліфікації вчителів/ок щодо впровадження НУШ у 5–6-х класах

Приступаючи до дослідження, авторський колектив припускав, що вчителі/ки середньої школи не отримали знань, необхідних для роботи в 5–6-х класах НУШ, у достатньому обсязі. На користь гіпотези свідчили такі факти:

- брак фінансування у 2022 році (через секвестр бюджету не було можливості найняти тренерів-практиків не з-поміж працівників ІППО/АНО);
- переважно дистанційний формат підвищення кваліфікації, який унеможлилював наочний розгляд певних практичних кейсів із роботи в класах;
- втрачений час на підготовку до впровадження реформи в 5–6-х класах через загальне ставлення до НУШ попереднього керівництва МОН.

Виходячи з цього припущення, до соціологічної анкети й гайдів для проведення глибоких інтерв'ю внесли низку питань, які дали б змогу з'ясувати ситуацію з підвищенням кваліфікації.

Ключові знахідки

Відповідно до результатів опитування, **96 % учителів/ок пройшли цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ**. Такі високі показники проходження курсів підвищення кваліфікації — понад 90 % — зберігаються незалежно від макрорегіону, у якому викладає респондент/ка. Усі респонденти/ки глибоких інтерв'ю також пройшли цільове підвищення кваліфікації.

За даними, які надав у відповідь на запит авторського колективу Інститут модернізації змісту освіти, у **2021/2022 навчальному році за період з 27 квітня 2021 до 26 серпня 2022 року** було проведено такі курси з підвищення кваліфікації щодо впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти у 5–6-х класах:

№	Назва курсу	Кількість педагогічних працівників/ць, які приступили до навчання	Кількість осіб, які отримали сертифікати
1	Навчання на онлайн-платформі «Навчаємось разом» (6 семінарів в онлайн-форматі, контрольні тести)	3000	1700 (56,7 %)
2	Онлайн-курс «Школа для всіх»	15 800	8552 (54,1 %)
3	Онлайн-курс «Оцінювання без знецінювання»	11 503	5028 (43,7 %)
4	Підвищення кваліфікації керівників пілотних закладів	140	90 (64,3 %)

Онлайн-формат, пов'язаний спочатку з карантинними обмеженнями, а пізніше з безпековою ситуацією під час воєнного стану, міг позначитися на якості знань і взаємодії в навчальних групах (у вчителів, як побачимо з відповідей на запитання анкети, є запит на практичні кейси й обмін досвідом).

Цікаво, що в кожному з наведених прикладів успішно завершило курс (отримало сертифікати) близько половини учасників/ць (56,7 % — 54,1 % — 43,7 % — 64,3 %). Така статистика насправді не виняткова для масових відкритих онлайн-курсів: у зв'язку з потребою самоконтролю й тайм-менеджменту їх закінчують далеко не всі зареєстровані.

Варто зазначити, однак, що наведені вище **дані від ІМЗО не репрезентативні** щодо підвищення кваліфікації за галузями. Крім того, ми не знаємо, скільки осіб із тих, які пройшли чи лише розпочали курс 1, реєструвалися також на курси 2 і 3 і завершили їх — можливо, ці вибірки перехрещуються, тож певна частина найактивніших учителів/ок пройшла всі три курси. Збір даних у такому розрізі в майбутньому дав би точніше уявлення про готовність освітян/ок до роботи в НУШ і про результативність підвищення кваліфікації онлайн.

Репрезентативнішими є дані, надані ІМЗО за період від **1 серпня 2022 року до 1 липня 2023 року**. Відповідно до них, у цей час ІППО організували навчання для понад 36 тисяч осіб за всіма освітніми галузями саме щодо впровадження НУШ.

№	Назва освітньої галузі	Кількість осіб, що пройшли навчання
1	Мовно-літературна	10 720
2	Математична	4320
3	Природнича	5230
4	Технічна	2428

№	Назва освітньої галузі	Кількість осіб, що пройшли навчання
5	Інформатична	2682
6	Соціальна та здоров'язбережувальна	2243
7	Громадянська й історична	3102
8	Мистецька	2936
9	Фізична культура	2452
Разом		36 113

Аспект, на який варто звернути увагу: ці дані давали б загальну картину, якби ми **знали кількість учителів/ок в Україні**, що викладають саме в 5–6-х класах — у розрізі освітніх галузей. Але державні інституції не мають таких даних (Інститут освітньої аналітики збирає лише статистику щодо вчителів/ок 5–9-х класів загалом), тож неможливо визначити, який відсоток учителів/ок, що впроваджують реформу НУШ, пройшов цільове навчання. **Збір таких даних допоміг би унаочнити ситуацію.**

З огляду на проблеми з фінансуванням ми припускали, що більшість опитаних проходила підвищення кваліфікації на курсах від громадських організацій, на платних курсах від різних провайдерів. Але, як показало опитування, це не так. Серед суб'єктів, які надавали послуги з підвищення кваліфікації щодо впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти в адаптаційному циклі, першість зберігають ІППО/АНО.

Суб'єкт підвищення кваліфікації	Пройшли	Готові рекомендувати
Інститути післядипломної педагогічної освіти або академії неперервного розвитку	85,0 %	81,3 %
Громадські організації (наприклад, ГС «Освіторія», програма «Демократична школа» та інші)	21,7 %	22,6 %
Інститут модернізації змісту освіти	18,1 %	23,4 %
Міжнародні партнерські організації (наприклад, проєкт «Навчаємось разом»)	6,6 %	13,5 %
Приватні особи чи організації (ФОП, ТОВ тощо)	5,6 %	4,5 %
Український інститут розвитку освіти	5,4 %	8,9 %
Національна академія педагогічних наук України	1,6 %	4,2 %

Отже, інститути підвищення кваліфікації змогли організувати навчання для освітян/ок попри брак цільового фінансування. Наприклад, у відповіді на запит дослідницького колективу до Чернігівського ІППО згадано **«численні запити педагогів області»**, які спонукали провести додаткове навчання, зокрема для педагогів-тренерів. Деякі ІППО у відповідь на запити зазначили, що знайшли змогу залучити «зовнішніх» тренерів-практиків навіть перед 2022/2023 навчальним роком. Але здебільшого курси в той рік проводили співробітники/ці ІППО, і це могло призвести до невдоволення вчителів/ок браком практичного складника навчання (про це докладніше нижче).

Варто зазначити, що, згідно з даними опитування, ті самі курси, які вчителі/ки проходили, вони готові рекомендувати колегам. Той факт, що відсоток людей, які готові рекомендувати певний курс, часом вищий від відсотка тих, хто його пройшов, може пояснюватися позитивними відгуками від колег, які пройшли курс, і/або загалом позитивною репутацією певного провайдера.

Важливо було з'ясувати, які **чинники впливають на вибір курсів підвищення кваліфікації** і чи не є цей процес насправді «вибором без вибору». Із цією метою до анкети включили питання «Що для Вас було ключовим під час обрання конкретного курсу підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ?». Респондент/ки могли обрати декілька варіантів відповіді.

Чинник	%
Практична спрямованість курсів	59,0
Наявність змістового модуля, який мені потрібен для мого предмета/інтегрованого курсу	42,4
Попередній досвід проходження курсів із цим організатором	19,0
Відгуки колег	12,7
Позиція управління чи департаменту освіти	8,4
Цей курс був єдиною пропозицією	5,9
Відгуки в Інтернеті	5,6
Позиція директора школи	5,2
Вартість курсів	4,2
Інше	0,2

Результати опитування демонструють **потужний запит на практичну спрямованість навчання** на курсах підвищення кваліфікації щодо впровадження НУШ. Відповіді на питання щодо того, які саме вміння та навички необхідні вчителям/кам, прояснюють зміст поняття «практична спрямованість».

Важливо наголосити: сумарно понад **86 % учителів/ок** вважають, що набутих під час підвищення кваліфікації **знань їм достатньо** для впровадження НУШ у 5–6-х класах (до цієї категорії відносимо тих, хто на відповідне питання обрав варіант «так» (38,9%) чи «радіше так» (47,4%)). Однак відповіді на наступні питання свідчать, що набуті **знання можуть бути недостатні й несистемні**. **8,5% опитаних** вважають, що набутих на курсах знань їм не вистачає. 5% респондентів/ок не змогли визначитися з відповіддю. Відмінності між респондентами/ками різних вікових груп у відповіді на це питання не спостерігається.

Наше припущення полягає в тому, що якість підготовки предметників, попри масовість у 2023 році, усе-таки не досягала належного рівня, однак учителі до такої міри **втомлені й виснажені**, що не хочуть прямо зізнаватися, що чогось не знають, аби їх не скерували на додаткове навчання в позаробочий час.

Зокрема, під час опитування респондентам/кам **було запропоновано обрати з 13 навичок, методів та умінь**, які вони розглядали на курсах підвищення кваліфікації та якими навчилися користуватися під час цих занять.

Жодного із запропонованих варіантів не обрала більше ніж половина респондентів/ок — попри те, що вони були вільні позначити будь-яку кількість відповідей.

Учителі/ки найчастіше обирали як опановане («навчилися використовувати на курсах підвищення кваліфікації»):

Зміст навчання	%
Методи оцінювання навчальних досягнень	44,9
Розвиток ключових компетентностей	39,0
Організація групової роботи в класі	36,9
Забезпечення комфортного середовища для учнів	28,7
Діяльнісний підхід	28,4
Створення навчальних матеріалів	23,9
Створення навчальних програм	23,0
Організація індивідуальної роботи в класі	19,9
Нові знання з предмета, який викладаю	19,0
Розвиток наскрізних умінь, спільних для різних освітніх галузей	19,0
Надолуження освітніх втрат і розривів	12,9
Діагностика освітніх втрат і розривів	12,7
Техніки соціально-емоційної підтримки	12,2
Нічого з переліченого	1,4

Навички, які респонденти/ки найчастіше навчилися використовувати під час курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ, майже не залежали від того, які з трьох найпопулярніших курсів підвищення кваліфікації вони закінчили. Отже, можна припустити, що три найпопулярніші організатори курсів підвищення кваліфікації **викладають приблизно за однаковою програмою та надають послуги приблизно однакової якості.**

Про те, що вчителі/ки **вважають найкориснішим на курсах підвищення кваліфікації**, в анкеті запитували двічі, сформулювавши питання по-різному:

- «Які з наведених тем — у межах курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ — Ви вважаєте найбільш актуальними в контексті НУШ?» (до трьох відповідей);
- «Нижче наведений перелік тем, які потенційно можуть розглядати на курсах підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ. Про що Вам було б найкорисніше дізнатися?» (до десяти відповідей; у другому випадку список розширений).

Учителі/ки вважають **найактуальнішими** на курсах підвищення кваліфікації такі пункти:

Зміст навчання	%
<i>Сучасні підходи до навчання в НУШ</i>	64,8
<i>Цифрові технології педагогічної діяльності</i>	34,8
<i>Реалізація концепції НУШ у базовій середній освіті</i>	34,5
<i>Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів / інтегрованих курсів</i>	28,1
Психолого-педагогічні умови організації освітнього процесу в НУШ	24,8
Психологічна допомога учасникам освітнього процесу в умовах воєнного стану	17,2
Особливості впровадження інклюзивного навчання учнів	16,8
Державний стандарт базової середньої освіти	15,3
Типова освітня програма	11,8
Освітня програма закладу освіти	8,1
Типовий навчальний план	5,7
Нічого з переліченого	0,9

Учителі/ки вважають **найкориснішими** на курсах підвищення кваліфікації в контексті впровадження НУШ такі пункти:

Зміст навчання	%
<i>Сучасні підходи до навчання в НУШ</i>	55,4
<i>Цифрові технології педагогічної діяльності</i>	44,8
<i>Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів / інтегрованих курсів</i>	42,1
<i>Організація групової та індивідуальної роботи в класі</i>	34,9
Діяльнісний підхід	33,1
Особливості викладання предметів / інтегрованих курсів відповідної освітньої галузі	32,1
Реалізація концепції НУШ у базовій середній освіті	31,9
Надолуження освітніх втрат і розривів	29,1
Особливості впровадження інклюзивного навчання	28,6
Спроможність створювати стимулювальне освітнє середовище	25,1

Зміст навчання	%
Психологічна допомога учасникам освітнього процесу в умовах воєнного стану	24,6
Діагностика освітніх втрат та розривів	23,7
Створення навчальних матеріалів	22,2
Психолого-педагогічні умови організації освітнього процесу в НУШ	20,2
Навички першої домедичної допомоги	16,4
Типова освітня програма	16,2
Державний стандарт базової середньої освіти	14,9
Створення навчальних програм	14,0
Забезпечення розвитку умінь, спільних для різних освітніх галузей	13,0
Типовий навчальний план	12,7
Освітня програма закладу освіти	10,9
Мінна безпека	5,0
Нічого з переліченого	0,7

Унаочнює джерела гіпотези про поверховість і недостатність набутих знань порівняння кількох найпоширеніших відповідей серед того, що респонденти/ки визначили як опановане, що є для них актуальним і що є корисним (наводимо їх за зменшенням популярності):

Опановане	Актуальне	Корисне
Методи оцінювання навчальних досягнень	Сучасні підходи до навчання в НУШ	Сучасні підходи до навчання в НУШ
Розвиток ключових компетентностей	Цифрові технології педагогічної діяльності	Цифрові технології педагогічної діяльності
<i>Організація групової роботи в класі</i>	Реалізація концепції НУШ у базовій середній освіті	Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів / інтегрованих курсів
Забезпечення комфортного середовища для учнів	Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів / інтегрованих курсів	<i>Організація групової та індивідуальної роботи в класі</i>

Те, що **методи оцінювання** (як і організація групової роботи) опинилися і серед опанованого, і серед потрібного, може свідчити, що цих знань учителям/кам усе-таки бракує: їх навчали оцінювати досягнення учнівства «по-новому», але, імовірно, освітяни/ки не почуваються в цій темі достатньо впевнено.

Запит на вивчення **сучасних підходів до навчання в НУШ** ще раз унаочнює потребу в практичній орієнтованості навчання. Цей висновок підкріплюють і глибинні інтерв'ю першої хвили, під час яких респондентки зазначали, що на курсах підвищення кваліфікації отримали такі **корисні з практичного погляду навички**:

- застосовувати систему оцінювання;
- проводити вправи, які розвивають емоційний інтелект;
- використовувати актуальні для НУШ методи викладання;
- інтегрувати предмети;
- проводити практичні заняття відповідно до профілю вчителя;
- стимулювати учнів до висловлювання й аргументування власної думки.

Водночас, за повідомленнями респонденток, на курсах підвищення кваліфікації забракло:

- практичних порад і кейсів під час лекцій;
- навичок застосування нових комп'ютерних технологій;
- докладнішого роз'яснення методу оцінювання в НУШ;
- складнішого й докладнішого розгляду окремих тем — таких, як комп'ютерна грамотність;
- навчання через спостереження за тим, як проводять уроки в класах НУШ інші вчителі/ки.

А то воно переважно теорія-теорія, наскрізні лінії, формування компетенцій і тому подібне. А от практика, саме як його правильно застосувати, як його краще було б донести дітям, от практики не вистачає. Щоб більше прикладів було, більше елементів якихось показано, як треба його зробити, більше методики.

(Респондентка 3 першої хвили,
вчителька географії та природознавства).

Респонденти/ки другої хвили глибинних інтерв'ю також висловлювали запит на конкретніші, точніші рекомендації, які можуть їм знадобитися на практиці під час роботи в класах НУШ.

Ось, наприклад, по тому ж формувальному оцінюванню. Я не знаю, скільки я передивилася різних вебінарів, різних курсів для того, щоб сама собі все-таки вияснити; хтось щось говорить, дуже гарні, яскраві презентації, дуже красиво, помпезно, а конкретики ніякої. Вчитель провів дві години на тому заході, а вийшов і не знає, що йому робити.

(Респондентка 10 другої хвили,
вчителька української мови і літератури).

Те, що більшість освітян/ок пройшла цільове підвищення кваліфікації для роботи в 5–6-х класах НУШ в **ІППО/АНО**, може свідчити не так про популярність чи високу якість послуг, які надають

ці інституції, як про системну **проблему із розподілом коштів на підвищення кваліфікації**. Механізм «гроші ходять за вчителем» на практиці майже не працює. Докладніше — у відповідній [публікації](#) на сайті «НУШ».

Водночас те, що, попри брак цільового фінансування від держави, 22 % вчителів/ок пройшли курси від ГО, можна вважати успіхом.

З огляду на такі зауваження ми розглянули [Типову програму підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти, які впроваджують новий Державний стандарт базової середньої освіти](#) (затверджена наказом МОН від 12 жовтня 2022 року № 904, коли фактичне впровадження відбувалося вже півтора місяця; скажімо, на цей момент уже **було затверджено**

програму загальнодоступного курсу ГС «Освіторія» **«НУШ: базова середня освіта»** — модулі, крім третього, в цілому відповідають Типовій програмі). На основі цієї Типової програми мають створювати свої програми суб'єкти підвищення кваліфікації. Видається, що вона **не відповідає запиту вчителів/ок**, адже їхні основні напрями зацікавлень — це сучасні підходи

до навчання в НУШ і конкретні методи та прийоми викладання предметів. І якщо на організацію навчального процесу з предметів чи інтегрованих курсів програма пропонує відвести 16 годин, то на сучасні підходи — лише 2 години.

Тема	Рекомендована кількість годин	Коментар
Сучасні підходи до навчання в Новій українській школі	2 години	Потребує збільшення
Професійний розвиток педагога в умовах Нової української школи (виклики й можливості професійного розвитку педагогічних працівників)	12 годин	Можливо, варто зменшити чи перерозподілити

Суб'єкти підвищення кваліфікації можуть змінювати обсяг навчання з певних модулів, однак було б ефективніше, якби програма початково пропонувала орієнтований розподіл, адекватний потребам педагогів.

Як показало опитування, те, що вважають **найкориснішим** під час проходження курсів підвищення кваліфікації, різниться залежно від **типу населеного пункту**, у якому викладає респондент/ка:

1. Запит на **вивчення шляхів реалізації Концепції НУШ у базовій середній освіті** серед учителів/ок Києва значно нижчий порівняно з учителями/ками з інших населених пунктів: 17,5 % порівняно з середнім значенням у 32 %. Це може, зокрема, свідчити про те, що в регіонах бракує базового розуміння концепції та філософії НУШ як такої.
2. Учителі/ки, які викладають у школах **Києва**, порівняно з учителями/ками з інших населених пунктів, рідше визначали для себе актуальність вивчення реалізації Концепції НУШ у базовій середній освіті, але частіше згадували про потребу в ознайомленні з **наданням психологічної допомоги учасникам/цям освітнього процесу в умовах воєнного стану**: 17 % та 33 % вчителів/ок у Києві порівняно із середнім показником у 38 % та 16 % в інших населених пунктах відповідно.

3. Крім того, у Києві удвічі більший запит на вивчення особливостей впровадження **інклюзивного навчання**: 52 % порівняно з середнім значенням у 26,5 %. Це може бути пов'язане як із об'єктивною потребою (на більшу кількість населення статистично може припадати більше дітей з ООП), так і з прагненням — і можливостями — повніше реалізувати філософію НУШ.

Окрема проблема пов'язана з підвищенням кваліфікації щодо **викладання онлайн**. Як засвідчило опитування, в освітян/ок лишається велика потреба в опануванні цифрових технологій. Однак в умовах, коли значна частка шкіл викладає в дистанційному або змішаному форматі (або в будь-який момент муситиме на них перейти), **менш ніж половина опитаних учителів/ок (44 %)** детально розглядала на курсах підвищення кваліфікації методи роботи в умовах онлайн-навчання. Близько 40 % розглядало методи викладання в дистанційному форматі лише побіжно (відповідь не залежала від формату, у якому вчитель/ка викладає зараз), решта — не розглядала такої теми або не може пригадати такого досвіду (сумарно 15,3 %).

Відповіді на питання з інших блоків, а також результати глибоких інтерв'ю засвідчили, що вчителі/ки досі нагально потребують як підтримки у викладанні онлайн (методичної і технічної), так і готових розробок для роботи в дистанційному форматі.

Приступаючи до дослідження, ми припускали, що для певної частини вчителів/ок перешкодою до підвищення кваліфікації щодо роботи в 5–6-х класах НУШ міг стати **фінансовий чинник** — необхідність самостійно оплачувати курси. Однак це припущення підтвердилося лише частково: ФОП і ТОВ становлять незначну частку в загальній вибірці провайдерів послуг із підвищення кваліфікації. Потенційно для 16,5 % респондентів **фінансовий бар'єр** міг стати на заваді у підвищенні кваліфікації: така частка опитаних повідомила, що вони мусили оплатити проходження курсів підвищення кваліфікації з **власних коштів**.

Для 75 % опитаних вчителів/ок проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи у 5–6-х класах НУШ виявилось **повністю безплатним**: витрати покрила держава. Близько 5 % вчителів/ок змогли пройти курси підвищення кваліфікації коштом **донорських організацій**.

Найрідше респондентам/кам доводилося витратити кошти на оплату дороги (2 %) чи проживання (1 %) під час проходження курсів. Найбільший досвід проходження курсів підвищення кваліфікації за власний кошт мають вчителі/ки, які викладають у **сільських і селищних навчальних закладах**, особливо це актуально для **західних областей**.

Заплатити за **отримання сертифіката** про проходження курсів довелося 8 % вчителів/ок. Ця цифра цікава з огляду на те, як опитані відповіли на сенситивне питання, спрямоване на виявлення випадків **академічної недоброчесності** під час підвищення кваліфікації:

Є багато причин, чому вчителі можуть купувати сертифікати про підвищення кваліфікації без відповідного проходження курсів. Бувають випадки, коли без цього не обійтись. Наприклад, організатор курсів вимагає грошей і не хоче проводити справжнє навчання, або самостійно пройти підвищення кваліфікації не було можливо через сімейні обставини. Чи були Ви вимушені коли-небудь платити за отримання сертифіката про підвищення кваліфікації без відповідного проходження курсів?

Учителів/ок, які відповіли на це питання ствердно, у вибірці **щонайменше 6 %**. Однак їх кількість може сягати і **16 %**, з урахуванням 10 %, які обрали варіант відповіді **«складно відповісти»**.

Враховуючи делікатність питання, респонденти/ки могли не хотіти відповідати прямо, навіть за умов конфіденційності. Малоймовірно, що показник у 10% у варіанті «складно відповісти» зумовлений складністю в розумінні питання, оскільки воно було чітким і стосувалося наявності чи браку особистого досвіду.

Проблема **фінансування** цільового підвищення кваліфікації, як видається, прямо пов'язана і з наявним/бажаним для респондентів/ок **змістом курсів**. Зокрема, у глибинних інтерв'ю декілька респонденток, які проживають у різних частинах країни та проходили різні курси підвищення кваліфікації, нарікали на такі аспекти, як низька професійність лекторів/ок курсів і брак у них практичного досвіду викладання дітям у школах. Варто зазначити, що непрофесійність лекторів була не систематичною проблемою конкретних організаторів курсів, а недоліком окремих лекторів.

Мені здавалося, що ті, хто навчає, самі ще не розуміють, чого вони мають навчити нас, учителів. І говорили ніби багато, а конкретики було надзвичайно мало.

(Респондентка 4 першої хвили,
вчителька української мови та літератури).

Вибачте, якщо людина ніколи не працювала в школі, то трошечки дивуєшся, що людина це все заплановує, наприклад, на урок, що вона це може і що це дитина може. Бо просто розумієш зі сторони, що дитина це не здатна робити. Добре, якби читали курси ті люди, які працювали в школі.

(Респондентка 11 першої хвили,
вчителька української мови та літератури).

Як уже зазначали, у зв'язку із секвестром бюджету 2022 року ІППО й АНО, які є головними провайдерами послуги з підвищення кваліфікації учителів/ок, переважно не змогли залучити тренерів/ок з-поза свого штату. Це, безумовно, позначилося на якості наданих послуг. У межах кабінетного дослідження ми розіслали інформаційні запити в усі обласні ІППО й АНО. Насамперед нас цікавило, хто виконував роль тренерів/ок, поки не було цільового фінансування на підвищення кваліфікації для впровадження НУШ (2022/2023 навчальний рік). Відповідей не надали Донецький і Чернівецький ІППО й Одеська АНО.

У більшості закладів навчання для вчителів щодо впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти проводили як працівники ІППО/АНО, так і тренери/ки не з числа співробітників/ць закладів — причому в деяких випадках ідеться навіть про період перед початком 2022–2023 навчального року, коли відповідного фінансування не надавали.

Зараз у зв'язку із поверненням субвенції триває або вже завершилася підготовка залучених педагогів-тренерів на базах ІППО й АНО. До цього навчання долучені регіональні супервізори/ки впровадження НУШ ([«Типове положення про проведення супервізії впровадження Концепції “Нова українська школа”»](#)). Тренерами-педагогами зазвичай є вчителі/ки пілотних шкіл та інших шкіл області, автори/ки модельних програм і підручників, працівники/ці ЦПРПП, інклюзивно-ресурсних центрів і неурядових громадських організацій, викладачі/ки закладів вищої освіти. Таке розмаїття напрямів дозволяє покрити чимало аспектів діяльності вчителів/ок НУШ, однак, на жаль, це **узагальнений список**: не в усіх областях тренерами/ками є всі зазначені категорії запрошених працівників/ць.

У відповіді Львівського ІППО містилося важливе зауваження, що «кандидатури тренерів-педагогів подавали органи управління освітою територіальних громад». Така практика видається продуктивною: у громадах знають, які з педагогічних працівників/ць найактивніші, найдосвідченіші, мотивовані розвиватися, ділитися й обмінюватися досвідом тощо. Це підхід, який варто радити.

З іншого боку, на питання про те, яке **навчання проходили тренери** не з числа педагогічних працівників/ць ІППО/АНО, один з інститутів відповів, що «не володіє і не зобов'язаний володіти інформацією про навчання осіб не з числа працівників Інституту в межах їхньої неформальної освіти». На наш погляд, таку інформацію перед залученням особи до роботи в якості тренера збирати все-таки необхідно, адже йдеться про документальне підтвердження кваліфікації працівника/ці, яка дозволяє йому чи їй якісно виконувати обов'язки.

Більшість працівників/ць ІППО/АНО, які проводили навчання для вчителів/ок перед минулим навчальним роком, попередньо навчалися за програмою «Нова українська школа: перехід на наступний рівень», а також за додатковим модулем цієї програми (навчання організоване МОН України, ІМЗО, УІРО, НАПН України, проектом «Навчаємось разом», що фінансується Міністерством закордонних справ Фінляндії та ЄС, Командою підтримки реформ МОН, Європейським центром ім. Вергеланда, Фондом «The LEGO Foundation», Британською радою).

Серед інших курсів — програма «Школа як організація, що навчається: разом до ефективного навчання. Як наставники можуть допомогти вчителям як рівноцінним членам шкільної спільноти?» (у межах реалізації проекту «Навчаємось разом»); курс «Оцінювання в НУШ» (ГС «Освіторія»); тренерський курс «Академія ефективного управління ЗЗСО» (у межах реалізації проекту «Навчаємось разом»).

Регіональні координатори освітніх галузей проходили низку курсів від різних провайдерів, зокрема від громадських організацій, закладів вищої освіти. У листопаді 2023 року регіональні координатори долучилися до курсу «Нова українська школа: перезавантаження» від Команди підтримки реформ МОН.

Згідно з [роз'ясненнями](#) МОН, із поверненням фінансування міністерство очікує, що навчання пройнуть усі учителі/ки, які запроваджують НУШ у 5–6-х класах (навіть ті, які вже навчались у попередні роки), та вчителі/ки пілотних 7-х класів. На нашу думку, важливо буде промоніторити кількість (і відсоток від загальної кількості) учителів 5–6-х класів, які пройнуть таке навчання, а також з'ясувати в них, наскільки корисним воно було, як його можна покращити тощо.

Опитані в межах глибинних інтерв'ю першої хвили вчительки висловили такі пропозиції щодо **покращення курсів підвищення кваліфікації** з упровадження НУШ у середній школі:

- курси мають бути в очному форматі, адже вони ефективніші;
- лектори мусять мати досвід роботи в школі й надавати практичні поради, які враховували б реальні можливості шкіл, зокрема матеріальні;
- потрібно більше часу на опанування матеріалу (зменшити інтенсивність роботи за рахунок збільшення тривалості курсів);
- після завершення навчання респонденткам потрібен **посібник із матеріалами** курсу (він міг би містити приклади застосування вивчених методів і підходів, список компетентностей і практичні поради, як їх розвивати, приклади вправ, які можна провести на заняттях з дітьми).

Збірник з конкретними прикладами вправ, методів, різних прийомів, які би якраз і забезпечували те, що вони — маю на увазі укладачів програми НУШ — те, що вони планували, щоб відбулося з дитиною в школі, між учнем і вчителем. Ось на такому-то уроці, на такому-то етапі уроку, ось так зробити. Тому що навчання вчителів працювати в 5-х класах не було настільки ефективним, мабуть, як теоретично вони вважали.

(Респондентка 4 першої хвили,
вчителька української мови та літератури).

Отже, зусилля учителів/ок і працівників/ць ІППО в 2022 році, а особливо повернення фінансування у 2023-му ([постанова КМУ від 19 вересня 2023 року № 1023](#) «Питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам (за спеціальним фондом державного бюджету) у 2023 році», 60 млн грн), забезпечили якщо не належний, то принаймні достатній для продовження реформи НУШ рівень підвищення кваліфікації (ознайомлення із загальними засадами, опанування певних підходів, технік оцінювання тощо). Посилення цієї роботи надалі має бути максимально орієнтованим на практику, насамперед із погляду дистанційного навчання, щоб дати вчителям/кам дієві готові інструменти для роботи, зокрема оцінювання, і розвантажити їх в умовах постійного стресу.

Пропозиції з подолання проблемних моментів

Аналіз ситуації дав змогу виокремити такі ключові рекомендації.

1. Забезпечити участь **тренерів-практиків**, зокрема предметників/ць із пілотних шкіл, у проведенні курсів підвищення кваліфікації на базі ІППО.
2. Переглянути орієнтовний розподіл годин у Типовій програмі підвищення кваліфікації з упровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти на користь актуальніших для освітян/ок тем; додатково перегляду потребує й аналогічна програма для директорів/ок ЗЗСО.
3. Запропонувати суб'єктам підвищення кваліфікації зменшити обсяг і конкретизувати матеріал курсів, випускати посібник із матеріалом принаймні в електронному форматі.
4. Упорядкувати ринок послуг із підвищення кваліфікації. Одним з інструментів для цього може бути **державна платформа**, що об'єднає всіх провайдерів послуг із підвищення кваліфікації та матиме опцію **зворотного зв'язку** від учасників та учасниць, а також механізми контролю якості й доброчесності процесу підвищення кваліфікації.
5. Після впорядкування ринку послуг із підвищення кваліфікації фактично, а не номінально запустити механізм «гроші ходять за вчителем», аби цей уже доброчесний ринок став доступний для педагогів/инь.
6. Промотувати партнерства між громадськими організаціями й ІППО/АНО у сфері підвищення кваліфікації щодо запровадження НУШ у середній школі. ІППО й АНО можуть перейняти й запровадити в себе досвід онлайн-курсів від громадських організацій, щоб підсилити власні розроблення.

7. Скористатися успішною практикою масового підвищення кваліфікації вчителів для викладання в початковій школі НУШ. Це:
- проходження онлайн-курсу, який би
 - пояснював учителям-предметникам філософію НУШ і різницю між старою і новою освітніми системами,
 - навчав методики викладання в конкретних освітніх галузях за новим Державним стандартом базової середньої освіти,
 - знайомив учителів із сучасними методиками й інструментами викладання,
 - мав окремий модуль, присвячений темі формувального оцінювання та зворотного зв'язку;
 - робота на місцях із підготовленими тренерами для закріплення вивченого та практики.
8. Усюди, де це можливо з огляду на безпеку, повернутися до **офлайнового чи змішаного формату** підвищення кваліфікації — зокрема роботи вчителів/ок із тренерами/ками НУШ.
9. **Посилити супервізію в НУШ:** зовнішні перевірки того, чого саме вчителі/ки навчилися на курсах підвищення кваліфікації, надання їм підтримки у їхніх проблемах і запитах. Цю роботу можуть взяти на себе ЦПРПП — **центри професійного розвитку педагогічних працівників**. МОН варто максимально стимулювати громади до створення ЦПРПП або укладання договорів на послуги із ЦПРПП інших громад.
10. **У майбутньому проаналізувати (у межах окремого дослідження)** професійні стандарти й програми вишів, які випускають фахівців педагогічних спеціальностей, виявити, чи звертаються програми до філософії реформи «Нова українська школа» й до конкретних аспектів її імплементації, зокрема оцінювання (формувального, рівневого тощо), а також **дослідити готовність випускників педагогічних закладів вищої освіти до роботи в НУШ**. За результатами рекомендувати таким закладам вищої освіти додати до програм модулі, безпосередньо присвячені НУШ, серед іншого й проблемам оцінювання.

Збір даних від ІППО з різних областей дав змогу укласти вичерпний **перелік категорій осіб**, яких залучають як тренерів-наставників у різних регіонах (за умови наявності фінансування):

- учителі/ки пілотних шкіл;
- учителі/ки шкіл області, відомі запровадженням передових методів навчання (кандидатури мають подавати ОТГ);
- розробники/ці модельних програм;
- автори/ки підручників;
- працівники/ці ЦПРПП та інклюзивно-ресурсних центрів;
- члени/кині неурядових громадських організацій;
- викладачі/ки закладів вищої освіти, зокрема тих, які забезпечують навчання фахівців педагогічних спеціальностей (цей варіант взаємно вигідний, адже представники/ці таких вишів зможуть за основним місцем роботи впроваджувати нові підходи в навчання майбутніх учителів/ок на базі набутого досвіду).

На нашу думку, рекомендація цього узагальненого списку як орієнтовного закрила б більшість потреб учителів/ок — і методичних, і в актуальних знаннях з предмета, і в розвитку критичного мислення, громадянської свідомості тощо.

Зміст освіти й методи роботи освітян/ок

Додаючи цей змістовий блок до дослідження, авторський колектив мав на меті з'ясувати:

1. як учителі/ки оцінюють зміни у своїх методах роботи та
2. у навчальних програмах і підручниках;
3. які зауваження є до навчального контенту;
4. який відсоток освітян/ок перейшов до викладання інтегрованих курсів замість окремих предметів.

З огляду на це були сформульовані питання анкети і гайдів, а також накреслені вектори кабінетного дослідження.

Ключові знахідки

Типова освітня програма для 5–9-х класів за новим Державним стандартом базової середньої освіти була затверджена 19 лютого 2021 року. МОН оприлюднило її для громадського обговорення 13 січня 2021 року, термін надання пропозицій встановили до 28 січня 2021 року (11 робочих днів). Як **зазначив** у листі до тодішнього міністра освіти і науки Сергія Шкарлета освітній омбудсмен Сергій Горбачов, цього терміну *«вкрай недостатньо для якісного опрацювання цього документа», «який наступними роками визначатиме зміст загальної середньої освіти в Україні».*

Основні нарікання програма викликала в частині **навантаження** — ні розвантаження учнів, ні обов'язкової інтеграції низки предметів не відбулося. Як **зауважила** освітня експертка, співзасновниця ГО «Смарт освіта» Іванна Коберник, МОН не дослухалося до зауважень, які надійшли в результаті громадського обговорення, проєкт залишився без змін. Ба більше, суттєве **зменшення годин варіативної частини** суперечить принципам автономії ЗЗСО, яку реформа НУШ мала розширити й зміцнити.

Щодо гранично допустимого навантаження у старій (2011 рік, перезатверджена 2018-го) і новій Типових освітніх програмах для 5–9-х класів нічого не змінилося:

Години на тиждень	5-й клас	6-й клас	7-й клас	8-й клас	9-й клас
Типова освітня програма 2011–2018 років	28+3	31+3	32+3	33+3	33+3
Типова освітня програма 2021 року	28+3	31+3	32+3	33+3	33+3

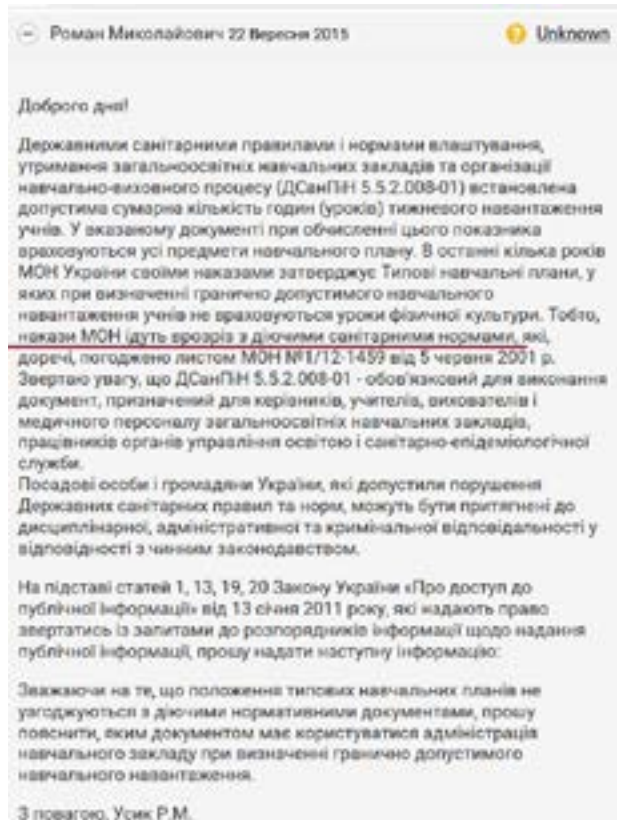

Додані до кожної позиції **3 години** — це обов'язкові три уроки **фізкультури** на тиждень, які фінансують, але не враховують під час розрахунків навчального навантаження на учнів. Ця норма з'явилась у старих стандартах освіти, хоч і не була підкріплена чинними на той момент **державними санітарними правилами і нормами** влаштування й утримання загальноосвітніх навчальних закладів. Вони містили таблицю 3, де не було винятку для фізкультури:

Допустима сумарна кількість годин (уроків) тижневого навантаження учнів

Класи	Допустима сумарна кількість годин інваріантної і варіативної частин навчального плану (уроків)	
	5-денний навчальний тиждень	6-денний навчальний тиждень
1	2	3
1	20,0	22,5
2	22,0	23,0
3	23,0	24,0
4	23,0	24,0
5	28,0	30,0
6	31,0	32,0
7	32,0	34,0
8	33,0	35,0
9	33,0	36,0
10–12	33,0	36,0

Ще в [наказі](#) про типові навчальні плани на 2001–2005 навчальні роки винятку для фізкультури не було. Але вже в наказах про типові навчальні плани до старих державних стандартів (наприклад, [Стандарт базової середньої освіти](#) 2011 року) вказували не враховувати фізкультуру під час обрахунку граничного навантаження. У відкритому доступі є [інформаційний](#) запит від громадянина до МОН, датований 22 вересня 2015 року:

Відповідь, яку отримав громадянин, мала формальний характер і не прояснювала суті питання:

Усик Р. М.
foi@oganesi-6375.
afr2621610@ustap.gov.ua

Шановний Романо Миколайовичу!

На Ваш запит на публічну інформацію від 22.09.2015 № ЗПН-У-756 щодо типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, Міністерство освіти і науки України в межах компетенції повідомляє:

Типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типу і форм власності затверджуються Міністерством на основі базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів, який є однією зі складових Державного стандарту, Державним стандартом базової і повної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 року № 24 та Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 визначено, що години, передбачені для фізичної культури освітньої галузі "Здоров'я і фізична культура", не враховуються під час визначення гранично допустимого навантаження учнів.

З повагою,
Заступник Міністра –
керівник апарату

О. Дересівко

Цю норму в новій Типовій освітній програмі й Типовому навчальному плані **не переглянули**. На наш погляд, це маніпулятивний підхід, який створює ілюзію, що учнівство проводить у школі менше часу, ніж насправді. З уроками фізкультури за умови граничного навантаження школярі/ки 5–6-х класів мають на тиждень:

- **5 клас:** 28 годин + 3 години фізкультури = 31 годину : 5 = по 6 уроків 4 дні на тиждень, 1 день — 7 уроків;
- **6 клас:** 31 година + 3 години фізкультури = 34 години : 5 = по 7 уроків 4 дні на тиждень, 1 день — 6 уроків.

Згідно зі статтею 10 Закону України «Про повну загальну середню освіту»: «*Безперервна навчальна діяльність учнів закладів загальної середньої освіти не може перевищувати 35 хвилин (для 1-го року навчання), 40 хвилин (для 2–4-го років навчання), 45 хвилин (5–12-го років навчання), крім випадків, визначених законодавством*».

Якщо урок триває 45 хвилин, п'ятикласники/ці чотири дні на тиждень мають по 4,5 години чистої навчальної діяльності (45 x 6: 60), один день на тиждень — 5 годин 15 хвилин. Для шестикласників/ць другий варіант актуальний для чотирьох днів на тиждень. Враховуючи перерви й час на виконання домашнього завдання, можемо припустити, що діти щодня присвячують навчанню **час, співвідносний із повним робочим днем дорослих** — 8 і більше годин. Принагідно нагадаємо, що цим учням та ученицям — **10–12 років**. Удавати, що **фізкультура** до цього часу не входить, не впливає на фізичний стан дітей та їхні когнітивні здібності, абсурдно.

Варто зазначити, що в Типовому навчальному плані 2021 року є поняття **рекомендованої, мінімальної та максимальної кількості годин** на освітню галузь. Мінімальна кількість суттєво відрізняється від максимальної:

- у 5-му класі — 23,5 години на тиждень (усі значення тут і нижче — разом із фізкультурою);
- у 6-му класі — 24,5 години на тиждень;
- у 7-му класі — 26,5 годин на тиждень;
- у 8-му класі — 29,5 годин на тиждень;
- у 9-му класі — 29,5 годин на тиждень.

Безумовно, це навантаження гуманніше, адже передбачає, наприклад, таку щоденну кількість уроків:

- 5-й клас — по 5 уроків 4 дні на тиждень, один день — 4 уроки за чисельником і 3 уроки за знаменником;
- 6-й клас — по 5 уроків 3 дні на тиждень, один день — 6 уроків за чисельником і 5 за знаменником, один день — 6 уроків.

Однак на шляху до вибору мінімального навантаження є дві **перепони**. По-перше, це може викликати незадоволення батьків, які вважатимуть, що діти недоотримують знань. По-друге — і головне — кількість годин прямо пов'язана з кількістю ставок, а ставки — **це вчительські зарплати. Спосіб нарахування заробітних плат зараз буквально підштовхує школи запроваджувати якомога більше навчальне навантаження**.

Щодо варіативної частини (кількості годин на предмети, факультативи й додаткові заняття, які школа може запропонувати на вибір) у Типовому навчальному плані 2021 року справді відбулося значне скорочення.

Години на тиждень	5-й клас	6-й клас	7-й клас	8-й клас	9-й клас
Типовий навчальний план 2011–2018 років	3,5	3,5	2,5	3	3
Типовий навчальний план 2021 року	2	2	1	1	0,5

При цьому новий навчальний план дає змогу перерозподіляти **резерв годин** між компонентами освітньої галузі, на інші освітні галузі чи на вибіркові освітні компоненти. Резерв годин — це різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин у кожній освітній галузі. Кількість навчальних годин, визначена в навчальному плані закладу освіти на вивчення **вибіркових освітніх компонентів**, не входить до максимального показника на ту чи ту освітню галузь.

Години на тиждень (із фізкультурою)	5-й клас	6-й клас	7-й клас	8-й клас	9-й клас
Мінімальна кількість	23,5	24,5	26,5	29,5	29,5
Рекомендована кількість	29	32	34	35	35,5
Різниця	5,5	7,5	7,5	5,5	6

З одного боку, можливість перерозподілу резерву годин розширює автономію шкіл. З іншого — може призводити до **конфліктів** у закладі освіти: години, які «належать» одному фахівцю/чині, можуть «віддати» іншому/іншій, а години — це зарплати. Така ситуація відкриває поле для підозр адміністрації у **фаворитизмі** — або й для справді нечесного розподілу годин без урахування навчальних потреб учнівства.

Якщо порівнювати **кількість предметів** у 5–6-х класах за старою і новою програмами, бачимо таку картину:

За програмою для 5–9-х класів 2011–2017 років			За програмою НУШ для 5–9-х класів		
Предмети	Години		Предмети	Години	
	5-й клас	6-й клас		5-й клас	6-й клас
Галузь мови і літератури			Мовно-літературна галузь		
Українська мова	3,5	3,5	Українська мова	4	4
			Українська література	2	2

За програмою для 5–9-х класів 2011–2017 років			За програмою НУШ для 5–9-х класів		
Предмети	Години		Предмети	Години	
	5-й клас	6-й клас		5-й клас	6-й клас
Українська література	2	2	Іноземна мова	3,5	3,5
			Друга іноземна мова (<i>варіативний компонент</i>)	мінімум 2	мінімум 2
			Зарубіжна література	1,5	1,5
АБО					
Іноземна мова	3	3	Інтегрований курс літератур	при- близно 3,5 (2+1,5)	при- близно 3,5 (2+1,5)
Зарубіжна література	2	2	Інтегрований курс української мови та літератури	при- близно 6 (4+2)	при- близно 6 (4+2)
			Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова та література, зарубіжна література)	при- близно 7,5 (4+2+1,5)	при- близно 7,5 (4+2+1,5)
Суспільствознавство			Громадянська та історична галузь		
Історія України	1	1	Вступ до історії України та громадянської освіти	1	
			Історія України. Всесвітня історія		2
			Історія України		
Всесвітня історія (у 6-му класі можна вивчати інтегрований курс «Всесвітня історія. Історія України»)		1	Всесвітня історія		
			Громадянська освіта		
			Правознавство		
АБО					
Основи правознавства			Досліджуємо історію і суспільство/ Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти	1	2
Мистецтво			Мистецька галузь		
Музичне мистецтво	1	1	Музичне мистецтво	1	1
Образотворче мистецтво	1	1	Образотворче мистецтво	1	1

За програмою для 5–9-х класів 2011–2017 років			За програмою НУШ для 5–9-х класів		
Предмети	Години		Предмети	Години	
	5-й клас	6-й клас		5-й клас	6-й клас
АБО			АБО		
Мистецтво	2	2	Мистецтво	2	2
Математика			Математична галузь		
Математика	4	4	Математика	5	5
Алгебра			Алгебра		
Геометрія			Геометрія		
Природознавство			Природнича галузь		
Природознавство	2		«Пізнаємо природу»/ «Довкілля»	2	2
Біологія			Біологія		
Географія			Географія		
Фізика			Фізика		
Хімія			Хімія		
Технології			Технологічна галузь		
Трудове навчання	2	2	Технології	2	2
Інформатика	1	1			
Здоров'я і фізична культура			Фізична культура		
Основи здоров'я	1	1	Фізична культура	3	3
Фізична культура			Інформатична галузь		
			Інформатика	1,5	1,5
			Соціальна і здоров'язбережувальна галузь		
			Етика / Культура добросусідства / Інші курси морального спрямування	0,5	0,5
			Підприємництво і фінансова грамотність		
			АБО		
			«Здоров'я, безпека та добробут»	1	1

За програмою для 5–9-х класів 2011–2017 років			За програмою НУШ для 5–9-х класів		
Предмети	Години		Предмети	Години	
	5-й клас	6-й клас		5-й клас	6-й клас

Можливі міжгалузеві інтегровані курси для 5–6-х класів:

1. Робототехніка
2. STEM
3. Драматургія і театр

Кількість годин визначає заклад освіти з урахуванням навчального навантаження, визначеного на відповідні навчальні предмети.

Усього предметів:	13/12 (якщо «Мистецтво» інтегроване)	15/13 (якщо інтегровані «Мистецтво» й «Всесвітня історія. Історія України»)	Усього предметів (якщо немає інтегрованих курсів і варіативного компонента):	14	15
-------------------	---	--	--	----	----

Завдяки інтеграціям у 5–6-х класах **кількість предметів** можна скоротити, однак ситуація з годинним навантаженням від цього майже не змінюється.

Це складне питання, однак Типова освітня програма для базової середньої школи все-таки потребує перегляду принаймні в нормативній частині (маніпулятивне виведення фізкультури поза межі граничного навантаження; мізерна варіативна частина), а подальше дослідження показує, що і в змістовій також.

Проблема реального розвантаження програми для 5–9-х класів упирається, крім перерахованих вище проблем, у **браку навчального плану для старшої профільної школи**. Доки не затверджено, що саме і в якому обсязі вивчатимуть у 10–12-х класах, лишається ризик, що діти чогось «не довчать» у 5–9-х. Припускаємо, що авторські колективи модельних програм намагатимуться максимально «запакувати» свої розроблення навчальним матеріалом.

Методи роботи

За оцінкою самих учителів/ок, у **69 %** після впровадження НУШ методи та прийоми викладання **зазнали змін**, причому з них 12,5 % зазначили, що ці зміни **значні**.

20 % опитаних вчителів/ок, на противагу, вважають, що з упровадженням НУШ їхні методи та прийоми викладання **не змінилися**.

Не змогли оцінити потенційні зміни 11 % опитаних, однак із них 5,5 % не надали оцінку через те, що раніше не викладали в класах НУШ (нагадаємо, опитування відбулося в жовтні–листопаді

2023 року, коли навчальний процес тривав лише два місяці). Варто звернути увагу на такий нюанс: зміна в методах і прийомах не залежить від віку респондентів/ок, однак учителі/ки в **селах і селищах** помічають зміни рідше: 63 % порівняно із середнім значенням у 73 %.

Найпопулярніші підходи під час проведення уроків у 5–6-х класах такі (залежності від віку, предмета, категорії, курсів підвищення кваліфікації, типу населеного пункту не виявлено):

- навчання, орієнтоване на розв'язання проблем (52,5 %);
- проєктне навчання (49 %);
- інтеграція різних предметів (39 %);
- створення індивідуальних траєкторій розвитку учнів (25 %);
- створення учнівського портфоліо (14 %);
- навчання «через запит» (11 %).

Цікаво було з'ясувати, у який спосіб учителі/ки організують формування наскрізних умінь і компетентностей. З'ясовано, що:

- більшість опитаних (46 %) не розподіляє зі своїми колегами обов'язків із формування наскрізних умінь і компетентностей учнів (найменше — у західних областях);
- трохи понад чверть (26 %) респондентів/ок розподіляє обов'язки з формування наскрізних умінь та компетентностей учнів, роблячи це з власної ініціативи;
- майже стільки ж (28 %) проводить розподіл обов'язків через централізовані вказівки керівництва (найчастіше — у південних областях).

Практика розподілу обов'язків із формування наскрізних умінь і компетентностей потребує подальшого дослідження, аби виявити, наскільки вона ефективна. Якби спостереження показали вищий рівень навчальних досягнень в учнівства тих шкіл, де вчителі/ки розподіляють ці обов'язки між собою, можливо, варто було б створити методичні рекомендації щодо такої практики.

Окремо слід зазначити, що деякі з **учительок**, опитаних у межах інтерв'ю **першої хвилі**, висловили несприйняття «надміру» **ігрової діяльності** як одного з ключових підходів НУШ:

Гра, проєктна діяльність і якісь такі творчі різні завдання — це не може скласти основу кожного уроку. Має бути і, на мою думку, звичайне вивчення матеріалу, закріплення матеріалу, здобуття якихось основних базових знань.

(Респондентка 4 першої хвилі,
вчителька української мови та літератури).

Це питання потребує подальшого дослідження, адже може свідчити про психологічну неготовність учителів/ок до такої діяльності, «закритість» до більш неформальних взаємодій із учнями й ученицями, яку слід долати.

Схожі проблеми, на наш погляд, стоять і за критикою браку «важелів впливу» на дітей у НУШ, висловленою під час другої хвилі глибинних інтерв'ю. За словами однієї з респонденток, НУШ позбавляє вчителів можливості вимагати виконання домашніх завдань чи сварити за низький рівень навчання.

Якщо раніше ми могли сказати: ось ти повинен, ти зобов'язаний. А в НУШ ми повинні бачити маленький крок уперед — і ти вже молодець. І ти не можеш цю дитину покарати, умовно кажучи. Ти не можеш йому сказати, що ти поганий учень, що ж ти не вивчив, ти ж повинен був вивчити. Бо батьки підуть тоді до директора і скажуть: а що ж ця вчителька так каже, а він же у мене молодець. А по НУШ ви не можете давати домашні завдання, вимагати з них домашні завдання.

(Респондентка 12 другої хвили,
вчителька англійської мови).

Це питання так само потребує докладного дослідження, адже складається враження, що вчителі/ки сприймають — а отже, і надалі виховують — «дітей НУШ» як людей, які мають права, але не мають обов'язків. Зрозуміло, що такий підхід суперечить філософії реформи, адже виховані в цій системі громадяни й громадянки мусять чітко розуміти концепцію відповідальності за наслідки своїх вчинків. Й очевидно, що між роботою над розвитком відповідальності та прищепленням сорому й почуття провини (як інструменту впливу на поведінку дитини) є велика різниця.

Із другого боку, одна з респонденток інтерв'ю другої хвили, яка загалом позитивно ставиться до реформи, зазначила, що методи, які вивчила й використовує для проведення уроків відповідно до реформи НУШ, вона також підсвідомо переносить у класи, що навчаються за старою програмою.

Але знаєте, наскільки зараз все це поглинає вчителя, що я, не помічаючи сама, коли роблю дизайн уроку на 8-й клас, який працює не за НУШ, [то] він майже ідентичний 6-му, [який працює за НУШ]. Тобто методи використовуються ті самі.

(Респондентка 2 другої хвили,
вчителька історії).

Навчальні програми

Інтегровані курси теоретично мають розвантажити школярів/ок і дати їм системніше й цілісніше уявлення про світ. Однак за результатами кількісного опитування вчителі/ки, які їх викладають, лишаються меншістю — навіть з урахуванням тих, хто і викладає окремі предмети, і впроваджує інтеграції:

Викладають окремі предмети	70 %
Викладають інтегровані курси	7 %
Викладають і окремі предмети, і інтегровані курси	23 %

На нашу думку, це може свідчити про те, що **не всі вчителі/ки прагнуть змінювати** звичні патерни роботи, адже перевантажені чи недостатньо фінансово мотивовані (про це непрямо свідчать відповіді на інші питання цього блоку). Крім того, навіть за бажання перейти до

інтеграції вони можуть невпевнено почуватися з новим матеріалом, не мати достатнього методичного інструментарію чи знань для викладання інтегрованих курсів, а отже, боятися переходити до такої форми роботи. Імовірним виходом було би посилити роботу суб'єктів підвищення кваліфікації в цьому напрямку.

Результати глибинних інтерв'ю частково підтвердили ці припущення. Майже всі респонденти/ки, які взяли участь у другій хвилі, викладають окремі предмети. Серед чинників обрання саме окремих предметів на противагу інтегрованим курсам (окрім зовнішніх, коли викладати окремі предмети постановило керівництво навчального закладу) є такі:

- нестача вчителів, кваліфікованих викладати інтегровані курси;
- брак якісної інтегрованої програми;
- небажання перевантажувати учнів і учениць надлишковою інформацією;
- ускладнене сприйняття інформації, поданої у вигляді інтегрованого курсу.

З математикою важко знайти в 5–6-му класі якийсь толковий інтегрований курс.

(Респондент 13 другої хвилі,
учитель математики).

Водночас респонденти/ки згадували й чинники, які вказують на **несприйняття ідеї впровадження інтегрованих курсів як таких**. Зокрема, одна з респонденток вважала знання, які даються дітям під час інтегрованих курсів, поверховими. Лунала й думка, що об'єднувати окремі предмети в інтегровані курси недоцільно, оскільки вони мають різний контекст і тому їх треба викладати окремо.

Питання щодо змісту освіти стосувалося того, чи помітили опитувані **зміни в модельних програмах** порівняно з програмами, укладеними за старим Державним стандартом.

Абсолютна більшість (70 %) учителів/ок, які викладають окремі предмети, **помітила зміни в навчальній програмі** порівняно з тією, яка була до НУШ. При цьому трохи більше ніж чверть респондентів (26 %), навпаки, вважає, що програма із запровадженням НУШ **радше не змінилася чи не змінилася зовсім**. Припускаємо, що така відповідь може бути пов'язана ще й зі змістом конкретних модельних програм, які іноді багато в чому «копіюють» стару програму, тож це питання потребує подальшого дослідження.

У другій хвилі глибинних інтерв'ю із респондентами/ками обговорили зміни в навчальній програмі у зв'язку з темою ставлення до реформи НУШ загалом. Учительки, які позитивно ставилися до реформи, відзначали, окрім зростання академічної свободи й активнішої взаємодії з учнями, **збільшення ініціативності учнів**, зокрема завдяки тому, що нова **програма для них цікавіша**.

От що мені подобається в НУШ, що вони вільно себе почувують, вони вільно почувують себе на уроці в тому плані, що вони не бояться запитати, вони не бояться поцікавитися, вони не бояться сказати свою думку. От, розумієте, я просто маю з чим порівняти. Бо ці класи, які не були в НУШ, то діти, знаєте, більш такі — ну, от не сказав вчитель, то не сказав, мені цього не треба.

(Респондентка 8 другої хвилі,
учителька історії).

Плюсом є ще те, що в мене дитина моя рідна вчиться теж в НУШ, у 6-му класі, і я бачу цю НУШ і як мама, і як вчителька. І мене влаштовує те, що оновилися повністю програми. Вони стали більш сучасними, актуальними і головне для дітей — цікавими.

(Респондентка 10 другої хвили,
вчителька української мови і літератури).

Під час другої хвили інтерв'ю лунала і критика на адресу реформи. Вона не завжди означала негативне ставлення респондента/ки до реформи загалом, однак траплялись і такі випадки. Деякі опитані **негативно відгукувалися про сучасне наповнення програм**, за якими викладають у НУШ, говорячи про низьку складність завдань і малу кількість завдань на розвиток пам'яті, що погано впливає на знання учнів (імовірно, ці зауваження все-таки стосувалися конкретних підручників, а не модельних програм, які визначають завдання лише в загальних рисах).

Серед учителів/ок, які викладають інтегровані курси, 77% вважають, що програма інтегрованого курсу **відрізняється від попередніх програм курсів**, які тепер інтегровані; з них 30% вважають, що ці зміни є **значними**. На противагу, 15% респондентів/ок вважають, що різниці між програмою інтегрованого курсу й попередніми програмами окремих предметів немає. Як і у випадку із програмами окремих курсів, програми інтегрованих дисциплін потребують подальшого дослідження в цьому розрізі. У додатку 2 до цього звіту, зокрема, подане порівняння авторських колективів усіх наявних модельних програм для 5–6-х класів із навчальними програмами, розробленими за старим Державним стандартом базової середньої освіти.

У межах цього дослідження ми для прикладу проаналізували **всі модельні програми з української мови та літератури** для 5–6-х (і для 7–9-х) класів (без інтегрованих курсів).

Щоб з'ясувати, які програми найпопулярніші серед учителів/ок, ми зіставили підручники для 6-х класів, подані **на конкурс ІМЗО**, із програмами, за якими вони були написані. Проаналізувавши результати вибору педагогів і педагогинь за областями, ми з'ясували, підручники яких авторських колективів найпопулярніші. Сумарна замовлена кількість підручників, написаних за певною програмою, непрямо свідчить про те, наскільки популярна сама програма.

Принагідно зазначимо, що процедура вибору підручників лишається дразливим питанням: обираючи, учителі/ки ознайомлюються лише із частинами підручників. Зрозуміло, що надати повну версію — це ризик і для авторів, і для видавництва. Із цієї ситуації складно знайти оптимальний вихід. Можливо, варто було б визначити, що автори/ки під час презентації розповідають про ті самі, заздалегідь визначені тематичні розділи в підручниках, щоб учителі/ки могли наочно зіставити різні підходи до висвітлення тих чи тих тем і питань.

Крім того, проблемою лишається те, що **найчастіше обирають відомих авторів/ок**, які вже давно на ринку, хоч, можливо, менш відомі автори/ки чи колективи пропонують якісніший контент.

Підручники з української мови для 6-х класів	Кількість примірників
Авраменко О. М., Тищенко З. Р.	110 225
Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.	43 768
Заболотний О. В., Заболотний В. В.	258 323

Підручники з української мови для 6-х класів	Кількість примірників
Літвінова І. М.	12 010
Онатій А. В., Ткачук Т. П.	35 095
Семенов О. М., Калинич О. В., Дятленко Т. І., Білясник М. Д., Волницька В. В.	13 596

Підручники з української літератури для 6-х класів	Кількість примірників
Авраменко О. М.	181 573
Архипова В. П., Січкач С. І., Шило С. Б.	67 700
Заболотний В. В., Заболотний О. В., Слоньовська О. В., Ярмутьська І. В.	57 983
Калинич О. В., Дячок С. О., за ред. Ковбасенка Ю. І.	76 894
Коваленко Л. Т., Бернадська Н. І.	11 280
Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.	5862
Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А.	49 019
Борзенко О. І., Столій І. Л.	8255

Жирним виділені позиції, які набрали найбільше голосів від учителів (у кількості замовлених примірників). Й Олександр Авраменко, й Олександр Заболотний — відомі фігури на ринку навчальної літератури з української мови та літератури для середньої школи, а Юрій Ковбасенко, за наукової редакції якого видано підручник з української літератури, раніше створив чимало підручників із літератури зарубіжної. Припускаємо навіть, що в цьому випадку вчителі/ки обирають модельну програму «заднім числом»: обравши підручник знайомого автора, дивляться, за якою програмою він створений, а не навпаки. Можливо, у цій ситуації додатковим чинником, здатним вплинути на вибір учителів/ок, були б публічні коментарі незалежних експертів щодо кожного підручника, запропонованого на розгляд.

Докладніше про це — у [публікації](#) на сайті «Нова українська школа».

Завдяки аналізу програм з української мови ми виявили, що і зміст курсів, і цілі навчання, і загальний підхід до вивчення предмета **майже не відрізняються** від програми, укладеної за попереднім Державним стандартом. Найбільших змін зазнала **мовленнєва змістова лінія**, причому переважно внаслідок додавання нових актуальних тем. Отже, програма з мови стала ще об'ємнішою, ніж була раніше:

- мовна змістова лінія майже не зазнала змін (і нові програми в цій частині відрізняються мінімально);
- мовленнєва змістова лінія розширена й актуалізована (у програмі Голуб і Горошкіної).

Підхід до викладання української мови великою мірою лишився «академічним»: основна увага сфокусована на тому, щоб дати дітям якомога повніші **теоретичні знання щодо різноманітних мовних явищ**, у зв'язку із чим часто бракує часу на адекватну реалізацію мовленнєвої

змістової лінії, яка мала би стати **«доданою вартістю»** викладання української мови у старших класах НУШ. Безумовно, цю проблему можна частково розв'язати, регулярно інтегруючи завдання з розвитку комунікативних навичок в уроки, присвячені мовній змістовій лінії. Однак за такого підходу знову «впираємося» в брак часу й **вимоги підсумкових атестацій і вступних випробувань**. Якщо більшу частину балів на умовному ЗНО абітурієнти/ки отримують за теоретичні знання, виявлені в тестах, а не за комунікативні навички й креативність, то й для вчителів/ок логічніше зосереджувати навчальні зусилля на тому, чого система вимагає. І вихід із цього «зачарованого кола», як бачиться, — саме у зміні програм, адже вимоги підсумкових атестацій базують на них.

Докладніше щодо змісту програм з української мови — у відповідній [публікації](#) на сайті «Нова українська школа».

Програм з української літератури для 5–6-х класів наразі є три. Найпопулярніша серед них програма Архипової, Січкара і Шило. Вона пропонує багато варіативних творів, однак в основі надзвичайно подібна до старої. За попередніми підрахунками, вони збігаються приблизно на 70–75%. При цьому майже всі програми пропонують той самий підхід — жанрово-хронологічний: літературу починають вивчати з фольклору, а потім залучають твори на історичну тематику, прокладаючи «містки» між фольклором і авторською літературою, умовно цікавою школярам/кам (принаймні якщо там є герої-діти).

Серйозною проблемою залишається також «компромісна» рекомендація читати великі тексти у скороченні — завдяки цьому виникає ілюзія, що обсяг матеріалу менший, однак насправді **розвантаження** ні на рівні кількості творів до вивчення, ні на рівні теоретичного літературознавчого матеріалу **не відбулося**. Наприклад, у 5-х класах за старою програмою вивчали 31 обов'язковий твір різних жанрів, а в нових програмах ця кількість становить 28, 38 і 44 відповідно.

Кількість творів до вивчення у 5-му класі (за жанрами)

Стара програма	Яценко Т. О. і колектив авторів	Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.	Архипова В. П., Січкара С. І., Шило С. Б.
Легенди: 5	Легенда: 1	Міфи: 2	<i>Враховано лише твори, позначені як обов'язкові.</i>
Народний переказ: 1	Народний переказ: 1	Легенда: 1	
Народні казки: 3	Народна казка: 1	Народні казки: 2	Легенди: 5
Літературні казки прозові: 2	Літературні казки: 3	Літературні казки: 2	Народні перекази: 3
Літературна казка віршована: 1	Оповідання: 8	Повісті-казки: 2 (в обох випадках — уривки)	Народні казки: 6
Віршована драма-казка: 1	Повісті: 2 (обидві скорочено)	Оповідання різних піджанрів: 4	Літературні казки: 2
Повість-казка: 1	Загадки	Байка: 1	Літературна казка віршована: 1
Повісті: 3	Прислів'я та приказки	Народні притчі: 3	Віршована драма-казка: 1
Оповідання: 2	Уривок з літопису: 1	Народна бувальщина: 1	Повість-казка: 1 (уривок)
Загадки		Народний переказ: 1	Повість: 1 (скорочено)
		Авторська притча: 1	Оповідання: 4
		Народні ігри: 3	

Кількість творів до вивчення у 5-му класі (за жанрами)			
Стара програма	Яценко Т. О. і колектив авторів	Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.	Архипова В. П., Січкач С. І., Шило С. Б.
Прислів'я та приказки	Вірші: 11	Колядки: 2	Загадки
Уривки з літопису: 3	<u>Ця програма видається найкомпактнішою за обсягом обов'язкового текстового матеріалу.</u>	Щедрівка: 1	Прислів'я та приказки
Вірші: 9		Веснянки	Уривки з літопису: 4
Загалом 31	Загалом 28	Загадки	Науково-популярні тексти (біографії): 2-3
		Прислів'я та приказки	Вірші: 14
		Повісті: 2	<u>На позір великих творів стало менше, ніж у старій програмі, однак їх компенсує велика кількість текстів малого обсягу.</u>
		(обидві — у вигляді фрагментів)	
		Вірші: 10	
		Загалом 38	
			Загалом 44

Популярність програми Архипової до певної міри свідчить про **неготовність учителів до радикальних змін**. Однак слід зазначити, що програми для 7–9-х класів від цього колективу досі немає в доступі. Якщо її і не буде, то постане питання, що робити далі тим, хто за нею вчився, — і що робити з наявними в бібліотеках підручниками, якщо цю програму перестануть обирати на наступні роки через брак продовження.

Крім того, нові програми доволі сильно навантажені теоретично:

Стара програма	Яценко Т. О. і колектив авторів	Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.	Архипова В. П., Січкач С. І., Шило С. Б.	
Усього винесених для вивчення термінів за 5–6-й класи	70	86	56	71

У навчальному році в 5–6-х класах переважно 34 навчальні тижні, тобто 68 на два роки. Отже, нове літературознавче поняття за більшістю програм діти вивчатимуть щотижня або частіше.

Докладніше про проблеми вивчення української літератури в 5–9-х класах — у [публікації](#) на сайті «Нова українська школа».

Важливо було з'ясувати, у який спосіб предметники/ці в закладі **обирають модельну програму** зі своїх дисциплін, адже це дає уявлення про рівень педагогічної автономії. Найчастіше програму обирають **самі вчителі/ки, об'єднуючись із колегами**, які викладають той самий предмет чи інтегрований курс (59%). Програму **персонально для себе** обирають 32% опитаних. **Адміністрація закладів освіти** обирала модельну програму

у 8% випадків, ще рідше — в 1% випадків — це робили представники **управління освіти**. Отже, у більшості випадків освітяни/ки автономні у виборі модельної програми, за якою працюють, однак віддають перевагу колективному рішення. Випадки імовірного примусу до роботи за певною програмою становлять не більше ніж 9%.

У межах глибинних інтерв'ю респондентки назвали такі **критерії вибору модельних програм**:

- інтеграція різних предметів і напрямків;
- патріотична складова;
- велика кількість цікавих для дітей завдань;
- урахування вікових особливостей дітей (програми мають бути доступними й зрозумілими).

До модельних програм і підручників респондентки подали такі **зауваження**:

- складність завдань і теоретичного матеріалу;
- перевантаженість;
- непослідовність викладу матеріалу.

Програма змінена, по географії НУШ. [...] Географічні координати не дали, а уже протяжність у градусах, дугу меридіана — і все ми повинні визначати. Але цього ще діти не знали. Виходячи із свого досвіду — маленького, великого, — вони не засвоять його все за один урок.

(Респондентка 3 першої хвили, учителька географії та природознавства).

Принцип педагогічної автономії також передбачає можливість **розробляти власні навчальні програми**. Однак, як з'ясували під час опитування, абсолютна більшість учителів/ок (76%) віддає перевагу використанню модельних програм. Досвід створення власних навчальних програм мала майже чверть респондентів/ок (24%).

Видається закономірним, що частіше власні програми створюють спеціалісти **першої та вищої категорії** (22% і 28% опитаних з цих категорій мали такий досвід), серед спеціалістів (без категорії) та спеціалістів другої категорії створювали свої програми лише 14% і 17% відповідно. Імовірно, знання і досвід, які відповідають першій і вищій категорії, дають опитаним впевненість у власних силах під час створення навчальної програми.

В анкеті не конкретизували, про який варіант розроблення програми йдеться — написання «з нуля», значну, часткову чи точкову адаптацію наявних модельних програм. З огляду на це особливо цікава відповідь на питання про те, що може **мотивувати вчителів/ок до створення власної навчальної програми**:

- наявність вільного часу (50%),
- надбавка до заробітної плати (35%),
- наявність необхідних для цього знань (29%).

14% опитаних **не планують створювати власні навчальні програми** навіть за умови додаткових стимулів чи мотивацій.

Ми припускаємо, що втома і виснаженість учителів/ок досягли тієї межі, коли вони максимально потребують **готових рішень**, адже не мають ресурсу на постійну реалізацію творчого підходу до викладання й педагогічної автономії. Як бачимо, більшість не мотивує навіть гіпотетична надбавка до заробітної плати. Те, як учителі/ки оцінюють власний **психологічний стан**, підтверджує припущення про виснаженість: від початку повномасштабної війни 78% опитаних відчували посилення тривоги, страху, суму або гніву, що, безумовно, впливає на працездатність і креативність (докладніше про психологічний стан освітян/ок — у відповідному розділі).

Глибинні інтерв'ю загалом підтверджують дані, отримані під час кількісного опитування. Меншість з опитаних мала досвід створення власних навчальних програм на основі модельних. Респондентки створювали власні навчальні програми, аби задовольнити такі **потреби**:

- скоригувати типову навчальну програму під специфіку регіону (так, зокрема, відповіла вчителька мистецтва із західного регіону);
- збалансувати програму, додавши більше теорії;
- спростити навчальну програму, аби вона підходила слабшим учням й ученицям (програму доводиться коригувати навіть на одній паралелі, адже після молодшої школи п'ятикласники/ці в різних класах можуть мати різний рівень знань).

Модельні програми не містять готового **календарно-тематичного планування**, тож розроблення плану покладене на вчителів/ок. З огляду на це в межах кількісного опитування вирішено було з'ясувати, як саме освітяни/ки створюють або здобувають календарні плани.

Близько 75% респондентів/ок розробляють календарно-тематичні плани для себе самі, 25%, навпаки, не розробляли календарно-методичних планів для себе. Учителі/ки, які мають нижчу кваліфікаційну категорію, рідше розробляли власні календарно-тематичні плани, ніж їхні колеги з вищою кваліфікацією (на нашу думку, тут така сама кореляція досвіду й упевненості, як і щодо розроблення навчальних програм).

Учителі/ки, які не створюють планів самі, вдаються до таких альтернативних способів:

- використовують календарно-тематичні плани, завантажені з різних онлайн-ресурсів (62%);
- використовують матеріали, отримані від видавців (47%);
- отримують календарно-тематичні плани від колег на безоплатній основі (24%);
- купують у колег матеріали (3%).

На наш погляд, це ще один аспект, у якому держава чи розробники програм могли б виявити підтримку вчителям/кам: орієнтовні календарно-тематичні плани для всіх дисциплін, додані до модельних програм чи методичних комплектів (підручник, робочий зошит, посібник для вчителя/ки), суттєво полегшили б роботу освітян/ок.

Питання про те, наскільки учителям/кам потрібні **навчально-методичні комплекти** і що вони мали б містити, були додані до другої хвилі глибинних інтерв'ю. Частина респондентів/ок у якості компонентів навчально-методичного комплекту, який вони хотіли б отримати для **полегшення власної роботи**, називала:

- робочі зошити для учнівства, тематично поєднані з підручником;
- зошит для контрольних робіт;
- книга для вчителя, яка б тематично відповідала підручнику;
- календарно-тематичне планування;
- методичний супровід.

Одна з респонденток другої хвилі наголосила на важливості **адаптованості навчально-методичного комплекту до дистанційних уроків**.

А що стосується вчителя самого — то адаптоване календарно-тематичне планування, на яке хотілося б звернути увагу. Це дуже велика частка роботи, яка забирає багато часу. Якщо є люди, які вже це розробили і воно таке, що ми можемо адаптувати до своїх потреб, то це було б чудово.

(Респондентка 1 другої хвилі,
вчителька зарубіжної літератури).

І справді, відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я від 25.09.2020 № 2205 (розділ **«Вимоги до організації роботи з технічними засобами навчання»**, п. 10, доданий згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я № 1371 від 01.08.2022), «в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації іншого характеру безперервна **тривалість навчальних занять при організації дистанційного навчання у синхронному форматі** не повинна перевищувати для учнів:

- 1–2-х класів — 2 навчальних занять по 30 хвилин, або 3 — по 20 хвилин;
- 3–4-х класів — 2 навчальних занять по 45 хвилин, або 3 — по 30 хвилин, або 4 — по 20 хвилин;
- **5–6-х класів — 2 навчальних занять по 45 хвилин, або 3 — по 35 хвилин, або 4 — по 25 хвилин;**
- 7–9-х класів — 2 навчальних занять по 45 хвилин, або 3 — по 40 хвилин, або 4 — по 30 хвилин, або 5 — по 25 хвилин;
- 10–11-х класів — 3 навчальних занять по 45 хвилин, або 4 — по 35 хвилин, або 5 — по 30 хвилин, або 6 — по 25 хвилин».

Решта урочного часу має проходити в асинхронному форматі. У такій ситуації оновлене календарне планування справді постає як серйозне питання, у якому учителі/ки, що постійно працюють у дистанційному режимі, потребують підтримки.

Повертаючись до теми методичних комплектів, найменший запит на їх отримання походив від учительок англійської мови, які викладають **за підручниками іноземних авторів**.

Водночас слід зазначити, що респонденти/ки висловлювали побоювання щодо потенційних **зловживань і недоброчесності школярів/ок** під час виконання завдань у друкованих зошитах, зокрема в умовах дистанційної освіти. Занепокоєння викликала й **вартість компонентів комплекту**, яка, за переконаннями респондентів/ок, ляже на плечі батьків і може, серед іншого, спровокувати негативне ставлення до вчителів/ок.

Село, не всі батьки мають зараз, особливо в час війни, фінансові можливості. Зараз буду вимагати я — будуть батьки казати: о, вчителька лиш вимагає, аби ми гроші здавали. Тому я не впроваджувала ці робочі зошити. Хоча бачу, бо у мене син навчається в 6-му класі, це Нова українська школа, що ці зошити допомагають.

(Респондентка 8 другої хвили, вчителька історії).

Ну, це чудово, і багато таких комплектів є. І ми, педагоги, ними користуємося. Але щоб забезпечити ними всіх учнів — це вони повинні придбати за свої кошти. І тут виникає проблема, тому що вартість такого одного зошита на один предмет може бути десь більше 100 гривень. Це як би трошечки дорого, якщо багато предметів, і кожен вчитель захоче, щоб у дітей був такий зошит.

(Респондентка 1 другої хвили, вчителька зарубіжної літератури).

Цікаво, що опитані в межах інтерв'ю не припускають можливості, що такі комплекти повністю профінансує держава, що, на нашу думку, свідчить про певний рівень недовіри до центральних і місцевих органів управління освітою. Можливо, таке ставлення посилилося у зв'язку з нестачею підручників для 5-х класів, невчасним розвезенням навчальної літератури, отриманням не тих підручників, які замовляли школи, тощо. Докладніше про це — у наступному підрозділі.

Підручники

Підручники розроблені на основі модельних програм, однак специфіка викладу матеріалу й добору завдань залежить від авторського колективу конкретного видання. З огляду на те, що в публічному просторі до підручників часто виникають зауваження від батьків та вчителів/ок, ми вирішили з'ясувати, які аспекти **наявної навчальної літератури**, на думку освітян/ок, потребують найбільшого **доопрацювання**.

Найбільше зауважень викликали:

Зв'язок навчального матеріалу з реальними запитам та життям учнів	31 %
Завдання для учнів	31 %
Зміст теоретичного матеріалу	23 %
Послідовність викладу теоретичного матеріалу	21 %
Стиль викладу	17 %
Посилання на електронні ресурси	17 %
Ілюстрації, використані в підручнику	12,5 %

18% респондентів/ок вважають, що підручники, які вони використовують, взагалі **не потребують доопрацювань**.

При цьому «розподіл претензій» серед учителів/ок математики, української мови та літератури й іноземної мови нерівномірний. Зокрема, учителі/ки іноземної мови найчастіше нарікали на послідовність викладу матеріалу в підручниках: 32 % порівняно із середнім значенням 20 %.

Найбільше зауважень до таких аспектів (жирним у таблиці позначені найвищі показники кожної відповіді у відсотках):

	Математика	Українська мова	Українська література	Іноземна мова
Зв'язок матеріалу з реальними запитами та життям учнів	33,0	31,4	32,7	29,3
Завдання для учнів	27,7	33,1	36,7	30,3
Зміст теоретичного матеріалу	21,4	30,6	28,6	19,2
Послідовність викладу теоретичного матеріалу	17,0	24,8	17,3	32,3
Стиль викладу	10,7	14,9	9,2	18,2
Посилання на електронні ресурси	18,8	17,4	20,4	17,2
Ілюстрації	17,0	5,0	6,1	15,2
Підручники не потребують доопрацювання	21,4	19,0	20,4	17,2

Як бачимо, показники невдоволення підручниками коливаються в невеликому діапазоні, виявляючи більш-менш однакові проблеми для всіх чотирьох предметів. Варто наголосити, що в анкеті опитувані не уточнювали, про які саме підручники йдеться (яких авторських колективів; для 5-го чи для 6-го класу), тож проблему слід сприймати узагальнено — як сигнал для детальнішого перегляду навчальної літератури.

Зазначимо також, що серед учителів/ок, які викладають у **дистанційному чи змішаному форматі**, більший запит на покращення завдань (+7%) і посилань на електронні ресурси в підручниках (+9%). Учителі/ки, які викладають в **очному форматі**, частіше були незадоволені послідовністю викладу теоретичного матеріалу в підручниках (+8,5%). Ця відмінність може бути зумовлена різницею в акцентах, які роблять на різні види діяльності під час очного й дистанційного навчання.

Основні **недоліки підручників**, які озвучили респондентки під час **першої хвилі** глибинних інтерв'ю, такі:

- зависока для рівня учнів складність завдань у підручнику;
- невідповідність кількості матеріалу тривалості уроку;
- забагато акцентів на ігровому форматі навчання, через що страждає засвоєння теоретичної бази;
- неактуальні посилання за QR-кодами;

- посилення залежності від гаджетів, адже велика кількість завдань відсилає до використання Інтернету;
- у підручнику з англійської мови бракує словника і граматичного довідника.

Зауваження щодо ігрового формату ми вже коментували вище — видається, що і претензія до «посилення залежності від гаджетів» так само більше свідчить про **низьке бажання** учителів/ок **змінювати спосіб роботи**, ніж про об'єктивні властивості навчальної літератури.

Із **позитивного** в нових підручниках опитані вчительки виокремили:

- інтеграцію різних напрямів, створення міжпредметних зв'язків;
- використання практичних кейсів, наближених до повсякденної реальності, для пояснення матеріалу;
- використання мультимедійного матеріалу й інтерактивність завдань;
- підготовку до складання ЗНО/ДПА/НМТ.

На відміну від респонденток першої хвилі інтерв'ю, освітяни/ки, що взяли участь у другій хвилі, переважно зійшлися на **позитивній оцінці** підручників за новим Державним стандартом порівняно з попередніми. Як позитивні зміни вчителі/ки називали (курсивом виділені ті позиції, які збігаються з думкою респонденток першої хвилі):

- відповідність підручників новій навчальній програмі;
- наявність нового та цікавого для учнів матеріалу;
- *інтерактивність у вигляді QR-кодів, за якими учні й учениці можуть перейти і виконати вправи чи переглянути додатковий мультимедійний матеріал;*
- якісніші ілюстрації у більшій кількості;
- *завдання, орієнтовані на засвоєння практичних навичок;*
- *міжпредметні зв'язки.*

Плюс за новим Державним стандартом підручник уже складено так, як нам потрібно працювати на уроці. Нам не треба нічого вигадувати, шукати і самому складати. Це і економія часу, і підручники допомагають нам впроваджувати Державний стандарт.

(Респондентка 2 другої хвилі, вчителька історії).

Завдання практичного спрямування. Дитина розуміє, що ту інформацію, яку вона тепер отримує з підручника, вона може застосувати в повсякденному житті, це не про щось далеке, невідоме і їй неблизьке.

(Респондентка 10 другої хвилі, вчителька української мови та літератури).

Не всі респонденти/ки, однак, помітили **різницю між підручниками за новим і старим Стандартом**. Наприклад, **учителі/ки англійської мови**, які мали змогу й до впровадження НУШ обирати підручники й віддавали перевагу **іноземним авторам**, так і продовжили викла-

дати за цими підручниками. Найімовірніше, такі підручники батьки купують за власні кошти, тож постає питання про долю замовленої за державний чи спонсорський кошт літератури від українських авторів. На нашу думку, питання про навчальну літературу з іноземних мов, зокрема й англійської, у школі потребує детального додаткового дослідження.

У той час як одні респонденти/ки хотіли б мати нові підручники, але через обставини не можуть за ними викладати, інші вчителі/ки можуть **свідомо відмовлятися викладати за новими підручниками на користь підручників за старою програмою**. Наприклад, під час інтерв'ю другої хвили одна з респонденток, яка викладає українську мову, розповіла, що, попри наявність нових підручників, використовує старі, які, на її думку, дають кращі знання. Респондентка також нарікала, що підручники за новим Державним стандартом мають недостатню кількість завдань з окремих тем і не орієнтовані на підготовку до ЗНО/НМТ (на противагу респонденткам першої хвили, які хвалили підручники за наявність тестів).

Скажу вам навіть більше, по секрету, ми, вчителі, використовуємо у своїй роботі як НУШівські нові підручники, так і старі. Беремо з них [зі старих підручників] вправи і навіть на уроках даємо дітям, щоб вони могли виконувати певні вправи для того, щоб рівень грамотності учнів все ж таки підвищувався, а не знижувався. Якщо працювати тільки з таким підручником [за новим Державним стандартом], то, з нашого досвіду, рівень грамотності просто буде нульовим.

(Респондентка 4 другої хвили,
вчителька української мови).

Було б добре, якби в підручниках було більше вправ саме на грамотність, для того щоб при звичаювати дітей до тестування. Наприклад, тестових завдань фактично в підручниках нема. А вже можна 6-й клас фактично готувати до ЗНО навіть і включати тестові завдання.

(Респондентка 4 другої хвили,
вчителька української мови).

Припускаємо, що

- закороткий цикл підготовки підручника за модельною програмою радикально позначився на якості змісту (між затвердженням модельних програм і конкурсом підручників часу на підготовку якісного видання недостатньо);
- висновки експертизи підручників і програм, нехай навіть належно проведеної, не були достатньо враховані розробниками й авторами;
- учителі досі сильно залежать від підручників: їм бракує часу, сил і знань, щоб іти «не за підручником», і в сучасній ситуації це додаткова причина посилити увагу до якості навчальних матеріалів.

Повторна експертиза всіх назв підручників (а отже, і модельних програм, адже змістова частина підручників базується саме на них) з усіх предметів для 5–6-х класів — завдання, для якого потрібні час і велика група фахівців. Але видається, його все-таки варто реалізувати бодай у якомусь обсязі. Щоб унаочнити таку потребу, ми зупинилися на мовно-літературній галузі, а саме **на кількох підручниках з української літератури**.

Для аналізу було обрано підручники з української літератури для 5-х класів, створені за програмою авторського колективу Архипової, Січкара і Шило. Ця модельна програма, як уже зазначали вище, є найпопулярнішою. Підручники, які ми проаналізували, — «Українська література» для 5-х класів від авторського колективу програми (Валентина Архипова, Світлана Січкара, Світлана Шило); від колективу Віктора Заболотного (Олександр Заболотний, Ольга Слоньовська, Іванна Ярмутьська), і третій — від Олександра Авраменка.

Уже на рівні змісту впадає в око гендерний дисбаланс у доборі авторів/ок для читання. В основному тексті підручників таке співвідношення авторів — авторок:

- Архипова: 14–1;
- Авраменко: 14–2;
- Заболотний: 14–1.

Постає питання: чи достатньо такого співвідношення для проходження **антидискримінаційної експертизи**? Окрім того, люди з інвалідністю зовсім не представлені як герої творів для 5-х класів — трапляються лише ілюстрації (дівчинка на кріслі колісному радіє в аквапарку, підручник Заболотного) або врізи з інформацією про досягнення (про паралімпійського чемпіона з плавання Максима Крипака в підручнику Архипової). Щодо етнічного й расового розмаїття, питання добросусідства матеріал також проблемний: скажімо, у переказі «Як Сірко переміг татар» татари показані антагоністами. У жодному з трьох підручників немає коментарів про те, що, попри конфлікти, які раніше траплялися між українцями й татарами, зараз ми прагнемо порозуміння і спільно боремося з ворогом.

Певний сумнів викликає постанова давати великі частини текстів у вигляді QR-кодів (наприклад, у підручнику Авраменка). Скорочення текстів (зокрема, повісті «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії») іноді такі рясні, що з надрукованого в підручнику матеріалу складно відтворити перебіг подій у сюжеті твору. Загалом подавати твори у скороченні, як ми вже зазначали, — методично компромісне рішення, яке давно потребує перегляду з урахуванням кінцевої мети вивчення літератури.

В аналізованих підручниках є і позитивні підходи: елементи інтерактивів, міжпредметні зв'язки, сучасні завдання й ілюстрації (скажімо, пропозиція написати фанфік до казки). У підручнику Архипової послідовно запроваджують наскрізні змістові лінії (екологічна безпека, громадянська відповідальність, здоров'я та безпека, фінансова грамотність і підприємливість). Якщо розвинути й масштабувати ці рішення, переосмислити частину контенту модельної програми, за якою створено підручники, ми щільніше наблизимося до реалізації тих принципів, які закладає реформа НУШ.

Докладніше про проблеми підручників з української літератури — у [публікації](#) про модельні програми з цього предмета на сайті «НУШ».

На наш погляд, подібний перегляд навчальної літератури й модельних програм в усіх галузях дав би можливість виробити певні методичні рекомендації: які теми і як краще подати, які питання акцентувати. Не обов'язково — та й неможливо — одразу міняти всі програми й передруковувати всю навчальну літературу. Але напрацювати певні коригувальні рішення можна уже з тим матеріалом, який маємо на сьогодні.

Крім зауважень до змісту підручників, під час глибинних інтерв'ю респондентки не раз згадували про **брак друкованих підручників** — чи взагалі, чи в потрібній кількості (або ж у школу

завезли не ті підручники, які відповідають обраній модельній програмі, — це єдина названа причина її змінити).

У нас зараз є проблема з підручниками. Це дуже важко. В шостих класах є підручники, а у п'ятих немає. Справа в тому, що ми працюємо за програмою, наприклад, Заболотного, а надруковані були підручники за програмою Голуб-Горошкіної, а там взагалі інша програма.

(Респондентка 15 першої хвили,
вчителька української мови та літератури).

Зі слів респонденток глибинних інтерв'ю, ситуація з підручниками для 5-х класів залишається складною. Деякі з респондентів/ок другої хвили не змогли оцінити підручники за новим Державним стандартом, бо школи досі їх не отримали.

У нас трохи проблема з 5-м класом, бо ми підручники не отримали, на жаль, дотепер. Це вже другий рік немає підручників для 5-го класу по новій програмі. Тому я йду за старим підручником, і це трошечки мені не подобається.

(Респондентка 8 другої хвили, вчителька історії).

Нагадаємо, що для повноцінного забезпечення реформи підручники для 5-х класів мали бути готові на вересень 2021 року — для апробації в пілотних класах. Позаяк підручники відповідають певним модельним програмам, програми мають бути готові завчасно. Більшість модельних програм для 5–6-х класів була затверджена на початку липня 2021 року, що очевидно унеможливило підготовку підручників за ними до 1 вересня.

Відповідно до пункту 8 [Порядку конкурсного відбору підручників \(крім електронних\) та посібників для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників](#), затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 21 вересня 2021 року № 1001 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2021 року за № 1483/37105, у Конкурсі можуть брати

участь фізичні та юридичні особи, які володіють виключними майновими правами на використання підручника/посібника. **На конкурсний відбір видавництва подають підручники/посібники, яким надано гриф**, тобто до процедури відбору підручник має встигнути пройти **експертизу** (науково-методичну, психолого-педагогічну та антидискримінаційну). Відставання від графіка друку підручників пов'язане, отже, не лише з обставинами, до яких призвело повномасштабне вторгнення російської федерації. Процедура написання, експертизи, друку й апробації підручників вимагає значно більше часу, ніж на це реально виділяють.

У наступному циклі середньої освіти, зважаючи на те, що програми для 7–9-х класів уже затверджені, можна врахувати цей досвід — і **починати роботу над підручниками для 8–9-х класів якомога раніше**.

Нагадаємо, що за «Планом заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа”» підготовка й видання підручників для 7-х класів були заплановані **на III квартал 2020 року**. Крім того, під час кабінетного дослідження виявилось, що в цьому «Плані» створення й видання підручників для 4-х, 8-х, 9-х класів узагалі не передбачено.

Законом України [«Про Державний бюджет України на 2022 рік»](#) від 02.12.2021 № 1928-ІХ було визначено обсяг субвенції 2211230 «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти “Нова українська школа”» у розмірі 1571 334 900 грн, з яких 1021 334 900 грн — видатки розвитку, 55000 000 грн — видатки споживання.

Ця субвенція передбачала кошти на підвищення кваліфікації педагогічних працівників/ць та на придбання засобів навчання. Крім того, було передбачено фінансування видатків у розмірі **1 328 950 300 грн для видання підручників і посібників, зокрема для 5-х класів Нової української школи**. У зв'язку зі збройною агресією російської федерації та введенням воєнного стану в результаті секвестру бюджету ці **видатки були повністю скорочені**.

Із державного бюджету України у 2022 році було профінансовано лише **підручники для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами**. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 червня 2022 року № 459-р [«Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству освіти і науки України на 2022 рік для фінансового забезпечення модернізації програмного забезпечення Єдиної державної електронної бази з питань освіти та забезпечення видання підручників для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти»](#) Уряд перерозподілив видатки за програмою 2201260 «Загальнодержавні заходи у сфері освіти», зменшивши обсяг видатків споживання на суму 41 259 900 грн, яку було відтак перерозподілено на видатки розвитку, з них **33 259 900 грн — на видання навчальної літератури для осіб з особливими освітніми потребами**.

Протягом 2022–2023 років Міністерство освіти і науки України зверталось до міжнародних організацій, щоб **залучити фінансову допомогу** на забезпечення здобувачів загальної середньої освіти та педагогічних працівників підручниками і посібниками.

№	Предмет	Кількість підручників	Кількість п'ятикласників/ць на початок 2022/2023 року за даними Державної служби статистики	Кількість чотирікласників/ць на початок 2022/2023 року за даними Державної служби статистики
1	Математика (UNICEF)	472 440		
2	Географія (UNICEF)	491 911		
3	Українська мова (Рада Європи)	505 032	430 777	414 962
4	Природничі науки (уряд Фінляндії)	361 357		
5	Польська мова (Польський Інститут)	11 897		

За даними [Державної служби статистики України](#), на початок 2022/2023 навчального року у 5-х класах України навчалися **430 777 учнів/учениць**, а в 4-х (теперішні 5-ті) — **414 962**.

36. Розподіл учнів закладів загальної середньої освіти на початок 2022/23 навчального року за класами та регіонами							
							(осіб)
У тому числі							
Усього ¹	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас	6 клас	
Україна	4 003 177	322 320	385 613	401 279	414 962	430 777	402 581

Якщо порівнювати з наведеною вище кількістю надрукованих підручників із математики й української мови, то виявиться, що цими підручниками, нехай і з другого семестру, мали бути забезпечені всі п'ятикласники/ці на підконтрольних Україні територіях. Відповідно, навчальна література мала залишитися в бібліотеках і перейти до наступного покоління учнів і учениць 5-х класів. Однак від батьків і вчителів/ок досі чуємо нарікання (у приватних розмовах, у коментарях у соцмережах, листах на пошту сайту «НУШ» тощо) на те, що підручників немає. Це питання потребує аудиту.

Можливо, ситуація частково пов'язана з тим, що, як зазначили в ІМЗО у відповідь на інформаційний запит, «**донори самостійно обирали підручники для фінансування друку та доставки відповідно до своїх політичних поглядів і в межах виділених на це коштів**». Припускаємо, що не всі школи отримали саме ті підручники, які обрали в межах конкурсу (навіть серед тих, видання яких держава готова була профінансувати до повномасштабної війни).

Згідно з відповіддю від ІМЗО, наразі тривають перемовини з донорами щодо можливості друку підручників «**Інформатика**» для 5-х класів, «**Мистецтво**», «**Українська мова**», «**Українська література**» та «**Зарубіжна література**» для 6-х класів ЗЗСО.

Державний бюджет України на 2023 рік передбачав друк **116 назв підручників для 6-х класів** закладів загальної середньої освіти **накладом 4 769 768 примірників**, що становить 66 % від потреби. Зокрема надруковано:

- 62 назви підручників для закладів освіти з українською мовою навчання загальним накладом 4 720 891 примірник;
- 54 назви оригінальних і перекладних підручників мовами національних меншин загальним накладом 48 877 примірників.

Усі надруковані підручники доставлені до книжкових баз обласних державних адміністрацій до початку навчального року.

«Законом України “Про внесення змін до Державного бюджету на 2023 рік” додатково виділені кошти у розмірі **552,8 млн грн**. На ці кошти до кінця року будуть надруковані та доставлені

до обласних книжкових баз 109 назв підручників для 5 та 6 класів закладів загальної середньої освіти у кількості 4188 831 примірник», — ідеться у листі ІМЗО від 23 листопада 2023 року.

Це зокрема:

- для 5-х класів — 89 назв загальним накладом 2774 040 примірників;
- для 6-х класів — 20 назв загальним накладом 1414 791 примірник.

Звісно, скрутні економічні умови до великої міри унеможливають планування видатків на підручники, які на загальнонаціональному рівні знадобляться через півтора-два роки. Однак на початок 2024/2025 року семикласникам/цям мають бути доступні принаймні pdf-версії підручників зі всіх предметів. Наразі конкурс підручників для 7-х класів [уже оголошено](#), він має завершитися до кінця березня 2024 року.

Система оцінювання в НУШ

Окремого розгляду потребує проблема того, як розуміють і використовують нову систему оцінювання вчителі/ки 5–6-х класів.

За результатами опитування, **система оцінювання в НУШ зрозуміла 92 % вчителів/ок** (незалежно від віку та кваліфікаційної категорії). Із них 50 % система оцінювання зрозуміла повністю, а 42 % — радше зрозуміла. Труднощі з розумінням системи оцінювання в НУШ виникають у 8 % опитаних (варто звернути увагу: у **західних регіонах** цей показник сягає 14 %, тоді як у решті регіонів — у середньому 4 %).

Найбільше проблем є з формувальним оцінюванням:

Предмет	Із тих, хто не розуміє, як здійснювати оцінювання	Частка у загальній вибірці опитаних
Формувальне оцінювання	56 %	5 %
Рівневе оцінювання	35 %	3 %
Підсумкове оцінювання	25 %	2 %

Те, що формувальне оцінювання — найнезрозуміліша частина системи оцінювання в НУШ, відповідало нашій початковій гіпотезі. З оцінюванням у НУШ загалом вимальовується доволі суперечлива картина.

Опитані, які пройшли курси підвищення кваліфікації і вважають, що їм достатньо знань, набутих під час проходження курсів, для впровадження реформи НУШ	86 %
Визначили «Методи оцінювання навчальних досягнень» як те, що навчилися використовувати під час курсів	44,9 %
Визначили «Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів / інтегрованих курсів» як те, про що було б корисно дізнатися на курсах	42,1 %
Визначили «Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів / інтегрованих курсів» як найактуальніше на курсах	28,1 %

Виходить, що оцінювання навчальних досягнень учнівства — водночас і «опанована тема», і «зона росту», яка залишається актуальною для понад 40% освітян/ок. І хоча більшість свідчить, що розуміє систему оцінювання в НУШ, та далеко не всі систематично використовують формувальне оцінювання.

592 опитані, які позитивно відповіли на питання про розуміння системи, зазначили таку частоту використання формувального оцінювання:

Частота	Кількість осіб	%
Майже на кожному занятті	200	33,8
Приблизно на половині занять	238	40,2
На деяких заняттях, однак частіше вдаюся до інших форм оцінювання	135	22,8
Не використовую	19	3,2

Частота використання формувального оцінювання не залежала від віку респондентів. Особливо популярне воно серед **учителів/ок Києва**: половина опитаних зі столиці повідомила, що використовує формувальне оцінювання майже на кожному занятті з 5–6-ми класами.

Якщо більшість знає, як використовувати формувальне оцінювання, то, ймовірно, його не практикують регулярно з причин на кшталт браку часу чи нерозуміння цієї системи батьками (такі варіанти пропонували в опитуванні). Припускаємо також, що вчителі/ки можуть **сприймати** формувальне оцінювання як **формалізовану практику** — з обов'язковим письмовим викладом досягнень дитини за всіма наскрізними вміннями, предметними та ключовими компетентностями.

Невдоволення **рівневим оцінюванням** також трапляється — у першій хвилі глибинних інтерв'ю його висловила респондентка, яка викладає англійську мову. На її думку, не завжди можна чітко визначити бальний еквівалент кожного з рівнів, а саме по собі рівневе оцінювання знижує градацію у знаннях між учнями одного рівня, що може видаватися їм несправедливим.

Ви знаєте, найперше мене не задовольняє саме оцінювання. Тут не проглядається така точна, скажімо, лінія, як оцінити дитину. Коли, наприклад, пропонують оцінювати рівнево, тут незрозуміло, як оцінювати рівень знань, що ставити діткам. От у початковому рівні є один, два, три бали, а у високому — 10, 11 і 12. І тут не зовсім стає зрозуміло: дитина отримала високий рівень — це в нас 10 чи все ж таки 12? Я вважаю, що оцінювання повинно бути у бальній системі і повноцінне.

(Респондентка 14 першої хвилі,
вчителька англійської мови).

Докладніше про проблеми, пов'язані з рівневим оцінюванням, розповіли респонденти/ки другої хвилі глибинних інтерв'ю.

Несистематичне використання формувального оцінювання й висловлене вище ставлення до рівневого підтверджують початкове припущення дослідницького колективу: учителі/ки, ймовірно, не до кінця усвідомлюють, що повноцінний **зворотний зв'язок** щодо досягнень учня чи

учениці **важливіший за бальну оцінку**. Викликає певні сумніви й те, наскільки добре вчителі/ки розуміють саме поняття зворотного зв'язку. Зокрема, коли в анкеті вчителів/ок запитали, як саме вони надають зворотний зв'язок, відповіді розподілилися так (можна було обрати кілька варіантів):

- особиста комунікація з учнем наодинці (67 %);
- текстова комунікація за допомогою месенджерів, електронної пошти чи платформи для навчання (44 %);
- записи в щоденнику або в робочому зошиті (36 %);
- особиста комунікація з учнем і його батьками (35,5 %);
- комунікація з учнем у присутності інших учнів (26 %);
- особиста комунікація з батьками учня без його присутності (20 %).

Видається, що більшість опитаних дала «соціально схвалювану відповідь»: навряд чи в умовах тотальної перевантаженості є час на те, щоб систематично надавати усний зворотний зв'язок дітям наодинці — або викликати батьків у 20 % випадків. Це можливо, однак, якщо розуміти під «зворотним зв'язком» однослівне зауваження. Надалі варто було би провести аналогічне опитування серед школярів/ок, щоб порівняти результати.

Відповіді з першої хвилі глибинних інтерв'ю спонукали нас поглибити тему оцінювання та зворотного зв'язку в інтерв'ю другої хвилі. До певної міри висловлені вище припущення підтвердилися. Зокрема, під «зворотним зв'язком» опитані переважно розуміли відгуки учнів та учениць щодо якості проведеного уроку, їхню самооцінку щодо зрозумілості пройденого матеріалу чи висловлені навчальні запити. Деякі респондентки, хоч і мали схоже розуміння «зворотного зв'язку», орієнтувалися не на відчуття й бачення учнів, а на результати навчання у вигляді балів за тестування чи семестрових оцінок. Ішлося також про такі форми зворотного зв'язку, як записи в електронний/фізичний щоденник, комунікація з учнями й ученицями як особисто, так і в присутності інших, спілкування з батьками в телефонному режимі.

Я стараюся використовувати зворотний зв'язок майже на кожному своєму уроці. Наприклад, оцінка-самооцінка, враження від уроку. Ми формуємо з ними [учнями] оцінювання: «Я добре засвоїв матеріал», «Я відмінно засвоїв матеріал», «Я хотів би краще попрацювати», «Я хотів би дослідити цю тему іще». Тобто зворотний зв'язок у такому форматі.

(Респондентка 2 другої хвилі, учителька історії).

Зворотний зв'язок — це коли учні надають інформацію про володіння ними навчальним матеріалом. Щоб вчитель розумів, наскільки учні зрозуміли даний навчальний матеріал, чи потрібно на чомусь зосередитися більше, на чомусь менше.

(Респондент 13 другої хвилі, учитель математики).

Імовірно, трапилося непорозуміння: зворотний зв'язок від учнівства надзвичайно важливий, але в контексті оцінювання йшлося саме про той **фідбек**, який має надавати учитель/ка. Зміст цього поняття, на нашу думку, варто докладніше розбирати на курсах підвищення кваліфікації та у спеціалізованих методичних роз'ясненнях.

Щодо **системи оцінювання в НУШ загалом**, то, за самооцінкою респондентів/ок другої хвили інтерв'ю, більшість не має складнощів у цій сфері. Серед нечисленних **труднощів, на які вказували опитані**, — брак розроблених критеріїв оцінювання та роз'яснень від Міністерства освіти і науки щодо ведення щоденника спостережень за досягненнями учнів і учениць. Певних незручностей у процес оцінювання додало дистанційне викладання.

Можливо, те, що ми ще не маємо таких вироблених критеріїв оцінювання на сьогоднішній день. Раніше ми звикли, що нам давали готові критерії оцінювання. На сьогоднішній день нам не дають критеріїв. Ми самі змушені розробляти. І через це — нас не навчили цього робити та, в принципі, вчителі не повинні самі це робити, для цього є методисти, — і тому, напевно, труднощі виникають при розробці критеріїв оцінювання.

(Респондентка 10 другої хвили,
вчителька української мови та літератури).

Складно про кожного учня сформулювати висновки. Коли ми працюємо дистанційно повністю, але у нас є обов'язкові ці індекси, характеристики результатів навчання, нам треба обов'язково по кожній характеристиці оцінити. Не завжди це видається повністю можливим в дистанційній самі роботі.

(Респондентка 2 другої хвили,
вчителька історії).

Хоча опитані переважно добре обізнані із системою оцінювання в НУШ, були й нарікання на певні аспекти цього оцінювання. Зокрема, декому не подобалася **анонімність оцінювання**, запроваджена в НУШ, коли вчителі/ки не мають права публічно розголошувати оцінки. На думку однієї з респонденток, анонімність знижує мотивацію, адже через неї зникає **учнівська конкуренція**. Інші опитані вказували, що критерії бального оцінювання варто зробити **суворішими**. Одна респондентка навіть висловила думку, що рівневе оцінювання для неї — це можливість оминати заборону на публічне озвучування балів учнів:

Я не кажу, що Петя — 2, а Ваня 12 отримав. Але я можу сказати в кінці уроку, що ось ця група дітей працювала сьогодні — і вони отримують оцінки високого рівня. А ця група дітей, на жаль, отримує достатній рівень чи середній. А конкретну оцінку вони отримують, коли вони до мене підійдуть і я поставлю їм у щоденник і в журнал. От як би завуалювати перед аудиторією, яку саме оцінку отримав, ми можемо за допомогою вказівки на оці рівні.

(Респондентка 1 другої хвили,
вчителька зарубіжної літератури).

Погоджуємося, що дух змагальності може покращити результати школярів/ок (про це свідчать, зокрема, дані **PISA**), однак конкуренція не має і не може бути єдиною — чи головною — мотивацією до навчання.

Щоденник спостережень за досягненнями учнів (який деякі опитані назвали в принципі незрозумілим) часто згадували як один із неефективних елементів чинної системи оцінювання, адже вчителі/ки не встигають його заповнювати.

Існує, наприклад, такий щоденник оцінювання. Протягом уроку, ти там проводиш урок, спостерігав, а потім в кінці уроку сідаєш і виставляєш у журнал, як, наприклад, кожен учень себе вів. Ну, це просто, як то кажуть, жесь. Я на уроці і урок проводжу, і слідкую за дисципліною, і за тим, щоб діти виконували, і щоб засвоїли, і щось на дошці пишу. А потім у мене 10 хвилин перерви. Мені треба перейти з класу в клас, настроїти техніку. І плюс іще сісти, заповнити на кожного учня, на 20 чоловік заповнити, хто там що засвоїв, хто не засвоїв.

(Респондентка 9 другої хвили,
вчителька англійської мови).

Утім, були й респондентки, які позитивно відгукувалися про можливість оцінювати учнів за сукупністю компонентів. Одна з них зізналася, що спершу була налякана, але коли звикла, то всі труднощі зникли і система почала її влаштовувати.

Мені дуже подобається, що ми виокремлюємо — і тепер при оцінюванні група результатів. Тобто оцінка в дитини — це не одна якась цифра, це дуже-дуже багато різних компонентів. Спочатку, у 5-му класі, мене це лякало, бо я не вміла ще цього робити. На даний момент, маючи вже 7-й, пілотний, клас і 6-й клас НУШ, мені це дуже подобається. У мене не виникає труднощів з оцінюванням.

(Респондентка 10 другої хвили,
вчителька української мови та літератури).

Тема **формульовального оцінювання** також стала однією з фокусних для другої хвили глибинних інтерв'ю. Її учасники/ці під формульованим оцінюванням розуміли **вербальну комунікацію з учнем чи ученицею щодо оцінки їхніх досягнень під час уроку** або ж оцінювання досягнень за допомогою **візуальних маркерів — наліпок, записів тощо**. Респонденти/ки наголошували, що під час такого виду оцінювання важлива аргументація, зосередження на позитивних аспектах навчальних досягнень учня чи учениці.

Докладніше про різні методи формульовального оцінювання змогла розповісти лише одна респондентка. У її розумінні воно зосереджене навколо **учнівського самооцінювання**.

Є в нас різні форми оцінювання формульовального. Наприклад, я роблю сходинки успіху, п'ять зірок, шкалу розуміння, як вони розуміють, як вони просуваються. Далі, в мене є анкета для самооцінювання в кінці уроку. Тоді можемо легко складати, у рефлексії особливо, як ти зрозумів цю тему. Кожна дитина вибирає свою ту цеглинку. Далі, я даю такий алгоритм оцінки на уроці, кожен етап уроку, щоб дитина оцінила: чи роботу в групах як вона оцінює, як вона працювала, як діти її оцінюють.

(Респондентка 15 другої хвили,
вчителька математики).

Почасти досвід використання формульовального оцінювання в учителів/ок був обмежений, бо його розглядали лише як **проміжний етап перед переходом на бальне оцінювання**. Деякі вчительки з різних регіонів України повідомили, що в їхніх закладах освіти формульоване оцінювання використовують лише в першій чверті 5-го класу, аби діти могли адаптуватися

після початкової школи. Після цього за постановою керівництва закладу відбувається перехід на бальне оцінювання. Надалі вчителі/ки відмовляються від використання формувального оцінювання.

У мене вже немає такого, як формувальне оцінювання. Я можу висловити свою точку зору, я можу класному керівнику десь на збори передати, але як його мені оцінити і фактично видати в якомусь документі, я не знаю.

(Респондентка 14 другої хвили,
вчителька математики).

Думки щодо ставлення школярів/ок до формувального оцінювання серед опитаних розділилися:

- діти позитивно ставляться до формувального оцінювання;
- діти не сприймають його серйозно і віддають перевагу бальному оцінюванню.

Діти сприймають нормально це [формувальне оцінювання], і проблем немає жодних. Всі переживали, як це без оцінок, без оцих циферок. Ні, нормально все було.

(Респондентка 5 другої хвили,
вчителька англійської мови).

Ну, я скажу так, їм це все одно. Вони не дуже на це [формувальне оцінювання] реагують. Скажемо так, відсотком 30 воно має користь, але не більше. Тому що деяким учням, якщо вони не готувалися, їм не подобається, батьки там зайняті чи роботою, чи їм не хочеться надавати час дитині, то їм це зовсім не цікаво.

(Респондентка 12 другої хвили,
вчителька англійської мови).

Опитані були одноголосніші щодо **ставлення батьків до формувального оцінювання**. За повідомленнями деяких респонденток, батьки негативно налаштовані щодо нього і вимагають виставлення балів. Така ситуація може свідчити про те, що частина батьків керується засвоєними з часів свого навчання переконаннями, недостатньо усвідомлює суть реформи НУШ — або не поділяє її філософії. Можливо, додаткові роз'яснення щодо того, як працювати з батьками, покращили б сприйняття нововведень.

Як **переваги** використання **формувального оцінювання** респонденти/ки називали:

- менший психологічний тиск на школярів/ок;
- можливість прослідкувати розвиток навчальних компетентностей;
- більшу мотивацію до навчання;
- налагодження кращого зв'язку з учнями й ученицями;
- те, що таке оцінювання вчить дітей критично оцінювати власні знання.

От я вважаю, що тоді є формувальне оцінювання, коли дитина вміє себе проаналізувати, самооцінити і, звісно, дослухається до вчителя, до своїх однокласників. Тоді буде взаєморозуміння і співпраця, партнерство.

(Респондентка 15 другої хвили,
вчителька математики).

Називали опитані й **недоліки**, які, на їхню думку, **має формувальне оцінювання**:

- займає багато часу порівняно з іншими видами оцінювання;
- його майже неможливо ефективно використовувати в умовах класів з великою кількістю учнів;
- не сприяє дисципліні серед учнів (респондентка розуміла під формувальним оцінюванням винятково заохочення й похвалу, без критики учня чи учениці).

Єдина [...] проблема формувального оцінювання — коли в тебе велика наповнюваність у класі. У нас понад 30 учнів, може бути 34, 36 навіть. Тому це буває чисто фізично складно — всіх оцінити. Це може бути вибірково. І складність у тому, що кожен хоче бути почутим, а в тебе нема стільки часу.

(Респондент 11 другої хвили,
вчитель української мови та літератури, зарубіжної літератури).

До **бального оцінювання** опитані ставилися позитивно. Під час інтерв'ю часто згадували зміну учнівського сприйняття бального оцінювання: школярі/ки, які навчалися і навчаються за програмою НУШ, ставляться до його результатів спокійніше. Респонденти/ки трактували це як позитивно (як зосередженість на здобутті знань, а не на оцінках), так і негативно (як байдужість дітей до освітнього процесу). Деякі опитані пов'язували спокійне ставлення до оцінок із нерозумінням їхньої ваги через брак оцінок у початкових класах.

Ви знаєте, що навіть 7 балів — приходять і говорять: мама, ура, в мене сьогодні 7. Тобто вони стали вільними від отих рамок, які були в попередній системі.

(Респондентка 6 другої хвили,
вчителька української мови і літератури).

Буває таке, що дитина несе мені щоденник на 3 бали. В мене шок. Я думаю: ну для чого ти тягнеш щоденник на 3 бали? Хто б вам на 3 бали приносив щоденник? А вони якось до цього ставляться — ну, 3 бали, так 3 бали. Ну, 7 балів — нормально, тобто якось отак.

(Респондентка 9 другої хвили,
вчителька англійської мови).

Рівневе оцінювання, на яке нарікала одна з респонденток першої хвили глибинних інтерв'ю, опитані в другій хвили розглядали як **продовження п'ятибальної системи і проміжний етап між формувальним і бальним оцінюванням**.

Недоліки рівневого оцінювання під час інтерв'ю згадували трохи частіше, ніж переваги. Зокрема йшлося про такі:

- складність визначення рівня дитини, чиї знання перебувають на перетині рівнів;
- низька точність через занадто широкий крок рівнів;
- «накладання» достатнього та середнього рівнів;
- недостатня мотивація порівняно з бальним оцінюванням;
- несерйозне ставлення до рівневого оцінювання з боку батьків;
- те, що рівневе оцінювання ускладнює перехід до бального.

На мою думку, рівневе оцінювання не дає повної уяви про те, на якому ти рівні. Достатній рівень охоплює три бали: 7, 8, 9. І ти не знаєш, що в тебе, 9 в тебе чи 7. І тому приходиться пояснювати, що ти на достатньому, але в тебе є шанс покращити свої знання, щоб ти був ближче до високого.

(Респондентка 6 другої хвили,
вчителька української мови і літератури).

Рівневе оцінювання повинно бути більш систематизоване у плані середнього рівня і достатнього рівня. Чому середній і достатній рівень переплітаються? Вони єдині по суті своїй. Можна взагалі зробити просто три чіткі рівні: низький рівень, середній рівень, високий.

(Респондентка 4 другої хвили,
вчителька української мови).

На нашу думку, відповіді з другої хвили інтерв'ю свідчать про те, що **вчителі/ки недостатньо розуміють важливість зворотного зв'язку від педагогів/инь до школярів/ок, сприймають формувальне оцінювання як «проміжний етап», віддаючи перевагу бальному**. Таке ставлення може підживлювати фактична важливість бального оцінювання в житті дітей: підсумкові та вступні випробування передбачають «конвертацію» результатів у певну кількість балів. Імовірно, учителі/ки бачать своє завдання в тому, щоби учні й учениці склали тести якомога успішніше, звідси і приязнь до бальної системи, і бажання бачити в підручниках тести «у форматі ЗНО».

Ідея порівнювати досягнення учня чи учениці з його чи її попередніми досягненнями також не видається повністю засвоєною: опитаним зрозуміліша концепція конкуренції між дітьми, яка теоретично мала би стимулювати їх до покращення власних результатів. На наш погляд, система оцінювання потребує подальших уточнень і методичних роз'яснень — як з боку суб'єктів підвищення кваліфікації, так і з боку центральних органів управління освітою.

Онлайн-навчання

Як уже було згадано в частині про підвищення кваліфікації, формуючи питання анкети, ми припускали, що тема онлайн-навчання залишається проблемною в кількох аспектах:

- учителі/ки потребують методичної підтримки й готового якісного контенту для належного рівня дистанційного навчання;

- дистанційне навчання є одним із чинників перевагою вчителів/ок;
- технічне забезпечення дистанційного навчання (гаджети, якісне інтернет-з'єднання) потребує вдосконалення.

Відповіді респондентів/ок великою мірою підтвердили ці припущення.

Зокрема, стан **забезпеченості технікою** такий:

- майже половина вчителів/ок (45 %) проводить онлайн-заняття **з ноутбука, який надала школа**;
- інша поширена ситуація — учителі/ки викладають із **власних ноутбуків (36 %)**. Молоді вчителі/ки, **у віці від 18 до 39 років**, на відміну від інших вікових груп, частіше використовують для дистанційних занять **власні ноутбуки**, ніж надані школою. Це, зокрема, може бути пов'язано з тим, що більша частка молодих освітян/ок має власні якісні пристрої та віддає перевагу їм — навіть у випадках, коли школа готова надати ноутбук;
- є освітяни/ки, які проводять заняття з телефонів (6,7 %) і планшетів (2,9 %), тобто **з менш зручної та гірше пристосованої** для онлайн-занять техніки;
- 2,5 % вчителів/ок проводять заняття **зі стаціонарних комп'ютерів удома**, а 4,9 % — **зі стаціонарних комп'ютерів у школі**. Варто зауважити, що стаціонарні комп'ютери значно більше залежать від зовнішнього живлення, ніж ноутбуки з батареєю, а отже, у разі блекауту урок імовірно буде перерваний.

На Заході України, порівняно з іншими макрорегіонами, вчителі/ки частіше (12,2 %) виходять на онлайн-уроки з телефонів. Утім, з огляду на безпекову ситуацію поширеність дистанційного навчання в регіоні значно менша.

Щодо методичних матеріалів, пристосованих саме для онлайн-навчання, ситуація така:

- більшість опитаних використовує **спеціалізовані під дистанційний формат навчальні матеріали (52 %)**;
- доволі популярні також такі **цифрові інструменти**, як Padlet, Miro тощо (34,5%);
- близько чверті респондентів під час дистанційних уроків користується **адаптованими для онлайн навчальними програмами (25 %)**;
- **спеціальні методики** для викладання онлайн використовують лише 15 % опитаних.

Респонденти/ки **старші за 50 років** рідше, ніж їхні молодші колеги, користувалися цифровими інструментами для онлайн-навчання: 29,5 % порівняно із середнім значенням у 38 %.

Респонденти/ки, які **на курсах підвищення кваліфікації розглядали методи роботи в умовах онлайн-навчання**, частіше використовували адаптовані для онлайн навчальні програми (+12 %), спеціальні методики онлайн-викладання (+15 %) та цифрові інструменти для онлайн-навчання (+17,5 %). Це ще раз підштовхує до висновку, що проблемам онлайн-навчання потрібно приділяти якомога більше часу на курсах підвищення кваліфікації, адже видається, що, попри бажання учасників/ць навчального процесу вийти «в офлайн», дистанційне навчання стало невід'ємною частиною освіти загалом — і середньої зокрема.

Труднощі з технікою і навчальними матеріалами підтверджують результати глибинних інтерв'ю.

Респондентки відзначили такі **проблеми**:

- брак техніки чи її незадовільний стан як у вчителів, так і в дітей;
- погана якість зв'язку, яка спонукає учнів та учениць не вмикати камери під час уроків, не дає змоги користуватися інтерактивними завданнями, а тому негативно впливає на мотивованість і дітей, і вчителів/ок;
- складність у використанні хромбуків, якими забезпечила школа (через це, маючи хромбуки, учителі/ки використовують власну техніку);
- брак додаткових матеріалів для дистанційних уроків, унаслідок якого учителі/ки ще більше часу витрачають на підготовку, щоб активізувати учнів і учениць на уроці.

Це просто жах, чесно кажучи. Тому що сама підготовка до уроку займає дуже багато часу, а підготовка до дистанційного уроку забирає ще більше, розумієте, набагато більше часу, ніж підготовка до очного заняття. Спочатку підбір завдань, потім його все треба скомпонувати, відео, презентації, картинки, завдання — все скласти до купи. Щоб дітям сподобався цей урок, то до нього треба підготуватися, ти ж перед дітьми просто не ввімкнеш Zoom і не будеш з ними говорити.

(Респондентка 12 першої хвили,
вчителька української мови та літератури).

Респонденти/ки другої хвили інтерв'ю також зазначили, що потребують **методичної онлайн-підтримки**, яка б могла оперативно реагувати на їхні запити.

Було б непогано, щоб був якийсь певний інструктор, до якого ти можеш в будь-який час звернутися, якась підтримка така. Методична підтримка, особливо якщо вчителі починають тільки працювати. Бо дуже є багато таких питань. Ти починаєш бігати по колегах, щось вичитувати, шукати. Семінари коли проводять, воно непогано, але коли ти берешся за це, то тобі треба зараз, от зараз почути цю відповідь.

(Респондентка 7 другої хвили,
вчителька математики).

Як ми вже зазначали вище, цю функцію могли б узяти на себе ЦПРПП — центри професійного розвитку педагогічних працівників.

Опитані висловили запит на якісну робочу техніку, на сайти з додатковими матеріалами для дистанційних уроків, на батьківське сприяння щодо дисципліни та мотивації школярів/ок. Усе це, на їхню думку, могло б полегшити проведення онлайн-уроків, зробити їх цікавими й водночас пізнавальними.

Учителі/ки потребують для **онлайн-викладання** якомога більше готових рішень, зокрема:

- адаптованих для дистанційного формату програм;
- готових завдань, якісного цифрового контенту;

- докладнішого розгляду методів і прийомів навчання онлайн на курсах підвищення кваліфікації.

Підтримка в цій сфері вивільнить час, у який учителі/ки зможуть надавати той самий зворотний зв'язок, підвищувати кваліфікацію із суто предметних знань, опанувати сучасні підходи до викладання в НУШ — та й, зрештою, відновлювати емоційні й когнітивні ресурси.

Пропозиції з подолання проблемних моментів

Система оцінювання в НУШ

1. Необхідно приділяти посилену увагу різним видам оцінювання, зокрема формульованому, на рівні методичних рекомендацій і навчання на курсах і заходах із підвищення кваліфікації.
2. Учителі зазначають, що на формульоване оцінювання їм **бракує часу**, а отже, варто, наприклад, надавати рекомендації, як проводити його «в експрес-форматі».
3. Варто поглиблено розглядати поняття «зворотний зв'язок» на курсах підвищення кваліфікації, в комунікації у спеціалізованих медіа, у методичних роз'ясненнях тощо.
4. Створення детальнішої таблиці зі співвідношенням рівневих і бальних оцінок спростило би перехід на «рівневу» систему в 5–6-х класах, полегшило б обґрунтування оцінок для батьків і надання зворотного зв'язку школярам/кам.

Методи роботи

Для модернізації методів роботи варто:

- рекомендувати ІППО/АНО створити спеціалізовані курси підвищення кваліфікації з інтегрованих предметів;
- **у закладах вищої освіти, які випускають фахівців педагогічних спеціальностей**, надавати більшу вагу дисциплінам, спрямованим на опанування змісту й методів викладання інтегрованих курсів;
- розпочати громадське обговорення необхідності реформи вищої педагогічної освіти загалом: зокрема, виші, які готують педпрацівників, мають бути ширше й глибше залучені до реформи НУШ, до розроблення методичних рекомендацій, а також до підготовки й перепідготовки освітян/ок для впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти;
- додатково вивчити закордонний досвід — наприклад, певні «взірцеві» підручники

з інтегрованих курсів — і визначити, які з підходів можна використати в українських освітніх реаліях.

Онлайн-навчання

Для оптимізації процесу онлайн-навчання потрібно:

- створити велику **базу готових матеріалів**, із яких учителі/ки могли б із мінімумом зусиль конструювати уроки, пристосовуючи навчальні програми до онлайн;
- створити більше якісних курсів із опанування комп'ютерної грамотності загалом та специфічних інструментів ефективної онлайн-роботи зокрема (від ГО, ІППО/АНО та інших провайдерів відповідних послуг);
- рекомендувати вишам, які готують педагогічних працівників, навчати студентів **оцінювати якість навчального контенту і створювати власний**. Таке навчання може відбуватися за участі всіх стейкхолдерів: ГО, авторів підручників тощо.

Навчальні програми й підручники

Мовно-літературна галузь, програми якої ми проаналізували в межах дослідження, — лише один із прикладів того, що **підходить до формування змісту освіти потребують перегляду**.

1. Уже наявні програми необхідно переглянути на відповідність Державному стандарту з ухваленням подальших рішень про їх чинність, адже вони **затверджені безстроково** — отже, поки їх не скасують, за ними й далі вчитимуться і писатимуть підручники.
2. Цінним ресурсом для вчителів/ок можуть стати альтернативні програми, орієнтовані на практичні цілі (наприклад, у мовно-літературній галузі — співвідносні з принципами читацької компетентності за PISA), чи рекомендації щодо того, як ефективніше використовувати вже наявний контент (модифікувати програми, користуватися матеріалом підручників тощо).
3. Процес удосконалення й перезатвердження програм слід почати якомога раніше, фактично, уже зараз, щоб до 2027 року, коли за планом мають друкувати нові підручники для 5-х класів, нові програми й навчальна література були готові.

Дослідження показало, що вчителі/ки потребують **готових рішень**, які забезпечили б їх матеріалом для роботи на **мінімальному достатньому рівні**, проте такий підхід не скасовує можливості виявляти творчість, якщо педагоги/ні мають на це час, сили й бажання. Аби підтримати вчителів/ок, які хочуть розробляти власні програми, але не мають належних знань, варто:

- рекомендувати ІППО/АНО запровадити окремі курси з розроблення навчальних програм;
- рекомендувати вишам, що готують педагогічних працівників, увести до навчальних програм відповідні теми.

Щоб покращити якість навчальних матеріалів, належить:

- уже зараз почати підготовку підручників, які будуть перевидані в наступному циклі, і заохочувати розроблення якісних **методичних комплектів** (підручник, робочий

зошит для учнів, посібник для вчителя) — **рішень «у коробці»**;

- змінити процедуру конкурсу (зокрема те, яку частину навчального видання бачать учителі під час конкурсу) і терміни підготовки підручників (їх потрібно подовжити);
- точково **повторити експертизу підручників**, на які в публічному просторі найбільше нарікань, і розробити за її результатами методичні вказівки щодо того, як правильно користуватися наявними друкованими підручниками;
- змінити процедуру **експертизи** підручників загалом:
 - подовжити терміни експертизи;
 - посилити відповідальність за результати для експертів;
 - забезпечити анонімність авторських колективів;
 - виставляти оцінки за чітко визначеними критеріями, а не висловлюючи суб'єктивну думку експертів як обґрунтування висновків;
- змінити систему створення підручників: наразі на цей процес впливають видавці, тож, аби підручник активніше замовляли, він часто орієнтований не на відповідність філософії НУШ, а на запит освітян/ок «працювати так, як раніше»;
- давати **більше часу на вибір підручників**, а також стимулювати обговорення підручників в експертному середовищі, щоб полегшити вчителям/кам процес вибору;
- переглянути роботу інституції, відповідальної за експертизу (ІМЗО), та децентралізувати функції експертизи й закупівлі підручників;
- додатково дослідити **ймовірну вартість друкованого робочого зошита**, який повністю заміняв би школярам/кам підручник (але, на відміну від нього, перевидавався би щороку), та повну вартість методичного комплексу, у який може входити постійна комплексна підтримка вчителя з боку видавця (наприклад, через курси підвищення кваліфікації).

Психологічний стан учителів/ок

Ключові знахідки

Як ми зазначали вище, **78 %** опитаних учителів/ок помітили в себе, порівнюючи з періодом до повномасштабного вторгнення, **зростання тривоги, страху, суму або гніву** — ці чотири емоції зазвичай властиві особам, які пережили воєнні дії.

Ці вчителі/ки на 24 % частіше за колег, які не помітили таких змін, відчували потребу в **підвищенні кваліфікації для надання першої психологічної допомоги** собі та учням і на 9 % частіше отримували у своїх закладах освіти достатньо психологічної підтримки для роботи з учнями. Різницю можна пояснити тим, що вчителі/ки, які спостерігають у себе зростання тривоги, страху, суму або гніву, загалом частіше звертаються по допомогу до спеціалістів.

Результат **не залежав** від віку опитаних, їхнього макрорегіону, типу населеного пункту та кваліфікаційної категорії.

Респонденти/ки помічали в себе стани, які потенційно можуть негативно впливати на викладання та взаємодію зі школярами/ками (наприклад, вразливість до критики може посилювати конфліктні ситуації, коли учні чи учениці виправляють педагогів/инь на уроках).

Дратівливість	40 %
Низька мотивація до роботи	31 %
Низька концентрація уваги	28 %
Вразливість до критики	23 %
Складність у запам'ятовуванні нової інформації	18 %
Складність у пригадуванні старої інформації	13 %

Крім того, варто звернути увагу, що **молоді вчителі** (у віці від 18 до 39 років) частіше за старших колег повідомляли про **низьку мотивацію**: 39% порівняно з 24% серед учителів/ок старших за 50 років. Це може бути частиною комплексної проблеми «старіння професії».

Закономірним видається те, що вчителі/ки, які викладають у **дистанційному чи змішаному форматі**, частіше повідомляли про **низьку концентрацію уваги** (+10%), ніж їхні колеги, що викладають в очному форматі.

69,5% опитаних мають запит на підвищення кваліфікації з надання **першої психологічної допомоги собі або учням**:

- з них 43% хочуть більше дізнатися про надання першої психологічної допомоги собі та учням;
- 16,5% — покращити свої знання для надання першої психологічної допомоги учням;
- 10% відчувають потребу в підвищенні кваліфікації з надання першої психологічної допомоги собі;
- 30,5% опитаних вчителів **не вважають за необхідне** підвищувати свою кваліфікацію з надання першої психологічної допомоги собі або учням.

Переважна більшість опитаних (84%) отримує у своїх закладах освіти **необхідну кількість** психологічної підтримки для роботи з учнями.

Найбільшу нестачу психологічної підтримки для роботи з учнями відчувають учителі/ки, які викладають у **сільських і селищних школах**, а також у **східному макрореєні**:

Не отримують у школах психологічної допомоги в необхідній кількості	
У селах і селищах	22 % опитаних
В інших населених пунктах	12 % опитаних
Мають запит на забезпечення достатньою кількістю шкільних психологів	
Східні області	52 % опитаних
Інші макрореєні	21 % опитаних

Варто зазначити, що 56% учителів/ок, які зізналися, що не отримують достатньої психологічної підтримки для роботи з учнями, водночас не вважають, що **потребують її**.

Нестача психологічної підтримки була пов'язана з такими чинниками:

- для 19% респондентів — **із браком шкільного психолога у школі**,
- ще для 19% — з тим, що **кваліфікації шкільного психолога не вистачало** для розв'язання їхніх проблем.

Відповіді про те, як поліпшити надання психологічної допомоги учасникам/цям навчального процесу, розподілилися так:

Треба розробити чіткий алгоритм для роботи вчителів зі складними випадками.	43 %
Необхідно забезпечити додаткове навчання для вчителів, як допомагати собі та учням.	27 %
Необхідно забезпечити достатню кількість психологів з огляду на кількість учнів і вчителів школи.	26 %
Потрібно створити міжшкільну психологічну службу.	19,5 %
Потрібно забезпечити додатковим навчанням психологів для роботи з кризою або травмою.	18 %

Припускаємо, що популярність першого варіанту також сигналізує про потребу в рішеннях «у коробці», **готових інструкціях** щодо кризового менеджменту.

Для підтримки учнів та учениць у вразливому емоційному або психологічному стані опитані **в межах глибинних інтерв'ю** вчительки використовували такі стратегії:

- звернення до шкільного психолога;
- особисте спілкування, щоб підтримати та заспокоїти дитину;
- підтримання позитивного настрою в класі, зокрема через сміх;
- стимулювання взаємопідтримки та емпатії серед школярів/ок;
- участь у соціально корисній роботі разом з учнями й ученицями;
- мотивування прикладом відомих осіб;
- обійми;
- вправа «вдих-видих», якої навчилися під час курсів підвищення кваліфікації.

Пропозиції з подолання проблемних моментів

Перевтомлені й «вигорілі» педагоги/ні навряд чи здатні якісно впроваджувати реформу, а отже, їм необхідна відповідна підтримка. Щоб забезпечити її, варто:

- посилити роботу з практичними психологами під час підвищення кваліфікації;
- компенсувати потребу в шкільних психологах у сільській місцевості й на Сході бодай частково — за рахунок онлайн-консультацій із волонтерами абощо;
- додатково забезпечити шкільних психологів курсами підвищення кваліфікації відповідного спрямування;
- розробити з практичними психологами **максимальну кількість алгоритмів реагування** на різні кризові ситуації, **зокрема для роботи з батьками**, щоб учителі/ки могли користуватися цими рекомендаціями як базою для власних рішень і дій;
- запровадити моніторинг психологічного стану вчителів/ок і дітей та регулювання управлінських рішень на цій основі.

Нижча мотивація до роботи серед молодих учителів/ок може бути одним із симптомів загальної кризи залучення молоді до галузі.

Освітні втрати

Ключові знахідки

Потреба визначити приблизну ситуацію з освітніми втратами в дітей, які перейшли в базову середню школу, продиктована низкою причин:

- частину програми молодшої школи (від 1,5 до 2,5 року) вони опановували в дистанційному форматі;
- через повномасштабне вторгнення російської федерації 5-й клас для багатьох так само пройшов «в онлайні» — зі значними втратами навчального часу через блекаути й повітряні тривоги.

Ураховуючи, що з огляду на різний рівень підготовки самих учителів/ок «діти НУШ» приходять до середньої школи з різним рівнем знань, важливо з'ясувати, як оцінюють їхні освітні втрати предметники/ці та яких заходів уживають для подолання цих втрат.

За даними опитування, за останні шість місяців (тобто йдеться про кінець минулого навчального року й початок теперішнього, 2023/2024-го) вимірювали освітні втрати:

- кілька разів — 41 % опитаних;
- один раз — 26 % опитаних;
- жодного разу — 33 % опитаних.

Слід зазначити, що респонденти/ки, які викладають у **дистанційному чи змішаному форматі**, на 8% частіше вимірювали освітні втрати, ніж їхні колеги, що викладають в очному форматі.

Найрідше вимірювання освітніх втрат застосовували вчителі **іноземної мови**: 56% порівняно із середнім значенням у 75%.

Причини освітніх втрат — із досвіду вчительок, які брали участь у глибинних інтерв'ю, — такі:

- **пропущені години** занять у зв'язку з повітряними тривогами чи бойовими діями;
- навчання дітей **за кордоном**, яке негативно впливає через відмінність навчальних програм;
- спричинене війною, а до цього пандемією, **дистанційне навчання**;
- **відсутність мотивації** до вивчення конкретних предметів;
- **ігровий формат** навчання, який не дає достатньої теоретичної бази;
- незадовільна **поведінка** дітей.

20 хвилин **онлайн-уроку** — самі прекрасно розумієте. Доки ми побажаємо один одному гарного дня, поговоримо про очікувані результати, визначаємо настрої, подумаємо про те, чого ми навчимося, — [починається] тривога. І тому ось такий гарно спланований урок, можливо, навіть за всіма законами НУШ, розбивається, як то кажуть, об сувору дійсність.

(Респондентка 8 першої хвили, учителька української мови та літератури).

Прогалини, тому що довгий, тривалий час діти працювали дистанційно. Це відчувається, що діти, які сиділи за екраном комп'ютера, вони не виписані, вони не звикли сумлінно виконувати, педантично описувати.

(Респондентка 2 першої хвили, учителька української мови та літератури).

Учителі/ки вимірювали освітні втрати:

Методом спостереження	59 %
Використовуючи тести, розроблені самотужки	45 %
Використовуючи тести з інших Інтернет-ресурсів	33 %
Використовуючи тести з посібників	29 %
Використовуючи тести з платформи «Всеукраїнська школа онлайн»	26 %
Використовуючи тести, які розробили колеги	8 %

Учителі/ки **віком від 40 років** на 11 % частіше використовували для вимірювання освітніх втрат результати тестів, розроблених власноруч, аніж їхні молодші колеги.

Доволі несподіваним для дослідницького колективу став той факт, що тестам з платформи «Всеукраїнська школа онлайн» найбільше віддавали перевагу вчителі/ки **старші за 50 років**.

Учителі/ки, які викладають в очному форматі, частіше (+12 %) вимірювали освітні втрати за допомогою спостережень за учнями й ученицями — цей на позір очевидний результат іще раз свідчить про те, як полегшує роботу вчителя/ки офлайн-навчання.

Для подолання освітніх втрат учителі/ки використовують **такі підходи**:

Проведення офлайн-консультацій	36 %
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів із подальшою їх перевіркою вчителем	33 %
Проведення онлайн-консультацій	32 %
Проведення додаткових очних занять	27 %
Проведення додаткових онлайн-занять	14 %
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів без перевірки з боку вчителя	8 %
Не було вжито заходів	11 %

Опитані в межах глибинних інтерв'ю вчительки розповіли про досвід роботи з освітніми втратами.

1. Для подолання освітніх втрат декілька респонденток активно використовують **повторення вивченого матеріалу**, зокрема завдяки його **інтеграції в новий**.
2. Водночас учительки свідомі, що зловживання цією стратегією може призвести до перевантаження учнів та учениць і мати негативний ефект.
3. Для повторення вивченого матеріалу респондентки вигадували завдання, які могли б зацікавити школярів/ок у предметі.
4. Окрім цього, опитані вчительки **налагоджували співпрацю з батьками** й додатково **індивідуально працювали з учнями й ученицями**, які цього потребували найбільше.
5. Великі сподівання респондентки, які зараз викладають дистанційно, поклали на відновлення **очного навчання** (цей формат допоможе, на їхню думку, надолужити освітні втрати).

Як їх наздогнати, ці знання? Це дуже тяжко. Це можна виправити тільки додатковими заняттями. А коли їх проводити? Адже **не можна допустити перенавантаження, є граничне навантаження**. На уроках ми намагаємося, поряд з новим матеріалом, повертатися назад, давати повторення. Інколи деколи доводиться повертати і до таблички множення, і не одного.

(Респондентка 10 першої хвили,
вчителька математики).

Пропозиції з подолання проблемних моментів

Про освітні втрати в українських школярів/ок свідчать, зокрема, [результати моніторингу](#) якості освіти учнів 6-х і 8-х класів з математики та української мови, який провела Державна служба якості освіти наприкінці 2022/2023 навчального року. Отже, робота з виявлення й подолання освітніх втрат має тривати. Утім, на заваді ефективному надолуженню пропущеного матеріалу стоять перешкоди як дітей, так і вчителів/ок, демотивація від частих переривань навчального процесу повітряними тривогами, в тому від онлайн-уроків неналежної, зокрема в технічному плані, якості.

Сьогодні існують розроблені МОН та UNICEF [рекомендації](#) щодо організації програм із надолуження освітніх втрат, [посібник](#) «Подолання освітніх втрат з української мови та літератури в 5–11-х класах» (Міжнародний фонд «Відродження», Клуб НУШ), готові діагностичні тести на порталі «Всеукраїнська школа онлайн» — ці ресурси варто поширювати й популяризувати, щоб допомогти педагогам із подоланням освітніх втрат.

Комунікація реформи і перешкоди до її впровадження

Ключові знахідки

Припущення дослідницького колективу полягало в тому, що, попри багаторічне впровадження НУШ у початковій школі, учителі/ки середньої школи не зовсім розуміють філософію й суть реформи, її відмінність від попередньої системи освіти. Кількісне опитування почасти підтвердило цю гіпотезу:

- 95 % респондентів/ок проінформовані про зміст реформи НУШ та її відмінність від старої системи викладання;
- однак у 40 % з них **знання поверхові**: за потреби вони **не змогли би пояснити** іншим зміст реформи НУШ та її відмінність від старої системи викладання;
- недостатньо проінформованими про зміст реформи НУШ та її відмінність від старої системи викладання себе вважають 5 % опитаних.

Достатнє розуміння реформи, щоб розказати про неї іншим, має найбільше **опитаних зі східних областей** — 66,7 % (із загальною 98,9 % тих, що вважають себе поінформованими). Трохи нижчі показники — у центральному макрорегіоні: 63,2 % (із загальною 93,7 %). Серед учителів/ок Півдня немає таких, що вважали б себе недостатньо поінформованими про зміст реформи, проте пояснити його іншим можуть лише 55,3 %.

Доволі високий показник недостатньо поінформованих про реформу НУШ спостерігається серед **спеціалістів першої категорії**: 10 % порівняно з 4 % (середній показник для решти категорій). Крім того, серед спеціалістів першої категорії на 7 % більше вчителів/ок, які не змогли б розтлумачити зміст реформи НУШ іншим. Наразі складно пояснити, чим може бути зумовлена така особливість.

Отже, доволі велика частина опитаних не змогла б пояснити суть реформи НУШ. (Нагадаємо, що реалізація Концепції НУШ у базовій середній освіті лишається актуальною темою підвищення кваліфікації для 34,5 % респондентів/ок).

Постає питання: звідки опитані отримують інформацію про перебіг реформи? Як бачимо з таблиці нижче — з курсів підвищення кваліфікації, із сайту МОН та від адміністрацій ЗЗСО.

Із сайту Міністерства освіти і науки	73 %
На курсах підвищення кваліфікації	57 %
Від адміністрації закладів освіти	57 %
Із сайту «Нова українська школа»	36 %
Від колег	27 %
Від фахівців ІППО/АНО	18 %
Зі спеціалізованих ЗМІ	10 %
Із сайту «НУШ-хаб»	9 %

У **глибинних інтерв'ю другої хвилі** ми спробували докладніше з'ясувати, як саме освітяни/ки розуміють сутність реформи НУШ.

На думку опитаних, **її суть** полягає в:

- узгодженні освіти з вимогами й потребами сучасного українського суспільства;
- набутті учнями й ученицями практичних навичок;
- підвищенні якості освіти;
- орієнтації на дитину та її всебічний розвиток.

Ми будуємо, можна так сказати, виховуємо, формуємо, навчаємо освіченого українця. Це має бути, якщо ми спираємося на наш документ, особистість, патріот і новатор з допомогою школи. Для того, щоб людина, яка вийде зі шкільних стін, відповідала сучасності.

(Респондентка 2 другої хвилі,
вчителька історії).

Одна з учительок висловила думку, що реформа НУШ, окрім іншого, мала полягати також у **піднятті престижу вчительської професії**, однак, на її думку, цього досягти не вдалося. Деякі респонденти/ки нарікали на **нестачу вчителів/ок**, особливо молодих, що перешкоджає реалізації реформи на місцях.

Справді, за даними [дашборду](#) освітніх індикаторів, середній вік учителя/ки в Україні — 46 років, а згідно з [«Моніторинговим дослідженням щодо забезпечення педагогічними працівниками впровадження реформи НУШ»](#) (ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022), на 2021/2022 навчальний рік частка учителів/ок віком до 30 років скоротилася до 11,7% від загальної кількості педагогів середньої школи. Для порівняння — у 2017/2018 навчальному році їх було 15,5%. Можемо припустити, що державні заходи, спрямовані на зміцнення престижу професії, справді недостатні.

Основні перешкоди впровадженню реформи НУШ респонденти/ки вбачають у таких обставинах (можна було обрати 7 варіантів із 14 запропонованих):

- виснаження через війну — 53,5%;
- застаріла система оплати праці — 51%;
- скорочення навчального часу через війну — 41%;
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення — 38%;
- брак якісних навчальних матеріалів — 36%;
- низька мотивація вчителів — 27%;
- брак якісного методичного супроводу — 24%.

На кого найбільше вплинуло скорочення навчального часу в контексті впровадження реформи (відсоток відповідей серед учасників опитування)

Південні області	68 %
Центральні області	55 %
Східні області	34 %
Західні області	18 %

Розпочаті зміни в оплаті праці (зокрема, заплановані на 2024 рік надбавки) можуть додатково мотивувати педагогів. Очевидно, однак, що освітні управлінці за всього бажання не можуть «прибрати» з життя вчителів/ок війну, яка є основною перешкодою до впровадження реформи. Із другого боку, вплинути можна на інші аспекти проблеми, наприклад:

- підтримати вчителів/ок вихідними;
- розвантажити, надавши методичний супровід і якісні навчальні матеріали;
- проконтролювати, щоб за повернуту на 2023/2024 рік субвенцію на НУШ точно були закуплені належні матеріальні ресурси.

Такі фактори, як незрозуміла система оцінювання відповідно до нового Стандарту базової освіти (10%), низька якість системи підвищення кваліфікації (8%), втрачений час на підготовку реформи за попереднього керівництва МОН (7%), незрозуміння того, як викладати програму онлайн (5%), і брак належної підтримки з боку освітніх управлінців (3%) майже не перешкоджають учителям/кам упроваджувати НУШ. Недостатня інформаційна кампанія щодо особли-

востей НУШ заважає 8% опитаних — однак видається, що решта дещо применшує значення цього чинника, враховуючи відповіді на питання про поінформованість про суть реформи.

Щодо глибинних інтерв'ю, то найбільше опитаним перешкоджає запроваджувати НУШ **брак матеріально-технічного забезпечення**. Про незадовільне матеріально-технічне забезпечення згадували майже всі респондентки першої хвили, ба більше, ці розповіді **були одними з найдетальніших**, що може вказувати на важливість теми. На думку однієї з респонденток, брак матеріально-технічної бази в середній школі особливо негативно позначається на дітях, які звикли до належного забезпечення в молодших класах:

Але, я так думаю, що от, розумієте, має бути забезпечення безпосередньо для цих дітей. Тому що, розумієте, що трапилось? **Вони у початковій школі побачили, що є все**. А потім вони прийшли до нас у середню школу, а у нас, крім ноутбука, який дуже часто приніс сам учитель, і того самого телевізора, немає майже нічого.

(Респондентка 8 першої хвили,
вчителька української мови та літератури).

За словами респонденток глибинних інтерв'ю, у 5–6-х класах НУШ **бракує** таких матеріалів, меблів та обладнання, як:

- друковані підручники,
- роздатковий матеріал,
- контурні карти,
- обладнання для проведення практичних занять,
- принтери,
- кольорова крейда,
- мультимедійні дошки,
- окремі й мобільні парти.

Загалом опитані пов'язували погане матеріально-технічне забезпечення з низьким рівнем засвоєння навчального матеріалу. Щоб компенсувати брак устаткування й мати змогу викладати згідно з Концепцією НУШ, респондентки **витрачали власні кошти та використовували власне майно**.

Все у мене технічне забезпечення те, яке було ще за радянських часів. Будова молекули, будова атомів — брала моделі цих атомів із хімічного кабінету. На ній написано «Міністерство УРСР» ще.

(Респондентка 3 першої хвили,
вчителька географії та природознавства).

Від респондентів/ок другої хвили глибинних інтерв'ю лунали схожі нарікання. Попри те, що опитані з розумінням ставилися до проблем впровадження реформи НУШ у 5–6-х класах у зв'язку з повномасштабною війною, найчастіше головним недоліком називали **погане матеріально-технічне забезпечення** (зокрема брак підручників), що не дає змоги реалізувати реформу повною мірою.

Так само із забезпеченням. Початкова ланка повністю забезпечена була, а у нас книжок немає, матеріально-технічне забезпечення на дуже низькому рівні, тому що немає коштів. Ну, і впроваджуйте реформу.

(Респондентка 1 другої хвили,
вчителька зарубіжної літератури).

У нас зовсім немає забезпечення: ні комп'ютерів, ні проєкторів. Ми все це втілюємо з власної ініціативи, роздруковуючи дітям якісь там картки, малюючи на дошці. Це все тільки втілюється так, як виходить у вчителя.

(Респондентка 6 другої хвили,
вчителька української мови та літератури).

Неналежне матеріально-технічне забезпечення респонденти/ки пов'язували з поганим фінансуванням, небажанням чи неспроможністю центральних і місцевих органів влади його організувати, а також із корупцією.

По документах у нас НУШ. По реальності я не знаю такі школи, які насправді працюють за НУШ, це нереально. От щодо мене: дають якийсь алфавіт такий пластмасовий на магнітиках. І щоб ви розуміли, його можна було купити тоді гривень за 50. А коли його ставили на баланс у школі, то це було 400 гривень. Дуже завищені націнки. І багато коштів на це витратили, але ефективності мало. Я не вірю в НУШ.

(Респондентка 12 другої хвили,
вчителька англійської мови).

Показово, що респонденти/ки по-різному ставляться до реформи та її реалізації **в початковій і середній школі**. Не раз лунала думка, що в початкових класах реформа була добре впроваджена: опитані її схвалюють, у той час як реформу у 5–6-х класах критикують. Різницю респонденти/ки пояснювали гіршим матеріально-технічним забезпеченням, слабшою підготовкою вчителів до впровадження реформи, **браком виплат за впровадження реформи**, які є для вчителів початкових класів.

Не підготували своєчасно вчителів. На жаль, але це правда навіть на прикладі моєї школи, багато хто з учителів досі працює хоча за програмами Нової української школи, але використовуючи старі методи, методика, як звикли.

(Респондентка 10 другої хвили,
вчителька української мови та літератури).

Для цього є багато аспектів, і тут я хотіла би зупинитися на заробітній платі вчителів. Тому що вчителі початкових класів, які впроваджують реформу НУШ, [...] отримують 20% до заробітної плати. Це є постанова Кабміну, і вона виконується. Вчителі 5–6-х класів — їх не внесли у постанову Кабміну, їм ці кошти не передбачені і не виплачуються.

(Респондентка 1 другої хвили,
вчителька зарубіжної літератури).

На загальне ставлення до реформи НУШ впливало й те, як респонденти/ки другої хвилі інтерв'ю оцінювали впровадження реформи. Зокрема, освітяни/ки висловлювали думки, що реформа не має чітких механізмів досягнення мети, оскільки копіює західний досвід без урахування українського контексту.

Питання в тому, чи за допомогою цієї реформи ми досягнемо, чого ми хочемо. Тому що інструменти не зовсім чітко прописані і не враховано багато чого характерного саме для України.

(Респондент 13 другої хвилі,
учитель математики).

Хвилює респондентів/ок і те, що **брак послідовності, наступності у впровадженні** реформи через постійні зміни в Уряді негативно вплине на рівень знань учнів.

Утім, почавши викладати за новим Державним стандартом, частина респондентів/ок помітила й позитивні зміни, зокрема:

- зросла кількість практичних завдань, які дають на опрацювання дітям;
- учителі/ки почали більше взаємодіяти з учнями й ученицями;
- викладачі/ки інтегрованих програм помітили, що навантаження на школярів/ок зменшилося;
- учителі/ки відчули більшу академічну свободу (їдеться, зокрема, про можливість самостійно обирати та змінювати програми відповідно до учнівських потреб);
- учителі/ки активно використовують різні методи під час викладання;
- система оцінювання в НУШ дає змогу точніше оцінювати знання та навички учнів і учениць;
- змінилося бачення вчительської ролі в житті учня або учениці: з людей, які мають монополію на знання і вкладають їх у дітей, вчителі/ки стали тими, хто спрямовує, аби дитина змогла самостійно здобути знання, тобто фасилітаторами, модераторами навчального процесу.

Вони менш завантажені, тому що інтегрований курс у 6-му класі набагато вивчати простіше, ніж раніше це вивчалось окремо.

(Респондентка 2 другої хвилі,
учителька історії).

В 5–6-х класах Нової української школи я дуже багато використовую методів, які передбачають самостійну роботу. І у нас зараз дуже була цікава тема — природні умови Єгипту. І вже на основі цього я їм запропонувала за допомогою таких підручних матеріалів, наприклад, за допомогою того пластиліну, створити модель, наприклад, того, як селянин працює, створити модель пристрою, який використовували стародавні єгиптяни. Оці методи, метод «Прес», метод «Мікрофон» — вони дають можливість дітям проявити себе.

(Респондентка 8 другої хвилі,
учителька історії).

Результат той же самий, але ти просто ще звертаєш увагу: ага, ось дитина сприймає на слух нормально, висловитися не може або написати, наприклад, не може. Або погано читає, але говорить нормально. Тобто система НУШ більш точно показує знання учня.

(Респондентка 9 другої хвили,
вчителька англійської мови).

Щоправда, не всі опитані в межах другої хвили інтерв'ю поділяють наведені вище думки. Зокрема, навіть помічаючи зміни у власному досвіді викладання за новим Державним стандартом, вчителі/ки могли зауважувати, що досвід колег із запровадженням НУШ не змінився. Від респондентів/ок, які повідомляли, що змін у підходах чи методах не відбулося, лунала думка, що все залежить винятково від особистості вчителя/ки, **а окремі вчителі/ки можуть саботувати викладання за стандартами НУШ.**

Все залежить від особистості вчителя. Якщо раніше були педагоги і новатори, які впроваджували на своїх уроках ігрові форми і методи роботи, [то] і зараз вони так продовжують працювати. А ті, що раніше так не працювали, то так вони і не працюють. Зараз же керівник закладу не може просто так піти до вчителя на урок. У нас академічна свобода вчителя. Що він там собі робить? Що хоче, те й робить.

(Респондентка 1 другої хвили,
вчителька зарубіжної літератури).

Наведене вище переконання, що представник/ця адміністрації не може вільно відвідувати уроки, свідчить про необхідність додаткових роз'яснень із цього питання — і про потребу посилення супервізії НУШ.

Головним **актором покращення реформи** респонденти/ки часто називали органи влади — як місцеві, так і центральні. Від них очікують, перш за все, більшого фінансування, щоб забезпечити класи матеріально-технічними засобами та підручниками.

Звичайно, якщо місцева влада зацікавлена в тому, щоб були розумні люди, то вона має за це теж брати частину відповідальності. Але в основному — Міністерство освіти, як на мене.

(Респондент 13 другої хвили,
вчитель математики).

Крім того, від МОН сподіваються змін у нормативно-правових актах, які **зменшать бюрократичне навантаження на вчителів.**

Не всі опитані покладались у справі впровадження реформи суто на владні інституції. Озвучували також думку, що для цього необхідна **взаємодія всіх стейкхолдерів** — як влади, так і керівництва закладів освіти, педагогів/инь, батьків, школярів/ок. Респонденти/ки хотіли б, аби в процесі реформування влада більше дослухалася до освітян/ок на місцях і враховувала їхні думки.

Перш за все покращити [реформу] можна, якщо спілкуватися з учителями на місцях. Якщо в нас хтось і пропонує, то це якісь такі світила, які колись мали відношення до школи, а тепер десь уже в кабінетах. Ось якщо спустяться всі до школи й отак будуть тут дивитися, що потрібно, як потрібно, питати звичайних, простих учителів, тоді, я думаю, цей процес може піти краще.

(Респондентка 10 другої хвили,
вчителька української мови і літератури).

Серед інших перешкод для впровадження реформи опитані в межах глибинних інтерв'ю першої хвили назвали такі:

- **занадто великі класи:** вчительки не могли приділити достатньо уваги учням/цям чи виконати практичні вправи, як того вимагає навчальна програма (ця думка лунала й від опитаних у другій хвилі);
- **брак мотивації** як у дітей, так і в самих учителів/ок;
- **саботаж** із боку деяких учителів/ок, які через небажання змінюватися далі викладають за старими програмами.

Небажання змінюватися може бути пов'язане зі страхом чогось не знати й помилятися — на нашу думку, це глобальна проблема застарілого ставлення до помилок як до чогось, чого слід соромитися, а не природної речі, яка веде до вдосконалення.

Критично не вистачає часу, велике навантаження. Великі класи, якщо це НУШ-івські класи. Якщо б вони були на 22 учня, наприклад, ну, скажімо, в ідеалі 20–22, ну, нехай 25, але не 32.

(Респондентка 7 другої хвили,
вчителька математики).

Пропозиції з подолання проблемних моментів

1. Передбачити додаткові роз'яснення суті реформи в медіа, які найбільше читають учителі (такі дані є в опитуванні — це, зокрема, сторінка Міністерства освіти і науки і сайт «Нова українська школа»).
2. Повернутися до ідеї формування в суспільства (і зокрема в учителів/ок) чіткого розуміння суті реформи НУШ, її мети, філософії; для цього може виявитися корисною, наприклад, демонстрація реальних результатів.
3. Створити систему збору й опрацювання відгуків про перебіг реформи від учителів/ок: зворотний зв'язок допоміг би з'ясувати, у чому вони насамперед потребують централізованої підтримки.

Подолати перешкоди до впровадження реформи допоможуть такі заходи:

- повернення субвенції НУШ (зроблено);
- призначення надбавки вчителям-предметникам, які впроваджують НУШ у базовій середній школі (аналогічно до початкової);
- перегляд системи оплати праці (процес розпочато — принаймні є відповідна політична воля й плани в бюджеті-2024);
- тренінги з пошуку грантових можливостей, написання заявок тощо для представників/ць шкільних адміністрацій;
- посилення методичної підтримки реформи (розроблення докладних інструкцій, безплатних навчальних матеріалів, зокрема для роботи онлайн).

Щоби **покращити психологічний стан учителів/ок**, потрібні серйозні управлінські рішення, наприклад, повернення педагогам у винятковому порядку вихідних на державні свята, скасованих на час воєнного стану, рекомендація не проходити (і не пропонувати) курси підвищення кваліфікації в час літніх відпусток тощо. Наразі робочий час учителів ніяк **не регламентований**, що призводить до перепрацювань, — і це ще один маркер, що система оплати праці педагогів потребує негайних змін.

У контексті престижу професії та її «старіння» варто розглянути серйозні рішення, яких ця проблема потребує на державному рівні. Серед них можуть бути:

- кампанія з формування позитивної суспільної думки про ключову роль учителя/ки у спільноті;
- реформування педагогічної освіти (необхідно готувати майбутніх учителів/ок до реальних викликів роботи в школі: розрив між знаннями, набутими в університеті, і практикою, брак підтримки в самому закладі освіти фруструють молодих педагогів/инь);
- ширше запровадження та фінансування роботи наставників/ць і менторів/ок у школах, впровадження педагогічної інтернатури, адже, попри наявну для цього нормативну базу, на практиці впровадження не відбулося через повномасштабне вторгнення;
- суттєве підвищення зарплат і конкретизація посадових обов'язків для підвищення якості освітнього процесу;
- запровадження нової системи оплати праці, орієнтованої на підтримку вчителів/ок як в умовах реформи НУШ, так і в складних умовах воєнного стану та повоєнної відбудови (зокрема через пільги, які стали б додатковим чинником привабливості професії і частково компенсували недостатній, з погляду освітян/ок, посадовий оклад). Загалом же оплата праці й регламентування вчительського навантаження мають стати темою окремого комплексного дослідження.

Деякі регіональні особливості

	Захід	Центр	Південь	Схід
Навчилися використовувати техніки соціально-емоційної підтримки на курсах підвищення кваліфікації		У середньому 10 %		25 %
Помітили зміни у своєму викладанні із запровадженням НУШ	60,5 %		У середньому 76 %	
Помітили зміни в навчальних програмах НУШ порівняно зі старими програмами	63 %		У середньому 76 %	
Створюють власні програми		У середньому 25 %, але в Києві — 14,5 %	33 %	25 %
Не бажають створювати власну програму за жодних умов	6,4 %	15,8 %	4,0 %	33,3 %
Не розуміють систему оцінювання в НУШ	14 %		У середньому 4 %	
Проводять онлайн-заняття з ноутбуків, наданих школою	25 %		У середньому 53 %	
Проводять заняття з телефона	12,2 %	4,4 %	5,1 %	1,1 %
Використовують навчання «через запит»	7,8 %	13,2 %	19,2 %	8,0 %
Частіше помічають у себе низьку концентрацію уваги, дратівливість, низьку мотивацію до роботи		У середньому 6,4 %		40 %
		6,4 %		56 %
		6,4 %		21 %
Вимірювали освітні втрати	57 %	64 %	78 %	89 %

	Захід	Центр	Південь	Схід
Не проводять заходів із подолання освітніх втрат	18,5 %	4,2 %	9,2 %	13,6 %
Найбільше скаржаться на брак матеріально-технічного забезпечення	32 %	55 %	19 %	24 %
Найбільше скаржаться на брак якісних навчальних матеріалів	37,6 %	46,7 %	20,5 %	15,9 %
Найбільше відчувають виснаження через війну	40 %	62,6 %	75,6 %	42 %

Кейси самозарадності

Кінець 2021/2022-го й 2022/2023 навчальний рік пройшли — з різних причин — без державної фінансової підтримки реформи НУШ, та її все одно довелося впроваджувати у 5-х класах на загальнонаціональному рівні.

Фактично у 2022/2023 навчальному році реформа трималася на ентузіазмі вчителів/ок. ГО «Смарт освіта» збирає приклади того, як без достатнього фінансування, методичного забезпечення й управлінських рішень виходили із ситуації окремі заклади освіти.

Дані зібрані з трьох джерел:

- відповіді ОТГ на запит (аналіз близько 165 листів від ОВА та ОТГ);
- відкрита форма на сторінці онлайн-медіа «Нова українська школа» (11 відповідей);
- попередні згадки про такі кейси в інтерв'ю з освітянами/ками для різних статей в онлайн-медіа «Нова українська школа».

Вінницька, Житомирська, Рівненська та Чернігівська ОВА розіслали запит на об'єднані територіальні громади, що дало змогу ознайомитися з додатковою інформацією «з місць».

Деякі з цих кейсів можна взяти на озброєння й масштабувати, інші свідчать про «проблемні зони» впровадження реформи, на які варто звернути більше уваги.

Нижче подаємо перелік основних проблем, які вчителям/кам, адміністраціям і батькам, чиї діти перейшли до НУШ у базовій середній школі, довелося розв'язувати самотужки.

1. Брак субвенції, щоб закупити для класів обладнання, меблі тощо.

1. Фандрейзинг (подання грантових заявок) і залучення громадського бюджету.

Наприклад, завдяки участі в грантових проєктах у Потівчанському НВК I-II ступенів на Полтавщині отримали мультимедійну дошку та нові комп'ютери, завдяки участі у проєкті DECIDE — STEM-обладнання.

Масштабувати цей підхід можна, провівши для вчителів/ок і представників/ць адміністрації безоплатні курси з написання грантових заявок.

2. Перерозподіл наявного в школі обладнання, щоб забезпечити п'ятикласників/ць.

Наприклад, у Помічнчанському ліцеї №1 імені Героя України Березняка Євгена (Кіровоградська область) виділили для 5-х класів телевізор і проєктор із наявних.

У класичній гімназії при ЛНУ імені Івана Франка (Львів) «позичають техніку в інших кабінетах», щоб належно забезпечити навчальний процес у класах НУШ базової середньої школи.

2. Блекаути і пов'язана з ними неможливість продовжувати урок.

У Київській гімназії східних мов №1 учителі/ки попередньо розміщують матеріали до уроку на платформі Google Classroom: ідеться про покрокові роз'яснення завдань, відеоуроки з ВШО, пояснення теми з YouTube, презентації, допоміжні матеріали тощо.

Зрозуміло, що такий підхід потребує ще ретельнішої і довшої підготовки до заняття, однак популяризація контенту ВШО або, наприклад, аудіоуроків «Вчися вухами» від ГО «Смарт освіта», примноження цього контенту, аби він максимально покривав програму, може зарадити проблемі.

3. Брак друкованих підручників.

Батьки й учителі наголошують, що п'ятикласникам/цям складно працювати на гаджеті з кількома вкладками, в одній із яких може бути відкритий підручник. Сканувати QR-коди з pdf-версії телефоном, якщо підручник відкритий з нього ж, узагалі неможливо. До того ж під час офлайн-уроків у дітей можуть розряджатися гаджети.

Учителі/ки роздруковують частини підручників, окремі сторінки, надсилають в електронному вигляді скриншоти лише потрібних вправ і завдань; батьки можуть роздрукувати весь комплект pdf-версій, які надали видавництва.

У Шабівському закладі загальної середньої освіти I-III ступенів (Білгород-Дністровський район Одещини) зазначили, що в цій сфері отримали допомогу від місцевої влади та співпрацювали з локальною друкарнею.

У школі I-III ступенів №294 Деснянського району Києва вчителька математики, що працювала в пілотному 6-му класі НУШ, за власні кошти купила ксерокс, аби забезпечити дітей достатньою кількістю роздаткових матеріалів.

Водночас і вчителі/ки, і батьки зазначають, що роздруковувати підручники дорого. Не всі ставляться до такої потреби з розумінням, особливо враховуючи інфляцію і рівень заробітних плат учителів/ок. Виходом міг би стати механізм компенсації таких витрат, однак питання про те, як їх підрахувати, лишається відкритим.

Проблема	Вирішення на місцях
<p>4. Потреба в докладнішій комунікації реформи від МОН.</p>	<p>Комунікація на місцях.</p> <p>Наприклад, у школах Деснянського району Києва є традиція проводити щовесни декаду комунікації між дитсадками, школами та батьками: учителі/ки розповідають батькам про особливості НУШ.</p> <p>Крім того, у школах досвідченіші освітяни/ки початкових класів пояснюють сутність реформи предметникам/цям.</p>
<p>5. Проблема з інструментами формувального оцінювання й методичними рекомендаціями щодо його застосування.</p> <p>Учителі/ки і батьки вказують на такі проблеми:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● рівневе оцінювання недостатньо чітко співвідноситься з бальним (насправді відповідність прописана у рекомендація_х, додаток 2, однак не відображається у назвах рівнів); ● формувальне оцінювання, особливо в письмовій формі, забирає дуже багато часу; ● необхідна додаткова комунікація з батьками щодо того, що оцінки — це не остаточна мета навчання. 	<p>У школах самостійно розробляють інструменти формувального оцінювання (різні форми роботи, вправи, завдання); варіюють різні підходи: запроваджують рівневе оцінювання з 3–4-х класів, щоб діти звикали до нього поступово.</p> <p>Необхідно докладніше вивчити такий досвід і для різних предметів укласти переліки дієвих методів, які могли б наштовхнути вчителів/ок на власні розроблення. Інший варіант — поширювати досвід формувального оцінювання в інших закладах освіти.</p>
<p>6. Брак навчальних курсів і заходів для предметників у школах, що впроваджують НУШ у «пілоті».</p>	<p>Обмін досвідом (взаємовідвідування, наради), самостійний пошук інформації, створення спільнот.</p> <p>У гімназії №107 «Введенська» Подільського району Києва провели триденний НУШ-хакатон спеціально для вчителів середньої та старшої школи (2021):</p>

- перший день хакатону присвятили теорії, коли вчителі/ки початкової школи ділилися досвідом із колегами середньої та старшої ланки;
- на другий день вчителі/ки стали «учнями» й «ученицями», а колеги з початкової школи проводили для них інтегровані уроки з:
 - української мови та літератури;
 - математики;
 - «Я досліджую світ»;
 - інформатики.
- Так учасники/ці побачили на практиці, які інструменти можна використовувати на уроках;
- упродовж третього дня хакатону вчителі/ки середньої та старшої школи працювали над практичними завданнями, які підготували для них вчителі/ки початкової ланки, та готували презентацію про роботу.

Такий досвід можна рекомендувати іншим школам, однак учасники/ці цих заходів зауважують: усе-таки початкова і середня школа — це різні етапи освіти з різними підходами. Бракує саме розуміння, як запроваджувати підходи НУШ на конкретних предметах у середній школі.

Про всі кейси докладніше читайте на сайті «Нова українська школа» за цим [гештегом](#).

Нормативне регулювання впровадження реформи

Основний зміст, форми й інструменти реалізації реформи НУШ зосереджені в документі [«Концепція Нової української школи»](#), ухваленому рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 27 жовтня 2016 року. Це змістовна відправна точка, з якої в суспільстві розпочалася дискусія щодо потреби реформувати загальну середню освіту, а у Верховній Раді України, Уряді й Міністерстві освіти і науки — робота з планування реформи та її практичного впровадження.

«Концепція» передбачала ухвалення двох ключових законодавчих актів — законів України «Про освіту» (ухвалений 2017 року) і «Про загальну середню освіту» (ухвалений 2020 року під назвою «Про повну загальну середню освіту») — на заміну попереднім законам, щоб забезпечити побудову нової системи відносин у сфері освіти в цілому та загальної середньої освіти зокрема. Також Концепція визначила три фази впровадження реформи: 2016–2018, 2019–2022 і 2023–2029 роки.

Системним нормативним актом, який уточнив зміст і перебіг реформи НУШ, став [План заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»](#). Він визначає хронологічну послідовність конкретних кроків імплементації реформи. План розроблений Міністерством освіти і науки України й затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 року № 903-р.

Цей План розробили й затвердили упродовж трьох місяців після того, як новий Закон України «Про освіту» набрав чинності. Через його Прикінцеві та перехідні положення вже було

внесено необхідні для початку реформування загальної середньої освіти зміни до чинного на той момент Закону України «Про загальну середню освіту». План ввів запропоновану «Концепцію» хронологію реформи в нормативну площину та визначив строки й виконавців, відповідальних за її реалізацію.

Умовно реформу можна поділити на декілька великих блоків.

1. Зміст освіти: нові Державні стандарти початкової освіти, базової середньої освіти, профільної середньої освіти, типові освітні програми, навчальні програми відповідно до нових державних стандартів.
2. Методичне забезпечення нового змісту освіти: нові підручники, зокрема електронні, інші навчальні матеріали.
3. Професійний розвиток і підвищення соціального статусу педагогічних працівників/ць (оплата праці): нова система підготовки та професійного розвитку педагогічних працівників/ць, навчання укладачів/ок програм, авторів/ок підручників і посібників, нові стандарти вищої освіти для педагогічних спеціальностей, професійні стандарти, нова процедура атестації, механізм підвищення соціального статусу вчителів/ок, добровільна сертифікація, зміна фінансування системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників/ць.
4. Мережа закладів, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти: профільні заклади загальної середньої освіти, розвиток мережі опорних шкіл.
5. Ефективне управління: автономія закладів освіти, конкурсне призначення та навчання керівників/ць закладів, зменшення бюрократичного навантаження на заклади освіти, посилення інституційної спроможності органів управління у сфері освіти, система освітньої статистики й аналітики, громадський нагляд.
6. Забезпечення якості загальної середньої освіти: різноманіття форм здобуття, моніторингові дослідження, професійна орієнтація здобувачів/ок освіти, система незалежного оцінювання результатів навчання випускників/ць 9–11 (12) класів.
7. Безбар'єрне інклюзивне освітнє середовище.

Ще до широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну вагомими внутрішні чинники, зокрема зміна Уряду й позачергові вибори до Верховної Ради, значно вплинули на зміст базового для сфери загальної середньої освіти [Закону України «Про повну загальну середню освіту»](#) (далі в тексті — закон). Його ухвалили в першому читанні в останні дні повноважень — 30 травня 2019 року — Верховна Рада України 8-го скликання.

Майбутній закон між першим і другим читанням доопрацювали в Комітеті Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій за участі нового політичного керівництва Міністерства освіти і науки України. Проект ухвалили [16 січня 2020 року в другому читанні в цілому як закон](#) уже народні депутати України, обрані до Верховної Ради України 9-го скликання.

Докладно з матеріалами та перебігом ухвалення закону можна ознайомитися на вебсайті Верховної Ради України [за посиланням](#).

Об'єктивні чинники (зокрема складність реформування мережі закладів освіти в територіальних громадах в умовах децентралізації, пандемія та війна) очіку-

вано вплинули на закон. Уже після набуття чинності 18 березня 2020 року до нього внесли різні за змістом та обсягом зміни.

Більшість змін стосувалася формування мережі закладів, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти. Ішлося про:

- реорганізацію спеціальних закладів загальної середньої освіти;
- відтермінування реорганізації санаторних шкіл (санаторних шкіл-інтернатів) до 1 липня 2025 року (у «Плані заходів» інвентаризація мережі шкіл-інтернатів із подальшим реформуванням була передбачена на 2019–2020 роки);
- приведення установчих документів закладів у відповідність із законом до 1 вересня 2027 року;
- запровадження річного громадського обговорення для ліквідації чи реорганізації закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості;
- нові вимоги до ліцеїв;
- створення державної установи «Школа супергероїв»;
- питання майна ліквідованих державних, комунальних закладів загальної середньої освіти або тих, діяльність яких зупинена.

Крім цього, випускників/ць 11-х класів кілька разів було звільнено від державної підсумкової атестації, а на період воєнного стану призупинено окремі норми закону: мінімальну тривалість навчального року (**175 днів**), максимальну кількість учнів у класі (крім денної, вечірньої форм здобуття загальної середньої освіти), обов'язковість проходження конкурсу для продовження контракту директора.

Варто виокремити також третій абзац другої частини статті 22 закону, який порівняно нещодавно визнали неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 1-р/2023 від 7 лютого 2023 року. Ідеться про фрагмент, згідно з яким *«педагогічні працівники державних і комунальних закладів загальної середньої освіти, які досягли пенсійного віку та яким виплачується пенсія за віком, працюють на основі трудових договорів, що укладаються строком від одного до трьох років»*. Така норма унеможлиблювала укладення безстрокових трудових договорів із відповідною категорією педагогічних працівників/ць.

Як бачимо, суттєвих змін, які скасовували б інші умовні «блоки реформи НУШ», наразі не внесено. Тож засадничі питання змісту освіти, освітніх програм, підручників, іншого методичного забезпечення, професійного розвитку педагогічних працівників/ць, підвищення їхнього соціального статусу (заробітної плати) зберігають актуальність попри збройну агресію російської федерації.

Новий базовий для великої системи закон потребував — і досі потребує — імплементації: окремі його норми так і залишаються не реалізованими. Це можна доволі чітко простежити за результатами аналізу [Плану підготовки проєктів нормативно-правових актів, необхідних для забезпечення реалізації Закону України «Про повну загальну середню освіту»](#), затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2020 року № 811. Цей план максимально деталізує перелік актів Уряду та МОН, які необхідно або переглянути, або ухвалити нові.

Нижче наведено нормативно-правові акти, які ще не ухвалені чи не переглянуті належним чином (не було внесено важливих змін), проте важливі для реформи НУШ. Вони згруповані в таблиці з урахуванням уже згаданих «блоків» реформи.

Зміст освіти

Норма закону	Завдання	Результат
До частини третьої статті 44 (щодо затвердження державних стандартів)	Розробити та внести в установленому порядку на розгляд Уряду проєкти постанов Кабінету Міністрів України щодо затвердження стандартів базової та профільної середньої освіти.	Стандарт профільної середньої освіти пройшов громадське обговорення.

Методичне забезпечення нового змісту освіти

Норма закону	Завдання	Результат
До абзацу другої частини першої статті 52 (щодо спеціального інформаційного ресурсу в Інтернеті, на якому у вільному доступі в повному обсязі розміщуються підручники та інші навчальні матеріали, повністю чи частково виготовлені за кошти державного бюджету)	<p>Переглянути Положення про Національну освітню електронну платформу, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 року № 523, та у разі потреби забезпечити внесення до нього змін.</p> 	Положення не переглядали, платформа не функціонує. Підручники розміщують на вебсайті ІМЗО.

Професійний розвиток і підвищення соціального статусу педагогічних працівників (оплата праці)

Норма закону	Завдання	Результат
До абзацу другого частини першої статті 22 (щодо встановлення переліку посад педагогічних працівників)	<p>Переглянути Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 963, та в разі потреби розробити і внести в установленому порядку на розгляд Уряду проєкт постанови Кабінету Міністрів України щодо внесення до нього змін.</p> 	Новий Перелік посад не затверджено, починаючи з 2020 року, вносили окремі зміни (доповнення).

До абзацу другого частини четвертої статті 24 (щодо встановлення розмірів тарифних ставок педагогічних працівників державних і комунальних закладів освіти)	<p>Переглянути постанову Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 року № 1298 і в разі потреби</p> <p>розробити та внести в установленому</p>	Постанову повністю переглянуто не було, були внесені окремі зміни (доповнення).
---	--	---

Норма закону	Завдання	Результат
	порядку на розгляд Уряду проєкт постанови Кабінету Міністрів України щодо внесення до неї змін.	
До частини другої статті 48 (щодо визначення переліку категорій і педагогічних звань педагогічних працівників)	<p>Переглянути Перелік кваліфікаційних категорій і педагогічних звань, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 року № 1109, і в разі потреби розробити та внести в установленому порядку на розгляд Уряду проєкт постанови Кабінету Міністрів України щодо внесення до нього змін.</p> 	Відповідний Перелік залишається незмінним.
До частини другої статті 58 (щодо затвердження формули, за якою визначається фінансовий норматив бюджетної забезпеченості на одного учня)	Розробити та внести в установленому порядку на розгляд Уряду проєкт постанови Кабінету Міністрів України.	Відповідна формула не була розроблена та затверджена.
До абзацу другого частини шостої статті 24 (щодо затвердження Порядку обчислення заробітної плати педагогічних працівників державних, комунальних закладів освіти)	<p>Переглянути Інструкцію про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затверджену наказом Міністерства освіти України від 15 квітня 1993 року № 102, та забезпечити ухвалення відповідного наказу МОН.</p> 	Інструкція переглянута не була і залишається чинною і незмінною. Нового Порядку обчислення заробітної плати не розроблено і не затверджено.
До частини першої статті 60 (щодо типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти)	<p>Переглянути Типові штатні нормативи закладів загальної середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 06 грудня 2010 року № 1205, та в разі потреби забезпечити внесення до них змін.</p> 	Нормативи не були переглянуті, з 2020 року внесено дві зміни, що суттєво не вплинули на їх зміст.

Ефективне управління

Норма закону	Завдання	Результат
До частини четвертої статті 18 (щодо затвердження Порядку виготовлення, видачі та обліку документів про освіту)	<p>Переглянути накази Міністерства освіти і науки України від 10 грудня 2003 року № 811 та від 15 грудня 2004 року № 939 та забезпечити ухвалення відповідного наказу МОН щодо затвердження Порядків виготовлення, видачі та обліку документів про базову середню освіту та повну загальну середню освіту.</p> 	Відповідні накази переглянуті не були і залишаються чинними й незмінними.

Забезпечення якості загальної середньої освіти

Норма закону	Завдання	Результат
До частини шостої статті 12 (щодо затвердження Порядку поділу класів на групи під час вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) у державних, комунальних закладах освіти)	<p>Переглянути Порядок поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 20 лютого 2002 року № 128, та в разі потреби забезпечити внесення до нього змін.</p> 	Порядок залишається чинним і незмінним.
До абзацу другого частини дев'ятої статті 12 (щодо затвердження Порядку утворення та організації діяльності груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти)	<p>Переглянути Порядок створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 25 червня 2018 року № 677, та в разі потреби забезпечити внесення до нього змін.</p> 	Порядок переглянуто не було, він залишається чинним і незмінним.
До абзацу четвертого та п'ятого частини п'ятої статті 17 (щодо змісту, форми і порядку проведення державної підсумкової атестації учнів)	<p>Переглянути Порядок проведення державної підсумкової атестації,</p> 	Порядок повністю переглянуто не було, були внесені окремі

Норма закону	Завдання	Результат
закладів загальної середньої освіти, а також порядку атестації учнів наукових ліцеїв з навчальних предметів, визначених відповідним стандартом спеціалізованої освіти)	затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 07 грудня 2018 року № 1369, та забезпечити внесення до нього змін. У разі потреби розробити та подати в установленому порядку на державну реєстрацію окремий наказ МОН щодо атестації учнів наукових ліцеїв.	зміни (доповнення). Окремого наказу МОН щодо атестації учнів наукових ліцеїв не розроблено.
До частини восьмої статті 17 (щодо затвердження системи та загальних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів)	Переглянути Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти , затвержені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13 квітня 2011 року № 329, та забезпечити ухвалення відповідного наказу МОН. 	Критерії оцінювання залишаються чинними і незмінними. Нової системи та загальних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів затверджено не було.
До абзацу чотирнадцятого частини другої статті 54 (щодо затвердження Порядку заохочення та відзначення учнів, педагогічних та інших працівників системи освіти відомчими заохочувальними відзнаками)	Переглянути Положення про відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства освіти і науки України , затвержене наказом Міністерства освіти і науки України від 30 липня 2013 року № 1047, та забезпечити внесення до нього змін. 	Положення залишається чинним і незмінним.
До абзацу дев'ятнадцятого частини другої статті 54 (щодо затвердження Порядку надання професійної підтримки та допомоги педагогічним працівникам (здійснення супервізії))	Розробити та подати в установленому порядку на розгляд і державну реєстрацію відповідний наказ МОН.	Порядку здійснення супервізії розроблено та затверджено не було.
Безбар'єрне інклюзивне освітнє середовище		
До абзацу четвертого частини першої статті 12 (щодо затвердження Порядку утворення та умови функціонування спеціальних класів)	Переглянути Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах , затвержене наказом 	Положення залишається чинним і незмінним

Норма закону	Завдання	Результат
	Міністерства освіти і науки України від 09 грудня 2010 року № 1224, та забезпечити ухвалення відповідного наказу МОН.	

Звісно, нормативно-правові акти — це далеко не все, що необхідно для належного впровадження реформи, але як «дзеркало» державної політики вони є доволі важливою її складовою. Календар «Нової української школи» детально окреслює цей та інші важливі складники, що залишаються поза актами законодавства.

Якщо з новим змістом загальної середньої освіти та його методичним забезпеченням ситуація складна, але контрольована, то питання оплати праці педагогічних працівників/ць залишається нерозв'язаним.

Затверджені Державні стандарти початкової та базової середньої освіти, Типові освітні програми, їх пілотування та поступове масове впровадження в закладах освіти — це речі безальтернативні. Брак державного стандарту профільної середньої освіти наразі не створює критичної проблеми для освітнього процесу, що долає наслідки пандемії та відбувається в умовах війни. Навчання за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти для профільної середньої освіти почнеться з 1 вересня 2027 року ([підпункт 3 пункту 3 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про освіту»](#)), а його пілотування — найімовірніше, з вересня 2025 року. Відповідний проєкт уже розроблено, завершилося його [громадське обговорення](#), тож зрештою його затвердять у встановленому порядку. [«Замороження»](#) Національної освітньої електронної платформи на невизначений строк стало поштовхом до створення альтернативних репозитаріїв підручників та іншого методичного забезпечення.

Законодавче врегулювання ситуації із соціальним статусом педагогічних працівників/ць і системою оплати їхньої праці теж «заморожене», але вже на рівні документів, розроблених і затверджених у період з 1993 до 2002 року. Відповіді на питання, які саме посади є педагогічними, як визначається розмір заробітної плати, якого обсягу та тривалості має бути робота вчителя/ки, залишаються практично незмінними вже 30 років.

МОН [анонсувало](#) глобальну реформу оплати праці вчителів/ок, що, вочевидь, потребуватиме розв'язання, зокрема шляхом законодавчого врегулювання, цілої низки питань:

1. тривалості робочого дня вчителів/ок і їхнього педагогічного навантаження;
2. впровадження зовнішнього неупередженого оцінювання діяльності вчителів/ок (можливо, шляхом масштабування інструменту сертифікації);
3. виведення оплати праці педагогічних працівників/ць з-під дії «тарифної сітки»;
4. роль атестації та кваліфікаційних категорій, педагогічних звань педагогічних працівників/ць в оплаті праці;

5. спроможності закладів освіти самостійно оплачувати послуги з підвищення кваліфікації для своїх педагогічних працівників/ць;
6. визначення релевантного механізму «гроші ходять за дитиною» або формули розрахунку фінансового нормативу бюджетної забезпеченості на одну дитину.

Іншим проблемним «блоком» є забезпечення якості загальної середньої освіти. Попри цілу систему забезпечення якості освіти й освітньої діяльності, залишаються без розв'язання такі критично важливі проблеми:

- запровадження супервізії для вчителів/ок;
- поділ класу на групи для вивчення навчальних предметів (інтегрованих курсів);
- система і критерії оцінювання результатів навчання здобувачів/ок освіти в НУШ.

На тлі цих проблем питання діяльності спеціальних класів, створення та функціонування груп подовженого дня, змісту й обсягу роботи вихователів/ок цих груп у закладі загальної середньої освіти, а також законодавчо забезпечене й нереалізоване повноваження МОН нагороджувати (заохочувати) здобувачів/ок загальної середньої освіти відомчими відзнаками, вочевидь, відходять на другий план. Так само, як і очікуване впровадження електронного документа про базову середню освіту та повну загальну середню освіту, що має зменшити обсяг бюрократичної паперової діяльності в закладах освіти.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

Висновки із соціологічного дослідження

- Чинники, які найбільше **заважають впроваджувати НУШ**, — це виснаження через війну, застаріла система оплати праці, скорочення навчального часу, недостатнє матеріально-технічне забезпечення та брак готових навчальних матеріалів.
- 78 % учителів/ок помітили в себе, порівняно з часом до повномасштабного вторгнення, **зростання тривоги, страху, суму або гніву**.
- Необхідно звернути увагу на кваліфікацію (і просто наявність) **психологів у сільських школах**, адже там 22 % опитаних не отримують потрібної допомоги.
- Особливої уваги потребує **викладання онлайн**: для нього необхідні готові адаптовані матеріали, посилення спеціалізованого навчання на підвищенні кваліфікації, подекуди — гаджети.
- Основне побажання вчителів/ок до підвищення кваліфікації — **більше практичного матеріалу**, обміну досвідом, кейсів, прикладів тощо.
- У системі оцінювання в НУШ **формувальне оцінювання** лишається найпроблемнішим аспектом, який потребує посиленої уваги (на кожному уроці ним користуються 34 % вчителів/ок).
- Більшість із тих, хто зовсім ним не користується, не робить цього, бо таке оцінювання **займає багато часу**.

- Більшість учителів/ок (76 %) не створює власних **програм**, а користується модельними, причому мотивувати до створення програм половину (!) опитаних могли б навіть не доплати чи надбавки, а **наявність вільного часу** — учителі/ки перевантажені підготовкою до уроків та іншими обов'язками.
- Більшість учителів/ок (70 %) викладає **окремі предмети**, а не інтегровані курси.
- У **підручниках** найбільше потребують удосконалення такі аспекти, як зв'язок навчального матеріалу з реальними запитами та життям дітей, завдання, зміст і послідовність викладу теоретичного матеріалу.
- Програми й підручники потребують спрощення й розвантаження відповідно до вікових особливостей учнів і учениць.
- 40 % опитаних не змогли б пояснити, у чому відмінність НУШ від старої системи освіти.

Рекомендації за результатами кабінетного дослідження

- Удосконалити збір статистики — зокрема щодо того, скільки вчителів/ок щороку впроваджує НУШ, адже ця кількість дедалі зростатиме.
- Переглянути Типову програму підвищення кваліфікації на предмет практико-орієнтованості курсів, зокрема в аспекті розподілу годин.
- Рекомендувати ІППО регулярно збирати запити від учителів/ок і залучати якомога більше тренерів/ок, зокрема рекомендованих громадами.
- Переглянути програми для базової середньої школи в аспекті навантаження і в змістовій частині, створити «точкові» рекомендації з узгодження їх із філософією НУШ.
- Написання, експертиза, друк і апробація підручників вимагають значно більше часу, ніж на них реально відведено. Зважаючи на те, що програми для 7–9-х класів уже затверджені, можна врахувати цей досвід — і починати роботу над підручниками для 8–9-х класів якомога раніше.
- Провести повторну експертизу підручників принаймні в антидискримінаційному плані.
- Розглянути можливість масштабувати позитивні кейси самозарадності (обмін методичними знахідками, зокрема з оцінювання; тренінги з писання грантових заявок).
- Внести зміни до Плану заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», а саме додати до плану друк підручників для 4-х, 8-х і 9-х класів.
- Переглянути чи ухвалити нормативно-правові акти відповідно до «Плану заходів».

ДОДАТКИ

Додаток 1 Фінансування НУШ–2022

Ситуація з фінансуванням реформи представлена в таблиці нижче: у 2024 році після перерви фінансування нарешті мають повернути в повному обсязі, порівнянному з тим, який був на початку повномасштабної війни. Однак варто зважати на девальвацію гривні за цей період (для порівняння в таблиці подано курс долара і євро до гривні з 2021-го до листопада 2023 року).

Брак доплат учителям/кам базової середньої школи може демотивувати: серед причин, які стоять на заваді впровадженню реформи, друга за популярністю **застаріла система оплати праці** — її назвав 51% опитаних. До цього відсотка можна долучити й тих, хто відповів, що впроваджувати реформу заважає «низька мотивація» (27,4%), адже матеріальне заохочення — це важлива частина зовнішньої мотивації до діяльності. Імовірно, напругу в цьому питанні до певної міри знімуть заплановані на 2024 рік підвищення заробітних плат.

37,6% респондентів соціологічного опитування назвали матеріальне забезпечення однією з основних проблем, які заважають впроваджувати НУШ. Відсутність фінансування на **закупівлю матеріально-технічної бази** у 2022 році загальмувало імплементацію реформи у 5-х класах там, де можливо було працювати офлайн або за змішаною формою.

	2021		2022		2023	2024
	До секвестру	Після секвестру	До секвестру	Після секвестру		
Бюджет на освіту (загальний фонд МОН)	139,3 млрд грн	153,7 млрд грн	131,0 млрд грн	122,1 млрд грн	148,8 млрд грн	

Зокрема: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2023 № 1023 [«Питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам \(за спеціальним фондом державного бюджету\) у 2023 році»](#)

	256 409 300 грн	113 200 000 грн	43 724 200 грн	1,5 млрд грн
Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2022 № 245 «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету»	Закупівля засобів навчання для навчальних кабінетів закладів загальної середньої освіти комунальної власності, що здійснюють освітній процес за Державним стандартом базової середньої освіти на першому (адаптаційному) циклі базової середньої освіти заочною, поєднаннямочної та дистанційної форми здобуття освіти.	Закупівля засобів навчання, мультимедійного обладнання, комп'ютерного обладнання та меблів для навчальних кабінетів для пілотних класів.	Закупівля навчальної та навчально-методичної літератури, зокрема їх електронних версій та з аудіоупроводом, для школярів/ок і педагогічних працівників/ць пілотних класів.	(обладнання, матеріали, навчання вчителів/ок, пілотний 8-й клас)

41,4 грн (за [вересневим прогнозом](#) міністра фінансів)

37,7 грн (середній продаж) 36,3644 грн (НБУ)

36,5686 грн

27,208 грн

Курс долара (за даними Мінфіну на 30.12.2021–2022 роки, на 29.11.2023 року, прогноз на 2024 рік)

Прогнозу від Мінфіну немає. За [ПРОГНОЗОМ](#) експертів «Інформатора» курс становитиме 43–44 грн/євро.

41,1 грн (середній продаж) 39,8172 грн (НБУ)

38,951 грн

30,776 грн

Курс євро (так само)

126,0 %

110,0 %

Індекс інфляції за рік

Частково цю проблему намагалися розв'язати на місцевому рівні — за рахунок виділення коштів з місцевого бюджету, перерозподілу залишків освітньої субвенції, спонсорської допомоги (від українських і міжнародних донорів), фандрейзингу. У відповідь на запит «Нової української школи» до обласних військових адміністрацій ми отримали кілька таких прикладів, які наводимо нижче.

№	Область	Населений пункт	Опис кейсу
1	Вінницька область	Ольгопіль Гайсинського району	За рахунок благодійної допомоги аграрних виробників громади у 2022, 2023 роках придбано шкільні меблі для учнів двох 5-х класів Ольгопільського ліцею на суму 85 698,49 грн, які оприбутковано та відображено довідкою про надходження в натуральній формі в бухгалтерському обліку.
2	Вінницька область	Ситківці Райгородської сільської ради	Завдяки гранту придбали акустичну колонку (3760 грн) й інтерактивну дошку (26 085 грн).
3	Вінницька область	смт Северинівка Жмеринського району	За кошти місцевого бюджету закуплено електронний засіб навчального призначення «Дидактичний мультимедійний контент» (3 шт.) на суму 79 900 грн.
4	Житомирська область	Житомир	Кошти на придбання комплектів інтерактивних панелей із додатковим оснащенням (73 комплекти обладнання) були виділені з місцевого бюджету (бюджет Житомирської територіальної громади) рішенням Житомирської міської ради від 29.06.2023 року № 797 у сумі 4 338 000 грн.
5	Житомирська область	Бердичів	У 2022 році за кошти міського бюджету придбано парти та стільці для двох класів Бердичівського міського ліцею № 15 на суму 99 980 грн. У 2023 році за рахунок міського бюджету на суму 279 560 грн придбано столи, парти, стільці, книжкові шафи для гімназії № 1 ім. Т. Г. Шевченка м. Бердичева; телевізор, ламінатор для гімназії № 17 м. Бердичева; планшет для Бердичівського ліцею № 15; 15 багатофункціональних пристроїв (принтер-сканер-копір) для шкіл міста.
6	Житомирська область	Городок Житомирського району	У 2022 і 2023 роках за кошти місцевого бюджету було придбано для формування освітнього середовища у 5–6-х класах ЗЗСО: інтерактивне обладнання (проектор короткофокусний з кріпленням та кабелем — 2 шт., інтерактивна дошка SMART — 2 шт.) на суму 164 000 грн; лабораторні меблі на суму 43 000 грн; засоби навчання на суму 29 430 грн. Додатково селищна територіальна громада виділила на засоби навчання і меблі 136 650 грн.
7	Житомирська область	с. Потіївка Житомирського району	Для ЗЗСО Потіївської ТГ у 2023 році із залишків освітньої субвенції, що склалися станом на 1 січня 2023 року , було придбано меблі на суму 99 066,00 грн та обладнання на суму 52 524,00 грн, а саме: столи учнівські; стільці учнівські; стінка учнівська; струменевий принтер (2 шт.); інтерактивна дошка; осередок творчості учня.
8	Житомирська область	с. Харитонівка Житомирського району	За кошти місцевого бюджету закупили меблі, обладнання й навчальні матеріали на 45 038 грн.
9	Житомирська область	с. Станишівка Житомирського району	Із місцевого бюджету сільської ради протягом 2023 року на впровадження НУШ у базовій школі виділено 396 745,20 грн на закупівлю меблів (одномісні столи різних видів — 26 +18 +20 шт., двомісні парти — 34 шт., стільці учнівські різних видів — 26 + 68 + 56 шт., шафа для документів — 1 шт., стінка — 1 шт., дошки різних видів — 5 шт.) та обладнання (телевізор — 5 шт.).

№	Область	Населений пункт	Опис кейсу
10	Житомирська область	смт Новогуйвинське Житомирського району	За кошти бюджету селищної ради було придбано вісім комплектів електронного засобу навчального призначення «Дидактичний мультимедійний контент "KM MEDIA ED Profi"» (мультимедійний вебресурс у комплекті з кодом доступу) для восьми 5-х класів НУШ п'яти ЗЗСО громади вартістю 39 950 грн за одиницю (319 600 грн загалом).
11	Рівненська область	с. Городок Рівненського району	У 2023 році для впровадження НУШ у базовій школі придбано 13 ноутбуків з бюджету сільської ради на суму 192 200 грн.
12	Рівненська область	с. Полиці (Полицька сільрада) Вараського району	Із місцевого бюджету видано 34 200 грн на придбання стільців і парт для Ромейківського ліцею у 2022 році та 83 390 грн на придбання стільців і парт у 2023 році.
13	Рівненська область	Радивилівська міська рада	Для формування освітнього середовища у 5–6-х класах ЗЗСО у 2023 році за рахунок спонсорської допомоги у два заклади придбано комп'ютерну техніку на суму 55 200 грн і меблі на суму 51 000 грн: у Дружбівський ліцей — комп'ютерну техніку (телевізор 55 «Kivi Smart TV» для 5-го класу — 19 700 грн, телевізор LG для 6-го класу — 18 500 грн); у Немирівський ліцей — комп'ютерну техніку (телевізор SAMSUNG для 5-го класу — 17 000 грн) й меблі (для 6-го класу: парти учнівські 12 шт. — 17 400 грн, стільці учнівські 24 шт. — 18 600 грн, стінка для приладдя 1 шт. — 15 000 грн).
14	Чернігівська область	селище Десна	У 2022 році місцеві кошти громади були спрямовані на відновлення вікон і ремонт Деснянського ліцею, який був пошкоджений після вибухів 17 травня та 25 червня 2022 року. У 2022 році було придбано електронний засіб навчального призначення «Дидактичний мультимедійний контент "KM MEDIA ED Profi"» на суму 99 990,00 грн.
15	Чернігівська область	смт Лосинівка Ніжинського району	На початок 2022/2023 навчального року в Лосинівській ТГ для двох 5-х класів НУШ Лосинівського ЗЗСО придбали меблі (24 комплекти: стіл учнівський + стілець) на суму 49 992 грн за кошти місцевого бюджету ; мультимедійне обладнання (2 проектори) на суму 73 000 грн на кошти з благодійної допомоги UNICEF . На початок 2023/2024 навчального року — меблі (23 комплекти: стіл учнівський + стілець; 2 учительські столи; класна дошка) на суму 65 930 грн за кошти місцевого бюджету; мультимедійне обладнання (2 проектори) на суму 73 000 за кошти місцевого бюджету .
16	Чернігівська область	смт Демидівка	Протягом 2022 і 2023 років за рахунок коштів місцевого бюджету для формування освітнього середовища у 5-х і 6-х класах ЗЗСО було придбано меблі (комплекти меблів для вчителя, набори учнівських меблів (парта + стілець), стінки меблеві) на суму 219 010 грн, комп'ютерну техніку (ноутбуки, хромбуки, багатофункційні офісні пристрої, принтери струменеві) на суму 75 041 грн та навчальне приладдя й обладнання на суму 80 321 грн.
17	Сумська область		Micro:bit (мікрокомп'ютер кишенькового розміру, розроблений для застосування у сфері освіти) — 1 шт., STEM-лабораторія — 3 шт. — 22 650 грн за спонсорські кошти UNICEF .

Навіть із тих прикладів, які вдалося зібрати, бачимо, що дуже мало громад успішно виграло гранти чи залучило спонсорську допомогу. Імовірно, активізувати роботу в цьому напрямку допомогло б, з одного боку, **додаткове навчання вчителів/ок і представників/ць адміністрації щодо пошуку грантових можливостей, написання заявок** тощо, а з іншого — **перемовини із закордонними донорами, які готові спонсорувати відбудову**, щодо оновлення й покращення освітніх просторів для базової середньої школи.

Окремо вкажемо на кейси, про які прозвітували три громади (Житомирської, Вінницької та Чернігівської областей): вони закупили комплекти **дидактичного мультимедійного контенту** для 5-х класів коштом місцевого бюджету. На нашу думку, потреба докуповувати мультимедійний контент корелює із результатами, які ми отримали з опитування. Нагадаємо, що на питання «Чи розглядали на курсах підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ методи роботи в умовах онлайн-навчання?» 44,3% респондентів/ок відповіли, що такі методи розглядали детально, 40,4% — що розглядали лише побіжно, а 11,5% і 3,8% зазначили, що, відповідно, методи роботи в 5–6 класах НУШ не розглядали зовсім чи не пригадують такого досвіду. Отже, **понад половина опитаних не отримала на курсах/вебінарах тощо ґрунтовних знань щодо того, як реалізувати навчання в 5–6 класах НУШ онлайн**. Водночас 35,6% опитаних назвали брак якісних навчальних матеріалів однією з причин, які заважають впровадженню реформи. Варто зазначити, що 47,1% респондентів/ок працюють за змішаною формою, отже, потребують і знань, і матеріалів для роботи онлайн. Вироблення цифрового контенту на державному рівні (наприклад, у межах роботи ВШО) могло б допомогти з цією проблемою.

Загальну ситуацію з матеріальним забезпеченням висвітлено у відповіді на інформаційний запит «Нової української школи» до Інституту модернізації змісту освіти. Інститут повідомив, що, за даними департаментів освіти і науки обласних та Київської міської державних/військових адміністрацій, **станом на 1 січня 2023 року** в Україні нараховувалося **11 581 ЗЗСО**, у яких забезпечували здобуття освіти учням 5-х класів у різних формах (очній, дистанційній, змішаній, сімейній).

Кількість 5-х класів, що реально були сформовані і надавали освітні послуги, зросла порівняно з очікуваною перед початком навчального року на 8212, що становило близько 82% від очікуваної кількості перед початком навчального року: на 1 липня 2022 року — 11 423 класи; на 1 січня 2023 року — **19 635 класів**. Для цих 19 635 5-х класів станом на 1 січня 2023 року було наявне сучасне обладнання й засоби навчання в загальній кількості 858 870 одиниць/наборів/комплектів (про те, чому розрізнення одиниць, наборів і комплектів важливе, скажемо нижче), зокрема:

- комп'ютерне обладнання — 28 899 од.;
- мультимедійне обладнання — 8318 од./компл.;
- цифрове обладнання — 2809 од. без урахування кількості електронних освітніх ресурсів;
- пристосування — 23 660 од./наб.;
- меблі — 647 234 од.;
- засоби навчання, інше навчальне обладнання — 147 950 од./наб./компл. без урахування електронних версій підручників/посібників та з аудіосупроводом (проти відповідних 307 002 од./наб./компл.).

Як зазначили в ІМЗО, часткова компенсація кількості окремих видів обладнання (комп'ютерного і цифрового обладнання, пристосувань, шкільних меблів) відбулася за рахунок місцевих бюджетів, спонсорських коштів, допомоги від громадських фондів тощо — приклади ми розглянули вище.

За даними департаментів освіти і науки обласних та Київської міської державних/військових адміністрацій, станом на **1 липня 2023 року** в Україні нараховувалося **11 575** закладів загальної середньої освіти, де забезпечували здобуття освіти учнями **6-х класів** у різних формах (очній, дистанційній, змішаній, сімейній). Луганська область засвідчила лише ті 80 закладів, що працюють дистанційно під контролем української влади без доступу до матеріальної бази.

*«Кількість 6-х класів, функціонування яких планується на початок 2023–2024 навчального року, становить **19 704**», — ідеться у відповіді Інституту.*

Для цих класів станом на 1 липня 2023 року наявне сучасне обладнання й засоби навчання в загальній кількості 870 822 одиниці/набори/комплекти, зокрема:

- комп'ютерне обладнання — 24 476 од.;
- мультимедійне обладнання — 8862 од./компл.;
- цифрове обладнання — 2403 од.;
- пристосування — 25155 од./наб.;
- меблі — 679 653 од.;
- засоби навчання, інше навчальне обладнання — 130 273 шт./наб./компл.

Такі сумарні зведення не відображають наочно стану забезпеченості, і на прикладі нижче ми спробуємо показати, чому. Щодо матеріальної бази було знайдено цікавий випадок комунікації цієї проблеми від МОН за минулий рік. Із відповіді МОН на депутатське звернення Інни Совсун від 6 вересня 2022 року № 223д9/15–2022/148807, яким вона поділилася з дослідницьким колективом, дізнаємося: *«Перед початком 2022/2023 навчального року МОН спільно з ДНУ ІМЗО за даними обласних, Київської міської державних/військових адміністрацій проведено моніторинг матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти (станом на 01.07.2022).*

Дослідження відбувалося з урахуванням дії воєнного стану в Україні. Серед напрямів дослідження було вивчення стану забезпечення навчальних кабінетів ЗЗСО, в яких у 2022/2023 навчальному році здобувають освіту учні 5-х класів Нової української школи».

У листі-відповіді викладені основні кількісні результати цього дослідження, однак вони викликають низку питань.

Теза	Питання/коментар
За даними проведеного моніторингу здобуття освіти учнями 5-х класів мали забезпечувати 12 543 заклади загальної середньої освіти, з яких 11 423 заклади (91 % від загальної кількості шкіл) були готові організувати освітній процес за різними формами. У цих закладах на початок 2022/2023 навчального року планувалося сформувати 21 632 5-і класи.	Які конкретно форми передбачає формулювання «за різними формами»? Ідеться лише про офлайн-, онлайн- і змішане навчання — чи також про заочну форму й екстернат? Очевидно, що для різних форм роботи потрібні різні види (і різна кількість) обладнання, а меблів і поготів. Кількість класів тут, до речі, суттєво більша за ту, яку нараховували на 1 січня 2023 року.

Теза	Питання/коментар
<p>За даними оперативної інформації з регіонів, для зазначених 21 632 5-х класів у 11 423 закладах загальної середньої освіти було наявне сучасне обладнання і засоби навчання в загальній кількості 963 620 одиниць/наборів/комплектів, зокрема:</p>	<p>Із такого формулювання незрозуміло, ідеться про обладнання й засоби навчання, які закупили спеціально для 5-х класів відповідно до вимог до освітнього простору НУШ, чи про обладнання, яке в принципі є в школі і яке будуть ділити на кілька класів (5–9-х чи 5–11-х).</p>
<p>Комп'ютерне обладнання — 25 604 од.;</p>	<p>25 604 / 21 632 класи = 1,18 комп'ютера на клас</p>
<p>Мультимедійне обладнання — 23 907 од./компл.;</p>	<p>Одиниця й комплект мультимедійного обладнання — це очевидно різні речі, щоб об'єднувати їх в одну позицію. 23 907 / 21 632 класи = 1,1 одиниця (або комплект?) обладнання на клас</p>
<p>Цифрове обладнання — 3324 од.;</p>	<p>До цієї категорії зараховують специфічні прилади для кабінетів з природничих дисциплін. У 5-х класах воно теоретично може знадобитися на уроках з інтегрованих курсів на кшталт «Я пізнаю світ», «Довкілля» тощо, а також на уроках STEM і робототехніки, якщо такі предмети читають у школі. 3324 / 21 632 класи = 0,15 одиниці на клас</p>
<p>Пристосування — 22 546 од./наб.;</p>	<p>Найвірогідніше, ідеться про нецифрові прилади для кабінетів із названих вище предметів. 22 546 / 21 632 класи = 1,04 одиниці (або набори)</p>
<p>Меблі — 577 779 од.;</p>	<p>577 779 / 21 632 класи = 26,7 одиниць на клас. Відповідно до статті 12 Закону України «Про повну загальну середню освіту», мінімальна кількість дітей у класі — 5, максимальна для середньої і старшої школи — 30 (на час дії воєнного стану чинність цього положення припинена). Варто зауважити, що за даними Державної служби статистики України на початок 2022/2023 навчального року у 5-х класах України навчалися 430 777 учнів, отже, середня наповнюваність класів становить 430 777 / 21 632 = 19,9 осіб. Ми не знаємо, про які одиниці меблів ідеться (двомісні чи одномісні парти? Чи враховано меблеві стінки, пуфи, столи вчителів тощо?), тож цифри, наведені у відповіді, не розкривають повної картини.</p>
<p>Засоби навчання, інше навчальне обладнання — 310 460 од./наб./компл.:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● друковані засоби навчання — 65 322 од./наб.; ● електронні версії друкованих засобів навчання — 3458 од.; ● музичні інструменти — 47 544 од./наб.; ● інструменти (крім музичних) — 49 307 од./наб.; ● прилади/пристосування/приладдя/пристрої — 14 045 од./наб.; ● моделі/макети/муляжі — 56 371 од./наб.; ● об'єкти натуральні/мікропрепарати — 4060 од./наб./компл.; ● фізкультурне обладнання, інвентар — 70 353 од./наб./компл. 	<p>Принаймні незрозуміло, у чому різниця між пристосуванням, яке пораховане вище в кількості 22 546 од./наб., і пристосуванням у кількості 12 045 од./наб. із цього переліку.</p>

Ці великі цифри створюють враження, що 5-ті класи повністю чи майже повністю забезпечені всім необхідним для навчання, зокрема й за новим Державним стандартом базової середньої освіти. Однак, якщо звернутися, наприклад, до [Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій](#), побачимо, що цей список деталізовано на 69 сторінках.

У відповіді МОН від 2022 року ми не бачимо інформації про те, що хтось із цим переліком звірявся, акумулюючи дані про обладнання й навчальні матеріали. Припускаємо, що така поверхова комунікація, приклад якої наведено вище, — один із чинників, які можуть гальмувати впровадження реформи. Трансляція «оптимістичних даних» не розв'язує самої проблеми.

Додаток 2

Чи змінилися авторські колективи навчальних програм за старим Державним стандартом і модельних програм для 5–6-х класів НУШ?

№	Предмет	Авторський колектив (стара програма)	Авторський колектив (модельні програми НУШ)
1	Українська мова	<p>Перший авторський колектив (2012): Шелехова Г. Т., Пентилюк М. Я., Новосьолова В. І., Гнаткович Т. Д., Таранік-Ткачук К. В., Коржова Н. Б.</p> <p>У розвантаженні програми (2015) брали участь: Шелехова Г. Т., Голуб Н. Б., Новосьолова В. І., Сидоренко В. В., Тарасенко О. О., Усатенко Г. О., Оперчук О. П., Мельник М. М., Ткачова Г. В., Глазова О. П., Панасенко Н. М.</p> <p>В оновленні програми брали участь: Глазова О. П., Романенко Ю. О., Голуб Н. Б., Кондесюк Т. В., Котусенко О. Ю., Мельниченко О. М., Михайловська Н. А., Панченков А. С., Пчеляна Л. В.</p>	<p>I. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.</p> <p>II. Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.</p>
2	Українська література	<p>Перший авторський колектив: Мовчан Р. В., Таранік-Ткачук К. В., Бондар М. П., Івасюк О. М., Кочерга С. А., Кавун Л. І., Неживий О. І., Михайлова Н. В.</p> <p>Робоча група, яка розвантажила програму (відповідно до наказу № 100 Міністерства освіти і науки України від 6.02.2015 р. та відповідно до наказу № 617 Міністерства освіти і науки України від 3.06.2016 р.): Шинкарук Н. І., Мовчан Р. В.,</p>	<p>I. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Овдійчук Л. М., Дячок С. О., Макаренко В. М.</p> <p>II. Архипова В. П., Січкарик С. І., Шило С. Б.</p> <p>III. Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.</p>

№	Предмет	Авторський колектив (стара програма)	Авторський колектив (модельні програми НУШ)
		Коваленко Л. Т., Логвіненко Н. М., Ілясевич Н. В., Михайлова Н. В., Усатенко Г. О., Панасенко Н. М. Робоча група, яка оновила програму (відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України № 52 від 13.01.2017 р. та № 201 від 10.02.2017 р.): Молочко С. Р., Михайлова Н. В., Котусенко О. Ю., Фасоля А.М., Дроздовський Д. І., Ратушняк О. М., Півторак В. Р., Білоус А. В., Стус Т. В.	
3	Зарубіжна література	В оновленій 2022 року програмі (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 р. № 698) немає інформації про авторський колектив. 	I. Волощук Є. В. II. Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мацевко-Бекерська Л. В., Юлдашева Л. П., Рудницька Н. П., Туряниця В. Г., Тіхоненко С. О., Вітко М. І., Джангобекова Т. А. III. Богданець-Білокаленко Н. І., Снегірьова В. В., Фідкевич О. Л.
4	Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної)		I. Яценко Т. О., Тригуб І. А. II. Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.
5	Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжна літератури)		Старагіна І. П., Новосьолова В. І., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Блажко М. Б., Ткач П. Б., Панченков А. О., Волошенюк О. В.
6	Іноземна мова	У програмі , затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804, немає інформації про авторський колектив. 	I. Зимомря І. М., Мойсюк В. А., Тріфан М. С., Унгурян І. К., Яковчук М. В. II. Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М.
7	Друга іноземна мова		Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М., Мацькович М. Р., Глинюк Л. М., Браун Є. Л.
8	Пізнаємо природу (інтегрований курс)		I. Біда Д. Д., Гільберг Т. Г. , Колісник Я. І., Коршевнік Т. В. II. Шаламов Р. В., Каліберда М. С., Григорович О. В., Фіцайло С. С. III. Бобкова О. С.
9	Природничі науки (інтегрований курс)		Білик Ж. І., Засєкіна Т. М., Лашевська Г. А., Яценко В. С.

№	Предмет	Авторський колектив (стара програма)	Авторський колектив (модельні програми НУШ)
10	Довкілля		Григорович О. В.
11	Біологія (за старою програмою вивчення починалося з 6-го класу)	У програмі не вказано авторського колективу. 	За новою програмою вивчення починається з 7-го класу.
12	Географія (з 6-го класу за обома програмами)	<p>Робоча група, яка підготувала програму 2012 року: Олійник Я. Б., Гладковський Р. В., Даценко Л. М., Забуга Н. І., Кудирко В. І., Кухар Л. О., Муніч Н. В., Уварова Г. Є.</p> <p>У 2015 році зміни до програми внесла робоча група: Олійник Я. Б., Вітенко І. М., Гаврилюк В. Г., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М., Довгань Г. Д., Забуга Н. І., Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Кудирко В. І., Магалецька Т. Д., Муніч Н. В., Назаренко Т. Г., Надтока О. Ф., Приймак О. М., Рихлик Т. І., Слюсар О. І., Совенко В. В., Стадник О. Г., Уварова Г. Є.</p> <p>Робоча група, яка оновила програму з географії для учнів 6–9-х класів (2017): Вітенко І. М., Булава Л. М., Гладковський Р. В., Гільберг Т. Г., Бобровський М. В., Карпюк Г. І., Кудирко В. І., Уманська Т. В., Слюсар О. І., Сокол Т. К., Фастов І. В., Козачук О. О., Ільницький І. М.</p> <p>Робоча група, яка оновила програму з географії для учнів 6–9-х класів (2022): Довгань А. І., Гладковський Р. В., Савчук І. Г., Совенко В. В.</p>	<p>I. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.</p> <p>II. Запотоцький С. П., Карпюк Г. І., Гладковський Р. В., Довгань А. І., Совенко В. В., Даценко Л. М., Назаренко Т. Г., Гільберг Т. Г., Савчук І. Г., Нікитчук А. В., Яценко В. С., Довгань Г. Д., Грома В. Д., Горовий О. В.</p>
13	Математика	<p>Укладачі програми (2012): Бурда М. І., Мальований Ю. І., Нелін Є. П., Номіровський Д. А., Паньков А. В., Тарасенкова Н. А., Чемерис М. В., Якір М. С.</p> <p>У розвантаженні програми (2015) брали участь: Бурда М. І., Паньков А. В., Якір М. С., Номіровський Д. А.</p> <p>Над оновленням програми (2017) працювали: Бурда М. І., Кудренко Б. В., Білянїна О. Я., Азаренкова А. І., Буковська О. І., Кіндюх Т. С., Лисенко О. Є., Милянник А. В., Панова Н. В., Паньков А. В.</p>	<p>I. Беденко М. В., Ключко І. Я., Кордиш Т. Г., Тадеєв В. О.</p> <p>II. Бурда М. І., Васильєва Д. В.</p> <p>III. Васишин М. С., Милянник А. І., Працьовитий М. В., Простакова Ю. С., Шкільний О. В.</p> <p>IV. Істер О. С.</p> <p>V. Мерзляк А. Г., Номіровський Д. А., Пихтар М. П., Рубльов Б. В., Семенов В. В., Якір М. С.</p> <p>VI. Радченко С. С., Зайцева К. С.</p> <p>VII. Скворцова С. О., Тарасенкова Н. А.</p>

№	Предмет	Авторський колектив (стара програма)	Авторський колектив (модельні програми НУШ)
14	Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс)		I. Василенко С. В., Коваль Я. Ю., Колотій Л. П. II. Гущина Н. І., Василяшко І. П. III. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Лаврентьєва І. В., Хомич О. Л. IV. Хитра З. М., Романенко О. А. V. Шиян О., Волощенко О., Гриньова М., Дяків В., Козак О., Овчарук О., Седоченко А., Сорока І., Страшко С.
15	Основи здоров'я	У старій програмі для 6–9 класів, перезатвердженій наказом від 03.08.2022 року № 698, немає інформації про авторський колектив.	
16	Етика		I. Ашортія Є. Д., Бакка Т. В., Желіба О. В., Козіна Л. Є., Мелещенко Т. В., Щупак І. Я. II. Пометун О. І., Ремех Т. О., Кришмарел В. Ю.
17	Вчимося жити разом		Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Лаврентьєва І. В., Хомич О. Л.
18	Культура добросусідства		Араджионі М. А., Козорог О. Г., Лебідь Н. І., Потапова В. І., Унгурян І. К.
19	Духовність і мораль в житті людини і суспільства		Жуковський В. М., Сіданіч І. Л., Грищук Д. Г., Губеня І. І., Лахман Н. М.
20	Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти (інтегрований курс)		I. Кафтан М. В., Козорог О. Г., Костюк І. А., Мудрий М. М., Селіваненко В. В. II. Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О., Секиринський Д. О., Щупак І. Я. III. Аркуша О. Г., Дяків В. Г., Мудрий М. М., Пастушенко Р. Я., Хлипавка Л. М. IV. Даниленко В. М., Псем О. В., Мартинюк О. О., Охредько О. Е., Тарасюк Т. Д.
21	Вступ до історії України та громадянської освіти (5-й клас)		I. Бурлака О. В., Власова Н. С., Желіба О. В., Майорський В. В., Піскарьова І. О., Щупак І. Я. II. Желіба О. В., Мокрогуз О. П. III. Псем О. В., Мартинюк О. О. IV. Бакка Т. В., Желіба О. В., Мелещенко Т. В., Щупак І. Я.

№	Предмет	Авторський колектив (стара програма)	Авторський колектив (модельні програми НУШ)
22	Досліджуємо історію і суспільство (5–6-ті класи, інтегрований курс)		<p>I. Васильків І. Д., Димій І. С., Шеремета Р. В.</p> <p>II. Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.</p> <p>III. Псем О. В., Мартинюк О. О., Псем О. О., Охредько О. Е.</p>
23	Історія України. Всесвітня історія (6-й клас)	<p>У 2012 році навчальні програми з історії уклали: Пометун О., Атамась О., Власов В., Гаврилюк Ж., Євтушенко Р., Комаров Ю., Костюк І., Ладиченко Т., Малієнко Ю., Ставнюк В., Ткаченко В., Тимченко А.</p> <p>У 2017 році навчальні програми з історії оновили: Мудрий М., Байкеніч Г., Баханов К., Бурлака О., Гирич І., Громовий В., Гупан Н., Євтушенко Р., Кендзьор П., Ксьондзик Т., Майданик О., Митрофаненко Ю., Осмоловський С., Пастушенко Р., Руккас А., Скальський В., Хлипавка Л., Черевко О., Щупак І.</p> <p>У 2018 році навчальні програми з історії України доопрацювали: Патриляк І., Мудрий М., Байкеніч Г., Баханов К., Бурлака О., Власов В., Гаврилюк Ж., Галєгова О., Гирич І., Головка В., Гриневич В., Гук О., Євтушенко Р., Ксьондзик Т., Кульчицький С., Лапчинська Н., Майданик О., Малієнко Ю., Мисан В., Марочко В., Островський В., Пастушенко Р., Руккас А., Сергійчук В., Хлипавка Л.</p> <p>У 2022 році навчальні програми з історії змінили й доповнили (відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.06.2022 р. № 521):</p> <p>Гриневич Л., Арістов В., Байкеніч Г., Баханов К., Гаврилюк Ж., Гирич І., Гриневич В., Євтушенко Р., Желіба О., Захарчук І., Малієнко Ю., Мелещенко Т., Мокрогуз О., Мудрий М., Островський В., Павлов В., Пастушенко Р., Полянський П., Потильчак О., Сокирко О., Старченко Н., Хлипавка Л., Щупак І.</p>	<p>I. Піскарьова І. О., Бурлака О. В., Майорський В. В., Мелещенко Т. В., Щупак І. Я.</p> <p>II. Псем О., Мартинюк О., Сорочинська Н., Псем О., Василенко Я.</p>
24	Інформатика	<p>Навчальну програму (з початком вивчення у 2-му класі) підготувала у 2015–2016 роках робоча група у складі: Жалдак М. І., Горошко Ю. В., Коршунова О. В., Кудренко Б. В., Морзе Н. В., Мотурнак Є. В., Нанаєва Т. В., Проценко Г. О., Ривкінд Й. Я., Шакоцько В. В., Завадський І. О., Лапінський В. В., Паньков А. В.</p>	<p>I. Завадський І. О., Коршунова О. В., Лапінський В. В.</p> <p>II. Морзе Н. В., Барна О. В.</p> <p>III. Пасічник О. В., Чернікова Л. А.</p>

№	Предмет	Авторський колектив (стара програма)	Авторський колектив (модельні програми НУШ)
		Склад робочої групи з оновлення програми (2017): Завадський І. О. , Пасічник О. В. , Саражинська Н. А., Богатирьов О. О., Бондаренко С. М., Булигіна Л. В., Громко Г. Ю., Коротка О. Б., Кудренко Б. В., Лапінський В. В., Палюшок Л. В., Федор Л. М.	
		У програмі для 5–9-х класів із початком вивчення інформатики у 5-му класі немає інформації про авторський колектив.	I. Радченко С. С., Боровцова Є. В. II. Ривкінд Й. Я. , Лисенко Т. І., Чернікова Л. А., Шакотько В. В. III. Козак Л. З., Ворожбит А. В.
25	Драматургія і театр		Старагіна І. П., Чужинова І. Ю., Івасюк О. М.
26	Мистецтво (інтегрований курс)	Укладачі програми (2012): Масол Л. , Коваленко О., Сотська Г., Кузьменко Г., Марчук Ж., Константинова О., Паньків Л., Гринчук І., Новикова Н., Овіннікова Н. Робоча група з оновлення програми: Гайдамака О., Лемешева Н. , Абрамян Т., Гусєва О., Коваль О., Скиба М., Шлеєнкова Т.	I. Кондратова Л. Г. II. Масол Л. М. , Просіна О. В. III. Івасюк О. М., Комаровська О. А., Кізілова Г. О., Лемешева Н. А. , Лобова О. В., Назар Л. Й., Чужинова І. Ю., Шулько О. А. IV. Комаровська О. А., Лемешева Н. А.
27	Музичне мистецтво		Фрінг Е., Антал Д., Гейдер Л., Кіш Ю., Корнейчук Л., Ференц Є.
28	Образотворче мистецтво		Модельної програми немає.
29	Фізична культура	Програма перезатверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 року № 698. У кожного варіативного компонента (різні види ігор) — свій авторський колектив. Навчальну програму з фізичної культури для 6–9-х класів закладів загальної середньої освіти підготувала у 2012 році робоча група: Круцевич Т. Ю., Галенко Л. А., Деревянко В. В. , Дятленко С. М., Ільченко А. І., Кравченко Н. С., Турчик І. Х., Чешейко С. М. Робоча група, яка оновила програму (відповідно до наказу № 521 Міністерства освіти і науки України від 03.06.2022 р.): Боляк А. , Гладковський Р., Глоба М., Деревянко В. , Дикий О., Коломоєць Г. , Ребрина А.	Педан О. С., Коломоєць Г. А. , Боляк А. А. , Ребрина А. А. , Деревянко В. В. , Стеценко В. Г., Остапенко О. І., Лакіза О. М., Косик В. М. та інші.

№	Предмет	Авторський колектив (стара програма)	Авторський колектив (модельні програми НУШ)
30	Технології		<p>I. Кільдеров Д. Е., Мачача Т. С., Юрженко В. В., Луп'як Д. М.</p> <p>II. Терещук А. І., Абрамова О. В., Гащак В. М., Павич Н. М.</p> <p>III. Туташинський В. І.</p> <p>IV. Ходзицька І. Ю., Горобець О. В., Медвідь О. Ю., Пасічна Т. С., Приходько Ю. М.</p>
31	Трудове навчання	<p>Початковий склад робочої групи: Сидоренко В. К., Боринець Н. І., Боровик Д. В., Гащак В. М., Даниліна Е. М., Дятленко С. М., Лещук Р. М., Лосина Н. Б., Мачача Т. С., Павич Н. М., Терещук А. І., Ходзицька І. Ю., Юрженко В. В.</p> <p>Робоча група, яка розвантажила програму (відповідно до наказу № 100 Міністерства освіти і науки України від 06.02.2015 р.): Боринець Н. І., Боровик Д. В., Дятленко С. М., Лосина Н. Б., Медвідь О. Ю., Мельник О. В., Павич Н. М., Пархоменко О. М., Попова Т. С., Приходько Ю. М., Терещук А. І., Туташинський В. І., Ходзицька І. Ю., Палій Ю. В.</p> <p>Робоча група, яка оновила програму (відповідно до наказу № 52 Міністерства освіти і науки України від 13.01.2017 р. та наказу № 201 від 10.02.2017 р.): Терещук А. І., Бурдун В. В., Дятленко С. М., Павич Н. М., Гащак В. М., Медвідь О. Ю., Палій Ю. В., Ковальчук О. С., Крімер В. В., Лещук Р. М., Палійчук М. Д., Ходзицька І. Ю.</p>	
32	Робототехніка		Сокол І. М., Ченцов О. М.
33	STEM (міжгалузевий інтегрований курс)		Бутурліна О. В., Артем'єва О. Є.

Технічні зауваження

1. У навчальному плані НУШ можливе викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» чи окремих предметів «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», однак модельної програми з образотворчого мистецтва серед програм на сайтах МОН та ІМЗО немає.
2. Незрозумілим є рішення не вказувати авторські колективи в деяких оновлених програмах за старим Державним стандартом (зарубіжна література, іноземна мова, біологія, основи здоров'я).
3. У старих програмах, на відміну від модельних, вказували дані про розробників/ць докладніше. Можна було відстежити, який відсоток науковців/ць і вчителів/ок із практичним досвідом розробляв програму певного предмета. У нових модельних програмах такої інформації немає, а вона могла би стати для вчителів/ок додатковим чинником вибору.
4. Чимало авторів/ок із колективів, що працювали над програмами для предметів природничого спрямування, математики, інформатики, історії, трудового навчання, фізкультури, долучилися до створення модельних програм для НУШ. Із одного цього факту складно робити висновки, однак це може свідчити чи про брак фахівців/чинь, чи про небажання інших спеціалістів/ок долучатися до розроблення програм (що могло б їх мотивувати?). У майбутньому варто докладніше порівняти нові й старі програми за змістом і методичною частиною: імовірно, що спеціалісти/ки використовували свої попередні напрацювання, і є сенс ще раз пересвідчитися, що старі підходи не потрапили в нові програми «за інерцією».

Додаток 3

Ключові знахідки й рекомендації: узагальнення

Ключові знахідки	Проблемні точки / Припущення	Варіанти розв'язань
Демографічні особливості вибірки вчителів/ок		
<p>Із 600 респондентів/ок:</p> <ul style="list-style-type: none">● 30 % віком 40–49 років;● 27 % — 50–59 років;● 20 % — 30–39 років;● 14 % — понад 60 років;● 9 % — 18–29 років. <p>Ці дані загалом збігаються із представленими на дашборді освітніх індикаторів (середній вік учителя в Україні — 46,1 року).</p> <p>Частка жінок у вибірці склала 91,5 %, чоловіків — 7 %. Решта респондентів не побажала вказувати стать. Невелика кількість чоловіків у вибірці може свідчити про те, що професія досі залишається для них непривабливою.</p>	<p>Згідно з «Моніторинговим дослідженням щодо забезпечення педагогічними працівниками впровадження реформи НУШ» (ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022), станом на 2021/2022 навчальний рік частка учителів віком до 30 років скоротилася до 11,7 % від загальної кількості педагогів/инь середньої школи. Для порівняння — у 2017/2018 навчальному році вона становила 15,5 %.</p> <p>Можемо припустити, що державні заходи, спрямовані на зміцнення престижу професії, є недостатніми.</p>	<p>Розв'язання проблеми «старіння професії» потребує серйозних рішень на державному рівні. Допомогти в цій ситуації можуть:</p> <ul style="list-style-type: none">● кампанія з формування позитивної суспільної думки щодо ключової ролі вчителя/ки у спільноті;● реформування системи педагогічної освіти (практична підготовка майбутніх учителів/ок до реальних викликів роботи в школі: розрив між знаннями, набутими в університеті, і практикою, відсутність підтримки в самому закладі освіти фруструють молодих учителів/ок);● ширше запровадження й фінансування роботи наставників/ць і менторів/ок у школах, впровадження педагогічної інternатури, адже, попри наявну для цього нормативну базу, на практиці впровадження не відбулося через повномасштабне вторгнення;● суттєве підвищення зарплат і конкретизація посадових обов'язків учителя/ки для підвищення якості освітнього процесу;● запровадження нової системи оплати праці педагогів/инь, орієнтованої на підтримку вчителів/ок як в умовах реформи НУШ, так і в складних умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови — зокрема, через пільги. Такі пільги стали б додатковим чинником привабливості професії і частково компенсували недостатній, з погляду освітян/ок, посадовий оклад.

Ключові знахідки	Проблемні точки / Припущення	Варіанти розв'язань
Підвищення кваліфікації		
<p>Підвищення кваліфікації вчителів/ок 5–6-х класів щодо роботи в НУШ загалом відбулося (96 % опитаних пройшли навчання).</p> <p>Топ-3 суб'єктів підвищення кваліфікації із упровадження нового Держстандарту в базовій середній школі:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Інститути післядипломної педагогічної освіти або академії неперервної освіти — 85 %; 2. Громадські організації (наприклад, ГС «Освіторія», програма «Демократична школа» та інші) — 22 %; 3. Інститут модернізації змісту освіти — 18 %. <p>Ці самі курси вчителі/ки готові рекомендувати колегам.</p> <p>Те, що, попри відсутність цільового фінансування від держави, 22 % вчителів/ок пройшли курси від ГО, можна вважати успішним кейсом.</p> <p>Основні чинники вибору курсів, за словами опитаних, такі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● практична спрямованість курсів — 59 %, ● наявність необхідних змістових модулів — 42 %, ● попередній досвід проходження курсів від цього організатора — 19 %. <p>Решта чинників важить, за словами вчителів/ок, значно менше:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● відгуки про курс від колег — 13 %, ● відгуки в Інтернеті — 6 %, ● позиція директора/ки школи — 5 %, ● вартість курсів — 4 %. 	<p>86 % учителів/ок вважають, що набутих під час підвищення кваліфікації знань їм достатньо, однак відповіді на інші питання свідчать, що набуті вчителями/ками знання недостатні й не-системні. Наприклад, під час опитування респондентам/кам було запропоновано обрати з 13 навичок, методів та умінь, які вони розглядали на курсах підвищення кваліфікації і якими навчилися користуватися під час цих занять, але жоден із запропонованих варіантів не обрала більше ніж половина опитаних — попри те, що вказати можна було будь-яку кількість варіантів.</p> <p>Особливо яскраво проблема несистемності й поверховості набутих знань виявляється на прикладі методів оцінювання: з одного боку, 45 % обрала тему оцінювання навчальних досягнень учнів як найкраще опановану, з другого — її ж назвали в топі тем, які потрібно вивчати на курсах підвищення кваліфікації:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● сучасні підходи до навчання в НУШ — 55 %, ● цифрові технології педагогічної діяльності — 45 %, ● оцінювання навчальних досягнень учнів — 42 %. <p>Ці самі три теми (а також реалізацію концепції НУШ у базовій середній школі) вчителі/ки вважають найактуальнішими на курсах підвищення кваліфікації, а отже, вони не до кінця опановані. Попри заяви про те,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Забезпечити участь тренерів-практиків, зокрема предметників/ць із пілотних шкіл, у проведенні курсів підвищення кваліфікації на базі ІППО. ● Переглянути орієнтовний розподіл годин у Типовій програмі підвищення кваліфікації із упровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти на користь актуальніших для освітян/ок тем; додатково перегляду потребує й аналогічна програма для директорів/ок ЗЗСО. ● Запропонувати суб'єктам підвищення кваліфікації зменшити обсяг і конкретизувати матеріал курсів, випустити посібник із матеріалом принаймні в електронному форматі. <p>Збір даних від ІППО з різних областей дав нам змогу укласти вичерпний перелік категорій осіб, яких залучають як тренерів/ок у різних регіонах (за умови наявності фінансування). На нашу думку, рекомендація цього списку як орієнтовного закрила б більшість потреб учителів/ок — і методичних, і в актуальних знаннях із предмета, і в розвитку критичного мислення, громадянської свідомості тощо:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ учителі/ки пілотних шкіл; ○ учителі/ки шкіл області, відомі запровадженням передових методів навчання (кандидатури мають подавати ОТГ); ○ розробники/ці модельних програм; ○ автори/ки підручників; ○ працівники/ці ЦПРПП та інклюзивно-ресурсних центрів; ○ представники/ці неурядових громадських організацій; ○ викладачі/ки закладів вищої освіти, зокрема тих, які забезпечують навчання педагогічних спеціальностей (цей варіант взаємно вигідний, адже представники/ці таких вишів зможуть за основним місцем роботи впроваджувати нові підходи у навчання майбутніх учителів/ок на базі набутого досвіду). <ul style="list-style-type: none"> ● Упорядкувати ринок послуг із підвищення кваліфікації. Одним із інструментів для цього може бути наявність державної платформи всіх провайдерів послуг із підвищення кваліфікації, на якій була б опція збору зворотного зв'язку від учасників/ць, механізми контролю якості й доброчесності процесу підвищення кваліфікації педагогів/инь.

Ключові знахідки	Проблемні точки / Припущення	Варіанти розв'язань
<p>Бачимо потужний запит на практичну спрямованість навчання, на можливість одразу використати набуті знання в роботі.</p> <p>Учителі/ки найчастіше називали опанованими такі вміння/навички:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. методи оцінювання навчальних досягнень — 45 %; 2. розвиток ключових компетентностей — 39 %; 3. організація групової роботи в класі — 37 %. <p>Щонайменше 6 % учителів/ок зізналися, що платили за отримання сертифіката без проходження курсів, однак ця кількість може сягати 16 %, адже ще 10 % обрали варіант «Складно відповісти» на питання про купівлю документа.</p>	<p>що «знань достатньо», ці теми потребують посиленої уваги.</p> <p>За даними глибинних інтерв'ю, учителям/кам бракувало:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● практичних кейсів; ● готових інструментів для викладання конкретних дисциплін; ● часу на вивчення матеріалу; ● посібників із матеріалами курсів; ● роботи із сучасними підходами до викладання в НУШ; ● роботи із цифровими технологіями, специфічними формами роботи в онлайні; ● інформації про специфіку оцінювання в НУШ. <p>Те, що більшість освітян/ок пройшла цільове підвищення кваліфікації для роботи в 5–6-х класах НУШ в ІППО/АНО, може свідчити не так про популярність чи високий рівень якості послуг, які надають ці інституції, як про системну проблему з розподілом коштів на підвищення кваліфікації. Попри запровадження механізму «гроші ходять за вчителем», на практиці він майже не працює. Докладніше — у відповідній публікації на сайті «НУШ».</p> 	<ul style="list-style-type: none"> ● Після впорядкування ринку послуг із підвищення кваліфікації фактично, а не номінально запустити механізм «гроші ходять за вчителем», аби цей уже добротний ринок став доступний для педагогів/инь. ● Промотувати партнерства між громадськими організаціями та ІППО/АНО у сфері підвищення кваліфікації щодо запровадження НУШ у середній школі. ІППО й АНО можуть перейняти й запровадити в себе досвід онлайн-курсів від громадських організацій, щоб підсилити власні розроблення. ● Скористатися успішною практикою масового підвищення кваліфікації вчителів/ок для викладання в початковій школі НУШ, а саме: <ul style="list-style-type: none"> ○ проходження онлайн-курсу, який би пояснював предметникам/цям філософію НУШ і відмінності між старою і новою освітніми системами; навчав методики викладання за конкретними освітніми галузями за новим Державним стандартом базової середньої освіти; знайомив із сучасними методиками й інструментами викладання; ○ робота на місцях із підготовленими тренерами/ками для закріплення вивченого та практики. <p>Усюди, де це можливо з огляду на безпекову ситуацію, необхідне повернення до офлайн-нового чи змішаного формату підвищення кваліфікації — зокрема, і роботи вчителів/ок із тренерами/ками НУШ.</p> <p>Також необхідне посилення супервізії в НУШ: зовнішньої перевірки того, чого саме вчителі/ки навчилися на курсах підвищення кваліфікації, надання їм підтримки у їхніх проблемах і запитах. Цю роботу можуть узяти на себе ЦПРПП — центри професійного розвитку педагогічних працівників. МОН варто максимально стимулювати громади щодо створення ЦПР або укладання договорів на послуги із ЦПР інших громад.</p>
	<p>Ми припускаємо, зокрема, що вчителі/ки недостатньою мірою опанували формувальне оцінювання. У глибинних інтерв'ю наявні відповіді, які свідчать, що вчителі/ки сприймають</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Приділити посилену увагу різним видам оцінювання, зокрема формувальному, на рівні методичних рекомендацій і навчання на курсах і заходах із підвищення кваліфікації. ● Учителі/ки зазначають, що на проведення формувального оцінювання їм бракує часу, а отже, варто, наприклад, надати

Ключові знахідки	Проблемні точки / Припущення	Варіанти розв'язань
	<p>формувальне оцінювання як формалізовану практику — з обов'язковим письмовим викладом досягнень дитини за всіма предметними й ключовими компетентностями, наскрізними вміннями.</p>	<p>рекомендації, як здійснювати його «в експрес-форматі».</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Важливо в майбутньому проаналізувати (у межах окремого дослідження) професійні стандарти й програми вишів, які випускають фахівців/чинь педагогічних спеціальностей, виявити, чи є у програмах філософія реформи «Нова українська школа», конкретні аспекти її імплементації, зокрема, й оцінювання (формувальне, рівневе тощо), а також дослідити готовність випускників/ць педвузів до роботи в НУШ. За результатами рекомендувати таким закладам вищої освіти додати до програм модулі, які були б безпосередньо присвячені НУШ, серед іншого й проблемам оцінювання.
	<p>Із темою формувального оцінювання пов'язане припущення, що вчителі/ки не до кінця розуміють поняття «зворотний зв'язок»: 67 % вказали, що найчастіше надають його шляхом особистої комунікації з учнем чи ученицею наодинці, що доволі сумнівно з огляду на реальні витрати часу на таке спілкування, особливо в онлайн-форматі. Результати другої хвилі глибинних інтерв'ю засвідчили, що «зворотний зв'язок» вчителі/ки розуміють радше як відгуки учнівства щодо рівня засвоєння вивченого матеріалу, а про фідбек з боку вчителя/ки мають дещо фрагментарні уявлення.</p>	<p>Рекомендувати приділити посилену увагу поняттю «зворотний зв'язок» на курсах підвищення кваліфікації, у комунікації у спеціалізованих медіа, у методичних роз'ясненнях тощо.</p>
Зміст освіти		
<p>Більшість учителів/ок — близько 70 % — досі викладає окремі предмети, а не інтегровані курси.</p>	<p>Це може свідчити про небажання змінювати звичні патерни роботи, зокрема через перенавантаженість і недостатню фінансову вмотивованість.</p> <p>Крім того, навіть за бажання перейти до інтеграції вчителі/ки можуть невпевнено почуватися із новим для себе матеріалом, не мати достатнього методичного інструментарію чи предметних знань</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Рекомендувати ІППО/АНО створити спеціалізовані курси підвищення кваліфікації з інтегрованих предметів. ● Посилити роботу із зкладами вищої освіти, які випускають фахівців/чинь педагогічних спеціальностей, щодо широкого запровадження дисциплін, спрямованих на опанування змісту й методів викладання інтегрованих курсів. ● Розпочати громадське обговорення необхідності реформи вищої педагогічної освіти загалом: зокрема, виші, які готують педпрацівників/ць, мають бути ширше й глибше залучені до реформи НУШ, до розроблення рекомендацій, а також до підготовки й репідготовки освітян/ок

для викладання інтегрованих курсів, а отже, бояться переходити до такої форми роботи.

для впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти.

- Додатково вивчити закордонний досвід (наприклад, «взірцеві» підручники з інтегрованих курсів), визначити, які з рішень можна використати в українських освітніх реаліях.
- Рекомендувати вишам, які готують педагогічних працівників/ць, навчати студентів/ок оцінювати якість навчального контенту і створювати власний. Таке навчання може відбуватися за участі усіх стейкхолдерів, зокрема ГО, авторів/ок підручників тощо.

Аналіз модельних програм з української мови виявив, що і зміст курсів, і цілі навчання, і загальний підхід до вивчення предмета **майже не відрізняються від програми, укладеної за попереднім Державним стандартом**. Підхід загалом лишається «академічним», «від теорії», «мовна» складова програми переважає над мовленнєвою.

Із трьох модельних програм з української літератури для 5–6-х класів учителі/ки **найчастіше обирають ту, яка приблизно на 70 % збігається за змістом зі «старою програмою»**.

Серйозною проблемою лишається також «компромісна» рекомендація читати великі тексти у скороченні — завдяки цьому виникає ілюзія, що обсяг матеріалу скоротився, однак насправді **розвантаження** ні на рівні кількості творів до вивчення, ні на рівні теоретичного літературознавчого матеріалу **не відбулося**. Наприклад, у 5-х класах за старою програмою вивчали 31 обов'язковий твір різних жанрів, а в нових програмах ця кількість становить 28, 38 і 44 відповідно. А, скажімо, у програмі Яценко

Ми припускаємо, що «відданість» старим підходам до навчання й конкретним творам у випадку з українською мовою та літературою зумовлена низкою чинників, а саме:

- браком розуміння, як і навіщо викладати «по-новому»;
- страхом помилитися, чогось не знати (викладати «по-старому» безпечніше);
- браком часу на якісне опанування нового матеріалу;
- нездатністю опанувати новий матеріал через його недоступність (деяких творів, уміщених у програмах, немає у вільному доступі й навіть у продажі — докладніше [у цьому матеріалі](#)).

Мовно-літературна галузь — лише один із прикладів того, що **підходить до формування змісту освіти потребують перегляду**.

- Уже наявні програми необхідно переглянути на відповідність Державному стандарту з ухваленням подальших рішень про їх чинність, адже вони затверджені безстроково — отже, поки їх не скасують, за ними й далі вчитимуться і писатимуть підручники.
- Цінним ресурсом для вчителів/ок можуть стати альтернативні програми, орієнтовані на практичні цілі (наприклад, у мовно-літературній галузі — співвідносні з принципами читацької компетентності за PISA), чи рекомендації щодо того, як ефективніше використовувати вже наявний контент (модифікувати програми, користуватися матеріалом підручників тощо).
- Процес удосконалення й перезатвердження програм слід почати якомога раніше, фактично, уже зараз, щоб до 2027 року, коли за планом мають друкувати нові підручники для 5-х класів, нові програми й навчальна література були готові.

Ключові знахідки	Проблемні точки / Припущення	Варіанти розв'язань
<p>з української літератури для 7-9-х класів порушені міжпредметні зв'язки, адже тут пропонують вивчати літературу ХХ і почати ХХІ століття в експрес-режимі й у хронологічному порядку, коли на уроках із історії України й світу цих періодів іще не розглядали.</p>		
<p>Навіть надбавки до зарплати не мотивують учителів/ок створювати навчальні програми так, як наявність вільного часу (до створення власної навчальної програми з предмета 50 % учителів/ок могла б мотивувати наявність вільного часу й лише 35 % — доплата).</p>	<p>Як і у випадку з підвищенням кваліфікації, припускаємо, що втома й виснаженість учителів/ок досягли тієї межі, коли вони максимально потребують готових рішень (рішень «у коробці»), адже не мають ресурсу на постійну реалізацію творчого підходу до викладання й педагогічної автономії. Крім того, учителям/кам може бракувати знань щодо того, як розробити програму «з нуля» чи адаптувати модельну для потреб своїх учнів та учениць.</p>	<p>З одного боку, вчителі/ки потребують готових рішень, які забезпечили б їх матеріалом для роботи на мінімальному достатньому рівні. Із другого, такий підхід не скасовує можливості виявляти творчість, якщо педагоги/ні мають на це час, сили й бажання. Аби підтримати вчителів/ок, які хочуть розробляти власні програми, але не мають належних знань, варто:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● рекомендувати ІППО/АНО запровадити окремі курси з розроблення навчальних програм; ● рекомендувати вишам, що готують педагогічних працівників, увести до навчальних програм відповідні теми.
<p>Учителі/ки мають зауваження до змісту підручників (нагадаємо, що підручники створюють на основі модельних програм). Результати опитування представили думки вчителів/ок щодо підручників з математики, української мови, української літератури та іноземної мови. Найбільше зауважень до таких аспектів:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● зв'язок навчального матеріалу з реальними запитам та життям дітей (показники подібні для чотирьох перерахованих вище предметів: від 29,3 % з англійської мови до 33 % з математики); ● завдання для школярів/ок (найбільше зауважень — до підручників з україн- 	<p>Ми припускаємо, що:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● закорткий цикл підготовки підручника за модельною програмою радикально позначився на якості навчального контенту; ● висновки експертизи підручників і програм, навіть належно проведеної, не були достатньою мірою враховані розробниками/цями й авторами/ками; ● учителі/ки сильно залежать від підручників: їм бракує часу, сил і знань, щоб іти «не за підручником», і в сучасній ситуації це додаткова причина посилити увагу до якості навчального контенту. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Уже зараз почати підготовку підручників, які будуть перевидані в наступному циклі, і заохочувати розроблення якісних методичних комплектів (підручник, робочий зошит для учнів, посібник для вчителя) — рішень «у коробці». ● Змінити процедуру конкурсу (зокрема те, яку частину навчального видання бачать учителі/ки під час конкурсу) і терміни підготовки підручників (їх потрібно подовжити). ● Точково повторити експертизу підручників, на які в публічному просторі найбільше нарікань, і розробити за її результатами методичні вказівки щодо того, як правильно користуватися наявними друкованими підручниками. ● Змінити процедуру експертизи підручників загалом: подовжити терміни експертизи; посилити відповідальність за результати для експертів; забезпечити анонімність авторських колективів; виставляти оцінки за чітко визначеними критеріями, а не висловлюючи суб'єктивну думку експертів як обґрунтування висновків. ● Змінити систему створення підручників: наразі на цей процес впливають видавці, тож, аби підручник активніше замовляли, він часто орієнтований не на відповідність

Ключові знахідки	Проблемні точки / Припущення	Варіанти розв'язань
<p>ської літератури — у 36,7 % опитаних; з математики найменше — 27,7 %; з української мови — 33,1 %, з іноземної мови — 30,3 %);</p> <ul style="list-style-type: none"> ● зміст теоретичного матеріалу (зокрема, його складність для дітей певного віку — тут найменше зауважень у вчителів іноземної мови та математики (19,2 % і 21,4 % відповідно), вище незадоволення вчителів/ок української мови й літератури (30,6 % і 28,6 %)); ● послідовність викладу теоретичного матеріалу (найбільше зауважень — у вчителів/ок іноземної мови (32,2 %), з математики та української літератури — 17 % і 17,3 % відповідно, з української мови — 24,8 %). <p>Невдоволення посиленнями на електронні ресурси коливається від 17,2 % до 20,4 %, стиль викладу найбільше не задовольняє вчителів/ок іноземної (18,2 %) та української мови (14,9 %), а ілюстрації — учителів/ок іноземної мови (15,2 %) та математики (17 %).</p> <p>Крім того, у межах глибинних інтерв'ю вчителі/ки називали такий недолік підручників, як невідповідність кількості матеріалу тривалості уроку.</p> <p>Не мають зауважень до підручників:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 21,4 % вчителів/ок математики, ● 19 % — української мови, ● 20,4 % — української літератури, ● 17,2 % — іноземної мови. 		<p>філософії НУШ, а на запит освітян/ок «працювати так, як раніше».</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Давати більше часу на вибір підручників, а також стимулювати обговорення підручників в експертному середовищі, щоб полегшити вчителям/кам процес вибору. ● Переглянути роботу інституції, відповідальної за експертизу (ІМЗО), та децентралізувати функції експертизи й закупівлі підручників. ● Додатково дослідити ймовірну вартість друкованого робочого зошита, який повністю замінює би школярам/кам підручник (але, на відміну від нього, перевидавався би щороку), та повну вартість методичного комплексу, у який може входити постійна комплексна підтримка вчителя з боку видавця (наприклад, через курси підвищення кваліфікації).

Ключові знахідки	Проблемні точки / Припущення	Варіанти розв'язань
<p>Аналіз кількох назв підручників з української літератури для 5-х класів (за найпопулярнішою програмою Архипової) і всіх модельних програм із цього предмета для 5–9-х класів виявив, що в них наявний контент, який не відповідає віковій цільовій аудиторії (тексти з докладним зображенням смерті, жорстокістю тощо), містить ніяк не прокоментовані дискримінаційні висловлювання (у гендерному аспекті чи щодо людей з інвалідністю) й «западницькі» в контексті патріотичного виховання наративи. Великі масиви текстів у підручниках пропонують читати за QR-кодами, більшість повістей подають у скороченні, що прямо суперечить глобальній меті, визначеній у програмах з літератури: навчитися осягати літературний твір як художнє ціле.</p>		
<p>Щодо специфіки викладання онлайн</p> <ul style="list-style-type: none"> ● 44,3 % опитаних зазначили, що на курсах підвищення кваліфікації розглядали це питання детально; ● 40,4 % — що розглядали, але побіжно; ● решта, тобто сумарно 15,3 %, або не розглядала цього питання взагалі, або ж не може пригадати такого досвіду. <p>Водночас відповіді на питання про те, що з переліченого вчителі використовують під час онлайн-навчання, розподілилися так:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● адаптовані для онлайн навчальні програми — 25,2 %; ● спеціальні методики онлайн-викладання — 15,2 %; 	<p>Те, як учителі/ки оцінюють власний психологічний стан, засвідчує: із початку повномасштабної війни 78 % опитаних відчували посилення тривоги, страху, суму або гніву.</p> <p>Логічно, що такий стан впливає на когнітивні здібності й здатність створювати навчальний контент. Учителі/ки потребують готових рішень, особливо — для онлайн-викладання в класах НУШ, зокрема:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● адаптованих для дистанційного формату програм; ● докладнішого розгляду методів і прийомів навчання онлайн на курсах підвищення кваліфікації; ● готових навчальних матеріалів (презентацій, завдань тощо). 	<ul style="list-style-type: none"> ● Створити велику базу готових матеріалів, із яких учителі/ки могли б із мінімумом зусиль конструювати уроки, пристосовуючи навчальні програми до онлайн. ● Створити більше якісних курсів із опанування комп'ютерної грамотності загалом та специфічних інструментів ефективною онлайн-роботи зокрема (від ГО, ІППО/АНО та інших провайдерів відповідних послуг).

Ключові знахідки	Проблемні точки / Припущення	Варіанти розв'язань
------------------	------------------------------	---------------------

- навчальні матеріали для онлайн-навчання — 51,9 %;
- цифрові інструменти (Padlet, Miro тощо) — 34,5 %;
- нічого з переліченого / викладаю в очному форматі — 23 %.

Підготовка до уроків у 5–6-х класах, зокрема **онлайн**, за інформацією з глибинних інтерв'ю, займає **дуже багато часу**, посилюючи виснаження.

Психологічний стан учителів/ок		
--------------------------------	--	--

Психологічний стан учителів/ок закономірно погіршився після початку повномасштабної війни. Зокрема, крім наведених вище даних про посилення тривоги, страху, суму або гніву, учителі/ки помітили в себе:

- дратівливість — 40 %,
- низьку мотивацію до роботи — 31 %,
- низьку концентрацію уваги — 28 %,
- вразливість до критики — 23 %.

Майже 70 % учителів/ок має запит на **підвищення кваліфікації** з надання психологічної допомоги собі і/або дітям.

Найбільший запит на забезпечення **шкільними психологами** в достатній кількості — у східних областях (52 % опитаних порівняно з 21 % в інших макрорегіонах).

У **селах і селищах** 22 % опитаних не отримують достатньої допомоги від шкільних психологів порівняно з 12 % у містах.

На питання про те, як поліпшити надання психологічної допомоги, найпопулярніша відповідь — «**Треба розробити чіткий алгоритм для роботи вчителів зі складними випадками**». Ми припускаємо, що вона також сигналізує про потребу в рішеннях «в коробці», **готових інструкцій** щодо кризового менеджменту.

- Посилити роботу з практичними психологами під час підвищення кваліфікації.
- Компенсувати потребу в шкільних психологах у сільській місцевості й на Сході бодай частково — за рахунок онлайн-консультацій із волонтерами абошо.
- Додатково забезпечити шкільних психологів курсами підвищення кваліфікації відповідного спрямування.
- Розробити з практичними психологами **максимальну кількість** алгоритмів реагування на різні кризові ситуації, **зокрема для роботи з батьками**, щоб учителі/ки могли користуватися цими рекомендаціями як базою для власних рішень і дій.
- Запровадити моніторинг психологічного стану вчителів/ок і дітей та регулювання управлінських рішень на цій основі.

Комунікація реформи		
---------------------	--	--

40 % вчителів/ок не можуть пояснити, чим система НУШ відрізняється від попереднього підходу до середньої освіти. Деякі відповіді респондентів/ок у глибинних інтерв'ю свідчать

Наше припущення полягає в тому, що підготовка предметників/ць, попри масовість у 2023 році, усе-таки не відбулася на належному рівні якості. Однак учителі/ки до такої міри **втомлені й**

- Передбачити додаткові роз'яснення суті реформи в медіа, які найбільше читають учителі/ки (такі дані є в опитуванні — це, зокрема, сторінка Міністерства освіти і науки і сайт «Нова українська школа»).
- Повернутися до ідеї формування в суспільства (і зокрема в учителів/ок) чіткого розуміння суті реформи НУШ, її мети, філософії; для

Ключові знахідки	Проблемні точки / Припущення	Варіанти розв'язань
<p>про те, що вони плутаються в базових поняттях (наприклад, «зміст підручника» і «навчальна програма»). Нагадаємо, що при цьому 86 % учителів/ок вважають, що набутих під час підвищення кваліфікації знань їм достатньо, однак визначають чимало «зон зростання» (зокрема серед тих тем, які вже визначили як опановані, наприклад, оцінювання навчальних досягнень).</p>	<p>виснажені, що не хочуть прямо зізнаватися в тому, що чогось не знають, аби їх не скерували на додаткове навчання в позаробочий час. На користь цього припущення свідчать дані з блоку «Психологічний стан учителів/ок».</p>	<p>цього може виявитися корисною, наприклад, демонстрація реальних результатів.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Створити систему збору й опрацювання відгуків про перебіг реформи від учителів/ок: зворотний зв'язок допоміг би з'ясувати, у чому вони насамперед потребують централізованої підтримки.

Перешкоди впровадженню реформи

<p>Основна перешкода впровадженню НУШ, на думку вчителів/ок, — виснаженість через війну (так відповіли 53,5 % опитаних).</p> <p>Серед інших причин:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● застаріла система оплати праці (51 %), ● скорочення навчального часу через тривоги й блекаути (41,1 %), ● недостатнє матеріально-технічне забезпечення реформи (37,6 %), ● брак якісних навчальних матеріалів (35,6 %), ● низька мотивація впроваджувати НУШ (27,4 %), ● брак якісного методичного супроводу реформи (24,4 %). 	<p>У переліку ліворуч жирним виділено ті чинники, на які можна впливати на рівні МОН та інших структур, що ухвалюють рішення щодо освіти. Ясна річ, «прибрати війну» з навчального процесу неможливо, але вже, наприклад, розпочато процес осучаснення системи оплати праці; повернуто субвенцію НУШ, яка дозволить покрити потребу в матеріально-технічному забезпеченні. Останнє, зокрема, видається важливим, адже в межах глибинних інтерв'ю учителі/ки часто говорили про те, що «дітей НУШ», які в молодшій школі були належно матеріально забезпечені обладнанням, засобами, матеріалами для навчання тощо, демотивує брак матеріального забезпечення у 5–6-х класах. Чимало вчителів/ок мусить купувати обладнання чи роздруковувати матеріали за власні кошти, що не лише стає додатковим навантаженням на бюджет їхніх родин, а й сприяє швидкому вигоранню.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Повернути субвенцію НУШ (зроблено). ● Призначити надбавки вчителям-предметникам, які впроваджують НУШ у базовій середній школі (аналогічно до початкової). ● Переглянути систему оплати праці (процес розпочато — принаймні є відповідна політична воля й плани в бюджеті–2024). ● Навчати представників/ць шкільних адміністрацій пошуку грантових можливостей, написання заявок тощо. ● Щоби покращити психологічний стан учителів/ок, потрібні серйозні управлінські рішення, наприклад, повернення педагогам у винятковому порядку вихідних на державні свята, скасованих на час воєнного стану, рекомендація не проходити (і не пропонувати) курси підвищення кваліфікації в час літніх відпусток тощо; наразі робочий час учителів ніяк не регламентований, що призводить до перепрацювань, — і це ще один маркер, що система оплати праці педагогів/инь потребує негайних змін. <ul style="list-style-type: none"> ● Посилити методичну підтримку реформи (розроблення докладних інструкцій, безплатних навчальних матеріалів, зокрема для роботи онлайн).
---	---	--

Успішне продовження реформи потребує низки змін у законодавстві.

1. Розблокувати роботу Національної освітньої електронної платформи та переглянути Положення про Національну освітню електронну платформу, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 року № 523, та за потреби забезпечити внесення до нього змін.
2. Переглянути Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 963, та за потреби розробити і внести в установленому порядку на розгляд Уряду проект постанови Кабінету Міністрів України щодо внесення до нього змін або затвердити новий Перелік.
3. Змінити систему оплати праці педагогічних працівників/ць, для чого, зокрема:
 - а) переглянути постанову Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2002 року № 1298 і за потреби розробити та внести в установленому порядку на розгляд Уряду проект постанови Кабінету Міністрів України щодо запровадження нової системи оплати праці;
 - б) переглянути Перелік кваліфікаційних категорій і педагогічних звань, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 року № 1109, та за потреби розробити та внести в установленому порядку на розгляд Уряду проект постанови Кабінету Міністрів України щодо внесення до нього змін;
 - в) затвердити новий Порядок обчислення заробітної плати педагогічних працівників державних, комунальних закладів освіти та визнати такою, що втратила чинність, Інструкцію про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затверджену наказом Міністерства освіти України від 15 квітня 1993 року № 102.
4. Розробити та внести в установленому порядку на розгляд Уряду проект постанови Кабінету Міністрів України щодо затвердження формули, за якою визначається фінансовий норматив бюджетної забезпеченості на одну дитину.
5. Переглянути Типові штатні нормативи закладів загальної середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 6 грудня 2010 року № 1205, та за потреби забезпечити внесення до них змін.
6. Переглянути накази Міністерства освіти і науки України від 10 грудня 2003 року № 811 та від 15 грудня 2004 року № 939 та забезпечити ухвалення відповідного наказу МОН щодо затвердження нових Порядків виготовлення, видачі та обліку документів про базову середню освіту та повну загальну середню освіту.
7. Переглянути Порядок поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 20 лютого 2002 року № 128, та за потреби забезпечити внесення до нього змін.
8. Переглянути Порядок створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 25 червня 2018 року № 677, та за потреби забезпечити внесення до нього змін.
9. Переглянути Порядок проведення державної підсумкової атестації, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 7 грудня 2018 року № 1369, та забезпечити внесення до нього змін. За потреби розробити та подати в установленому порядку на державну реєстрацію окремий наказ МОН щодо атестації учнів наукових ліцеїв.
10. Переглянути Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затверджені наказом

Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13 квітня 2011 року № 329, та забезпечити ухвалення відповідного наказу МОН.

11. Переглянути Положення про відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства освіти і науки України, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 30 липня 2013 року № 1047, та забезпечити внесення до нього змін.
 12. Затвердити Порядок надання професійної підтримки та допомоги педагогічним працівникам (здійснення супервізії) — розробити та подати в установленому порядку на розгляд і державну реєстрацію відповідний наказ МОН.
 13. Переглянути Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 09 грудня 2010 року № 1224, та забезпечити ухвалення відповідного наказу МОН.
-

Додаток 4

Результати опитування в табличному вигляді

1. Чи проходили Ви цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ? (n=600)

	Частота	%
Так	577	96,2
Ні	23	3,8

1.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (y %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	100,0	94,3	96,2	92,0
Ні	0,0	5,7	3,8	8,0

1.2. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (y %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Так	98,8	97,6	90,6	89,3
Ні	1,2	2,4	9,4	10,7

2. Чи достатньо Вам знань, набутих під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами, для впровадження реформи НУШ?
(*n=576; серед респондентів/ок, які проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ*)

	Частота	%
Так	224	38,9
Радше так	273	47,4
Радше ні	42	7,3
Ні	7	1,2
Складно відповісти	30	5,2

2.1. Розподіл за віком (*y %*)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Так	40,9	37,6	38,4
Радше так	47,6	47,1	47,5
Радше ні	6,1	8,8	7,0
Ні	1,2	1,2	1,2
Складно відповісти	4,3	5,3	5,8

2.2. Розподіл за кваліфікаційною категорією (*y %*)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Так	32,5	39,7	34,5	41,6
Радше так	56,6	50,0	45,7	45,4
Радше ні	6,0	8,6	8,6	7,0
Ні	0,0	0,0	3,4	1,0
Складно відповісти	4,8	1,7	7,8	5,1

3. Хто був організатором курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ, які Ви проходили? (n=575; серед респондентів/ок, які проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Інститут модернізації змісту освіти	104	18,1
Інститути післядипломної педагогічної освіти або академії неперервної освіти	489	85,0
Український інститут розвитку освіти	31	5,4
Національна академія педагогічних наук України	9	1,6
Громадські організації (наприклад, ГС «Освіторія», програма «Демократична школа» та інші)	125	21,7
Приватні особи чи організації (ФОП, ТОВ тощо)	32	5,6
Міжнародні партнерські організації (наприклад, проєкт «Навчаємось разом»)	38	6,6

4. Які з наведених нижче курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ Ви могли б рекомендувати колегам? (n=572; серед респондентів/ок, які проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Курси від Інституту модернізації змісту освіти	134	23,4
Курси від інститутів післядипломної педагогічної освіти або академії неперервної освіти	465	81,3
Курси від Українського інституту розвитку освіти	51	8,9
Курси від Національної академії педагогічних наук України	24	4,2
Курси від громадських організацій (наприклад, ГС «Освіторія», програма «Демократична школа» та інші)	129	22,6
Курси від приватних осіб чи організацій (ФОП, ТОВ тощо)	26	4,5
Курси від міжнародних партнерських організацій (наприклад, проєкт «Навчаємось разом»)	77	13,5

4.1. Розподіл за проходженням трьох найпопулярніших серед респондентів/ок курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ (у %)

	Інститут модернізації змісту освіти	Інститути післядипломної педагогічної освіти або академії неперервної освіти	Громадські організації (наприклад, ГС «Освіторія», програма «Демократична школа» та інші)
Курси від Інституту модернізації змісту освіти	81,7	20,5	30,4
Курси від інститутів післядипломної педагогічної освіти або академії неперервної освіти	67,3	90,5	72,0
Курси від громадських організацій (наприклад, ГС «Освіторія», програма «Демократична школа» та інші)	26,0	21,5	79,2

5. Які з наведених тем — у межах курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ — Ви вважаєте найбільш актуальними в контексті НУШ? (n=577; серед респондентів/ок, які проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ; респонденти/ки могли обрати до трьох відповідей)

	Частота	%
Реалізація концепції НУШ у базовій середній освіті	199	34,5
Державний стандарт базової середньої освіти	88	15,3
Типова освітня програма	68	11,8
Типовий навчальний план	33	5,7
Освітня програма закладу освіти	47	8,1
Сучасні підходи до навчання в НУШ	374	64,8
Психолого-педагогічні умови організації освітнього процесу в НУШ	143	24,8
Особливості впровадження інклюзивного навчання учнів	97	16,8
Цифрові технології педагогічної діяльності	201	34,8
Особливості викладання предметів / інтегрованих курсів відповідної освітньої галузі	142	24,6
Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів / інтегрованих курсів	162	28,1
Психологічна допомога учасникам освітнього процесу в умовах воєнного стану	99	17,2
Нічого з переліченого	5	0,9

5.1. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Реалізація концепції НУШ у базовій середній освіті	31,4	39,9	17,2	44,0
Державний стандарт базової середньої освіти	16,7	14,3	8,6	18,7
Типова освітня програма	12,6	15,3	6,9	4,0
Типовий навчальний план	5,4	7,9	5,2	1,3
Освітня програма закладу освіти	8,8	10,3	3,4	4,0
Сучасні підходи до навчання в НУШ	67,4	60,6	72,4	61,3
Психолого-педагогічні умови організації освітнього процесу в НУШ	21,3	28,1	22,4	28,0
Особливості впровадження інклюзивного навчання учнів	14,6	18,2	22,4	14,7
Цифрові технології педагогічної діяльності	35,1	35,0	48,3	22,7
Особливості викладання предметів / інтегрованих курсів відповідної освітньої галузі	23,4	22,2	34,5	28,0
Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів / інтегрованих курсів	27,2	22,2	31,0	44,0
Психологічна допомога учасникам освітнього процесу в умовах воєнного стану	14,6	15,3	32,8	18,7

6. Чи розглядали на курсах підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ методи роботи в умовах онлайн-навчання? (n=574; серед респондентів/ок, які проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ)

	Частота	%
Розглядали детально	254	44,3
Розглядали побіжно	232	40,4
Не розглядали	66	11,5
Не могу згадати / Складно відповісти	22	3,8

6.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Розглядали детально	38,0	42,3	54,7	55,6
Розглядали побіжно	45,4	36,6	40,0	38,3
Не розглядали	12,7	15,5	4,0	4,9
Не можу згадати / Складно відповісти	3,9	5,6	1,3	1,2

6.2. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Розглядали детально	45,4	43,3	35,7	49,3
Розглядали побіжно	36,6	42,4	48,2	41,3
Не розглядали	13,4	11,8	10,7	5,3
Не можу згадати / Складно відповісти	4,6	2,5	5,4	4,0

6.3. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Розглядали детально	48,6	39,8
Розглядали побіжно	41,7	39,8
Не розглядали	6,2	16,3
Не можу згадати / Складно відповісти	3,6	4,1

7. Що з переліченого Ви навчилися використовувати під час курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ? (n=574; серед респондентів/ок, які проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Діяльнісний підхід	163	28,4
Організація групової роботи в класі	212	36,9
Методи оцінювання навчальних досягнень	258	44,9
Діагностика освітніх втрат і розривів	73	12,7

	Частота	%
Надолуження освітніх втрат і розривів	74	12,9
Створення навчальних програм	132	23,0
Створення навчальних матеріалів	137	23,9
Нові знання з предмета, який викладаю	109	19,0
Організація індивідуальної роботи в класі	114	19,9
Забезпечення комфортного середовища для учнів	165	28,7
Техніки соціально-емоційної підтримки	70	12,2
Розвиток ключових компетентностей	224	39,0
Розвиток наскрізних умінь, спільних для різних освітніх галузей	109	19,0
Нічого з переліченого	8	1,4

7.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Діяльнісний підхід	34,1	22,0	37,8	22,2
Організація групової роботи в класі	33,2	42,5	33,8	34,6
Методи оцінювання навчальних досягнень	41,0	49,5	43,2	44,4
Діагностика освітніх втрат та розривів	11,7	10,3	13,5	21,0
Надолуження освітніх втрат і розривів	6,8	15,4	23,0	12,3
Створення навчальних програм	28,8	18,7	25,7	17,3
Створення навчальних матеріалів	30,7	20,6	14,9	23,5
Нові знання з предмета, який викладаю	23,4	17,3	17,6	13,6
Організація індивідуальної роботи в класі	20,5	19,2	31,1	9,9
Забезпечення комфортного середовища для учнів	19,0	35,0	39,2	27,2
Техніки соціально-емоційної підтримки	7,8	13,1	8,1	24,7
Розвиток ключових компетентностей	20,5	48,1	52,7	49,4
Розвиток наскрізних умінь, спільних для різних освітніх галузей	4,4	24,8	29,7	30,9

7.2. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Діяльнісний підхід	30,8	29,6	21,1	24,0
Організація групової роботи в класі	38,0	36,0	47,4	28,0
Методи оцінювання навчальних досягнень	44,7	43,3	50,9	45,3
Діагностика освітніх втрат та розривів	8,4	16,7	7,0	20,0
Надолуження освітніх втрат і розривів	11,0	17,7	5,3	12,0
Створення навчальних програм	18,6	29,6	14,0	26,7
Створення навчальних матеріалів	20,3	30,5	21,1	20,0
Нові знання з предмета, який викладаю	23,6	17,7	17,5	9,3
Організація індивідуальної роботи в класі	19,4	21,7	24,6	13,3
Забезпечення комфортного середовища для учнів	25,3	29,6	33,3	34,7
Техніки соціально-емоційної підтримки	8,9	15,3	7,0	17,3
Розвиток ключових компетентностей	36,7	32,5	59,6	49,3
Розвиток наскрізних умінь, спільних для різних освітніх галузей	10,1	20,2	29,8	36,0

7.3. Розподіл за проходженням трьох найпопулярніших серед респондентів/ок курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ (у %)

	Інститут модернізації змісту освіти	Інститути післядипломної педагогічної освіти або академії неперервної освіти	Громадські організації (наприклад, ГС «Освіторія», програма «Демократична школа» та інші)
Діяльнісний підхід	27,9	27,4	33,1
Організація групової роботи в класі	41,3	37,4	41,1
Методи оцінювання навчальних досягнень	52,9	45,1	50,8
Діагностика освітніх втрат та розривів	15,4	11,9	14,5
Надолуження освітніх втрат і розривів	22,1	10,5	18,5
Створення навчальних програм	15,4	22,6	21,0

	Інститут модернізації змісту освіти	Інститути післядипломної педагогічної освіти або академії неперервної освіти	Громадські організації (наприклад, ГС «Освіторія», програма «Демократична школа» та інші)
Створення навчальних матеріалів	19,2	24,3	23,4
Нові знання з предмета, який викладаю	24,0	18,7	16,9
Організація індивідуальної роботи в класі	17,3	20,2	21,8
Забезпечення комфортного середовища для учнів	26,0	27,4	33,1
Техніки соціально-емоційної підтримки	12,5	12,1	8,9
Розвиток ключових компетентностей	44,2	39,9	46,0
Розвиток наскрізних умінь, спільних для різних освітніх галузей	22,1	19,8	35,5

8. Яке з наведених нижче тверджень краще описує Вашу ситуацію? (n=575; серед респондентів/ок, які проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Я заплатив/ла за проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	95	16,5
Я заплатив/ла за отримання сертифіката про проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	44	7,7
Я заплатив/ла за дорогу до місця проведення курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	9	1,6
Я заплатив/ла за проживання під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	7	1,2
Я ні за що не платив/ла під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ, усе оплатила держава	431	75,0
Я ні за що не платив/ла під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ, усе оплатили донорські організації	30	5,2
Нічого з переліченого	17	3,0

8.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Я заплатив/ла за проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	31,7	9,3	13,3	0,0
Я заплатив/ла за отримання сертифіката про проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	5,9	11,7	9,3	0,0

	Захід	Центр	Південь	Схід
Я заплатив/ла за дорогу до місця проведення курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	0,5	2,3	2,7	1,2
Я заплатив/ла за проживання під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	1,0	1,4	2,7	0,0
Я ні за що не платив/ла під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ, усе оплатила держава	63,4	76,6	77,3	97,5
Я ні за що не платив/ла під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ, усе оплатили донорські організації	2,9	7,0	12,0	0,0
Нічого з переліченого	1,5	4,7	4,0	1,2

8.2. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Я заплатив/ла за проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	20,6	17,2	8,8	8,0
Я заплатив/ла за отримання сертифіката про проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	9,2	3,4	17,5	6,7
Я заплатив/ла за дорогу до місця проведення курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	1,7	1,0	1,8	2,7
Я заплатив/ла за проживання під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ	0,4	1,5	1,8	2,7
Я ні за що не платив/ла під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ, усе оплатила держава	64,7	82,3	78,9	84,0
Я ні за що не платив/ла під час проходження курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ, усе оплатили донорські організації	4,6	4,9	7,0	6,7
Нічого з переліченого	5,0	1,0	0,0	4,0

9. Що для Вас було ключовим під час обрання конкретного курсу підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ? (n=573; серед респондентів/ок, які проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Практична спрямованість курсів	338	59,0
Наявність змістового модуля, який мені потрібен для мого предмета/інтегрованого курсу	243	42,4
Попередній досвід проходження курсів із цим організатором	109	19,0
Відгуки колег	73	12,7
Відгуки в Інтернеті	32	5,6
Вартість курсів	24	4,2
Позиція директора школи	30	5,2
Позиція управління чи департаменту освіти	49	8,6
Цей курс був єдиною пропозицією	34	5,9

9.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Практична спрямованість курсів	59,8	54,4	61,7
Наявність змістового модуля, який мені потрібен для мого предмета/інтегрованого курсу	42,7	41,4	42,9
Попередній досвід проходження курсів із цим організатором	14,6	17,8	22,9
Відгуки колег	17,7	9,5	11,7
Відгуки в Інтернеті	7,9	4,1	5,0
Вартість курсів	3,7	4,1	4,6
Позиція директора школи	5,5	4,7	5,4
Позиція управління чи департаменту освіти	7,9	9,5	7,9
Цей курс був єдиною пропозицією	5,5	8,3	4,6

9.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Практична спрямованість курсів	52,2	68,4	61,3	49,4
Наявність змістового модуля, який мені потрібен для мого предмета/інтегрованого курсу	36,1	39,2	56,0	54,3
Попередній досвід проходження курсів із цим організатором	17,1	18,9	17,3	25,9
Відгуки колег	14,6	9,9	16,0	12,3
Відгуки в Інтернеті	10,7	3,8	2,7	0,0
Вартість курсів	7,3	3,3	2,7	0,0
Позиція директора школи	4,9	7,1	5,3	1,2
Позиція управління чи департаменту освіти	5,4	11,8	4,0	11,1
Цей курс був єдиною пропозицією	4,9	10,4	2,7	0,0

9.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Практична спрямованість курсів	57,8	62,9	66,7	45,3
Наявність змістового модуля, який мені потрібен для мого предмета/інтегрованого курсу	36,7	44,1	45,6	54,7
Попередній досвід проходження курсів із цим організатором	19,4	15,3	29,8	18,7
Відгуки колег	15,6	13,4	7,0	6,7
Відгуки в Інтернеті	6,3	7,9	1,8	0,0
Вартість курсів	4,6	5,0	1,8	2,7
Позиція директора школи	4,2	7,9	1,8	4,0
Позиція управління чи департаменту освіти	7,6	8,4	5,3	13,3
Цей курс був єдиною пропозицією	6,3	5,9	8,8	2,7

9.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Практична спрямованість курсів	57,8	72,4	48,7	60,4
Наявність змістового модуля, який мені потрібен для мого предмета/ інтегрованого курсу	41,0	41,4	38,3	44,4
Попередній досвід проходження курсів із цим організатором	19,3	13,8	20,0	19,8
Відгуки колег	21,7	15,5	16,5	8,6
Відгуки в Інтернеті	4,8	10,3	12,2	2,6
Вартість курсів	6,0	1,7	2,6	4,8
Позиція директора школи	6,0	0,0	3,5	6,7
Позиція управління чи департаменту освіти	8,4	3,4	6,1	10,2
Цей курс був єдиною пропозицією	3,6	1,7	8,7	6,4

10. Є багато причин, чому вчителі/ки можуть купувати сертифікати про підвищення кваліфікації без відповідного проходження курсів. Бувають випадки, коли без цього не обійтися. Наприклад, організатор курсів вимагає грошей і не хоче проводити справжнє навчання або самостійно пройти підвищення кваліфікації неможливо через сімейні обставини. Чи були Ви вимушені коли-небудь платити за отримання сертифіката про підвищення кваліфікації без відповідного проходження курсів? (n=571; серед респондентів/ок, які проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ)

	Частота	%
Такі випадки зі мною траплялися	34	6,0
Таких випадків зі мною не траплялося	480	84,1
Складно відповісти	57	10,0

11. Якщо Ви НЕ проходили курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ, то чому? (*n=23; серед респондентів/ок, які НЕ проходили цільове підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей*)

	Частота	%
Не знав/ла про ці курси на момент їх проведення	3	13,0
Не мав/ла вільного часу на проходження курсів	2	8,7
Вважав/ла безпекову ситуацію несприятливою для цього	0	0,0
Адміністрація школи не внесла мене до плану підвищення кваліфікації для проходження цих курсів	0	0,0
Не мав/ла технічної можливості пройти курси (доступ до Інтернету, комп'ютера тощо)	2	8,7
Не міг/могла покрити витрати, пов'язані з проходженням цих курсів	0	0,0
Минулого року не працював/ла з 5-ми класами НУШ	18	78,3
Не мав/ла потреби у цьому, бо вже отримав/ла всю необхідну інформацію	0	0,0
Інше	2	8,7

12. Нижче наведений перелік тем, які потенційно можуть розглядати на курсах підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ. Про що Вам було б найкорисніше дізнатися? (*n=598; респонденти/ки могли обрати до десяти відповідей*)

	Частота	%
Реалізацію Концепції НУШ у базовій середній освіті	191	31,9
Державний стандарт базової середньої освіти	89	14,9
Типову освітню програму	97	16,2
Типовий навчальний план	76	12,7
Освітню програму закладу освіти	65	10,9
Діяльнісний підхід	198	33,1
Організацію групової та індивідуальної роботи в класі	209	34,9
Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів/інтегрованих курсів	252	42,1
Діагностику освітніх втрат і розривів	142	23,7
Надолуження освітніх втрат і розривів	174	29,1
Особливості викладання предметів/інтегрованих курсів відповідної освітньої галузі	192	32,1
Сучасні підходи до навчання в НУШ	331	55,4

	Частота	%
Цифрові технології педагогічної діяльності	268	44,8
Забезпечення розвитку умінь, спільних для різних освітніх галузей	78	13,0
Спроможність створювати стимулювальне освітнє середовище	150	25,1
Психологічну допомогу учасникам освітнього процесу в умовах воєнного стану	147	24,6
Психолого-педагогічні умови організації освітнього процесу в НУШ	121	20,2
Особливості впровадження інклюзивного навчання	171	28,6
Створення навчальних програм	84	14,0
Створення навчальних матеріалів	133	22,2
Мінну безпеку	30	5,0
Навички першої домедичної допомоги	98	16,4
Нічого з переліченого	4	0,7

12.1. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Реалізацію Концепції НУШ у базовій середній освіті	34,4	35,6	17,5	26,2
Державний стандарт базової середньої освіти	18,7	18,3	3,2	4,8
Типову освітню програму	17,8	18,8	4,8	14,3
Типовий навчальний план	15,8	12,5	12,7	4,8
Освітню програму закладу освіти	8,7	15,4	4,8	9,5
Діяльнісний підхід	32,4	32,7	34,9	35,7
Організацію групової та індивідуальної роботи в класі	36,5	35,6	34,9	29,8
Оцінювання навчальних досягнень учнів у НУШ із навчальних предметів/інтегрованих курсів	44,8	37,0	50,8	40,5
Діагностику освітніх втрат та розривів	22,4	22,1	22,2	33,3
Надолуження освітніх втрат і розривів	24,9	28,4	28,6	42,9
Особливості викладання предметів/інтегрованих курсів відповідної освітньої галузі	31,5	35,6	34,9	23,8
Сучасні підходи до навчання в НУШ	56,4	57,7	52,4	48,8
Цифрові технології педагогічної діяльності	44,0	46,2	57,1	35,7

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Забезпечення розвитку умінь, спільних для різних освітніх галузей	12,9	16,8	11,1	6,0
Спроможність створювати стимулювальне освітнє середовище	23,2	22,6	25,4	36,9
Психологічну допомогу учасникам освітнього процесу в умовах воєнного стану	24,1	25,0	22,2	26,2
Психолого-педагогічні умови організації освітнього процесу в НУШ	21,2	17,8	23,8	21,4
Особливості впровадження інклюзивного навчання	24,1	26,9	52,4	28,6
Створення навчальних програм	14,9	12,0	22,2	10,7
Створення навчальних матеріалів	21,6	22,1	33,3	16,7
Мінну безпеку	4,6	5,8	3,2	6,0
Навички першої домедичної допомоги	17,8	14,4	28,6	7,1
Нічого з переліченого	0,8	0,0	0,0	1,2

13. Оцініть, наскільки у Вашій роботі змінилися методи і прийоми викладання після впровадження НУШ? (n=598)

	Частота	%
Дуже змінилися	75	12,5
Скоріше змінилися	337	56,4
Скоріше не змінилися	111	18,6
Взагалі не змінилися	9	1,5
Складно відповісти	33	5,5
Не можу оцінити, бо я не викладав/ла раніше в класах НУШ	33	5,5

13.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Дуже змінилися	9,9	14,3	13,1
Скоріше змінилися	55,6	53,8	58,8
Скоріше не змінилися	16,4	20,3	18,8
Взагалі не змінилися	3,5	0,5	0,8
Складно відповісти	5,3	6,0	5,3
Не можу оцінити, бо я не викладав/ла раніше в класах НУШ	9,4	4,9	3,3

13.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Дуже змінилися	10,7	9,3	12,8	25,0
Скоріше змінилися	49,8	59,9	66,7	53,4
Скоріше не змінилися	24,4	15,9	15,4	14,8
Взагалі не змінилися	2,9	0,9	1,3	0,0
Складно відповісти	6,8	5,7	1,3	5,7
Не можу оцінити, бо я не викладав/-ла раніше в класах НУШ	5,4	8,4	2,6	1,1

13.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Дуже змінилися	9,1	17,8	4,8	15,5
Скоріше змінилися	53,5	55,3	69,8	57,1
Скоріше не змінилися	21,6	16,8	11,1	19,0
Взагалі не змінилися	2,5	1,4	0,0	0,0
Складно відповісти	7,1	4,8	4,8	3,6
Не можу оцінити, бо я не викладав/-ла раніше в класах НУШ	6,2	3,8	9,5	4,8

13.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Дуже змінилися	11,1	8,3	11,1	14,4
Скоріше змінилися	55,6	55,0	48,7	59,6
Скоріше не змінилися	14,4	23,3	21,4	18,0
Взагалі не змінилися	3,3	0,0	2,6	0,9
Складно відповісти	5,6	8,3	9,4	3,7
Не можу оцінити, бо я не викладав/-ла раніше в класах НУШ	10,0	5,0	6,8	3,4

13.5. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Дуже змінилися	13,4	11,6
Скоріше змінилися	53,4	58,9
Скоріше не змінилися	22,9	14,6
Взагалі не змінилися	1,4	1,7
Складно відповісти	5,5	5,6
Не можу оцінити, бо я не викладав/ла раніше в класах НУШ	3,4	7,6

14. Яке з нижче наведених тверджень краще описує Вашу ситуацію? (n=592)

	Частота	%
Я викладаю окремі предмети	417	70,4
Я викладаю інтегровані курси	40	6,8
Я викладаю як окремі предмети, так і інтегровані курси	135	22,8

15. Якщо Ви викладаєте окремі предмети, оцініть, наскільки змінилася програма порівняно з тією, яка була до НУШ? (n=556; серед респондентів/ок, які викладають окремі предмети)

	Частота	%
Сильно змінилася	85	15,3
Радше змінилася	303	54,5
Радше не змінилася	140	25,2
Зовсім не змінилася	6	1,1
Не можу оцінити, бо я не викладав/ла за програмою, яка була до НУШ	22	4,0

15.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Змінилася	62,9	68,7	79,2	79,3
Не змінилася	34,4	24,7	20,8	17,1
Не можу оцінити, бо я не викладав/ла за програмою, яка була до НУШ	2,7	6,6	0,0	3,7

15.2. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Змінилася	63,4	74,2	58,6	84,6
Не змінилася	32,1	23,2	31,0	14,1
Не можу оцінити, бо я не викладав/ла за програмою, яка була до НУШ	4,5	2,6	10,3	1,3

15.3. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Змінилася	61,0	72,8	74,5	70,8
Не змінилася	25,6	23,6	25,4	27,2
Не можу оцінити, бо я не викладав/ла за програмою, яка була до НУШ	13,4	3,6	0,0	2,0

16. Якщо Ви викладаєте інтегровані курси, оцініть, наскільки їхня програма відрізняється від програм окремих курсів, які її раніше складали? (n=176; серед респондентів/ок, які викладають інтегровані курси)

	Частота	%
Сильно змінилася	53	30,1
Радше змінилася	82	46,6
Радше не змінилася	24	13,6
Зовсім не змінилася	2	1,1
Не можу оцінити, бо я не викладав/ла за програмою, яка була до НУШ	15	8,5

17. Хто переважно обирає модельні програми з предметів/інтегрованих курсів у закладі освіти, де Ви зараз працюєте? (n=588)

	Частота	%
Кожен учитель самостійно для себе	191	31,8
Учителі, які викладають однаковий предмет/інтегрований курс, колегіально обирають одну програму на всіх	352	58,7
Адміністрація закладу освіти	47	7,8
Представники управління освіти	9	1,5
Інше	1	0,2

18. Чи мали Ви досвід створення власних навчальних програм на основі модельних?
(n=591)

	Частота	%
Так	141	23,9
Ні	450	76,1

18.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка
(y %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	23,9	20,2	33,3	25,0
Ні	76,1	79,8	66,7	75,0

18.2. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (y %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Так	21,8	28,0	14,5	25,6
Ні	78,2	72,0	85,5	74,4

18.3. Розподіл за кваліфікаційною категорією (y %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Так	14,4	16,9	21,6	28,3
Ні	85,6	83,1	78,4	71,7

19. Що могло б Вас підштовхнути до створення власної навчальної програми на основі модельної? (n=443; серед респондентів/ок, які НЕ мали досвіду створення власних навчальних програм на основі модельних; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Надбавка до заробітної плати	154	34,8
Задовільний власний психоемоційний стан	50	11,3
Наявність вільного часу	220	49,7

	Частота	%
Наявність необхідних для цього знань	127	28,7
Інше	7	1,6
Не планую створювати власну навчальну програму за жодних умов	61	13,8

19.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Надбавка до заробітної плати	38,3	39,3	28,6
Задовільний власний психоемоційний стан	14,8	5,0	13,7
Наявність вільного часу	50,0	55,0	45,1
Наявність необхідних для цього знань	31,3	30,7	25,1
Не планую створювати власну навчальну програму за жодних умов	10,2	9,3	20,0

19.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Надбавка до заробітної плати	42,3	35,1	16,0	30,3
Задовільний власний психоемоційний стан	10,9	12,3	12,0	9,1
Наявність вільного часу	50,0	52,0	60,0	34,8
Наявність необхідних для цього знань	26,3	31,0	44,0	16,7
Не планую створювати власну навчальну програму за жодних умов	6,4	15,8	4,0	33,3

19.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Надбавка до заробітної плати	36,6	39,7	24,0	25,4
Задовільний власний психоемоційний стан	9,8	13,7	6,0	14,3
Наявність вільного часу	45,9	56,2	50,0	46,0
Наявність необхідних для цього знань	31,7	23,3	44,0	20,6
Не планую створювати власну навчальну програму за жодних умов	15,8	4,8	16,0	27,0

19.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Надбавка до заробітної плати	40,0	47,9	28,3	33,2
Задовільний власний психоемоційний стан	10,7	6,3	10,9	12,8
Наявність вільного часу	44,0	41,7	46,7	54,9
Наявність необхідних для цього знань	30,7	27,1	42,4	22,6
Не планую створювати власну навчальну програму за жодних умов	17,3	8,3	15,2	12,8

20. Чи розробляєте Ви календарно-тематичні плани для себе? (n=593)

	Частота	%
Так	447	75,4
Ні	146	24,6

20.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Так	77,5	77,1	72,7
Ні	22,5	22,9	27,3

20.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	81,0	71,7	80,5	67,0
Ні	19,0	28,3	19,5	33,0

20.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Так	72,7	79,7	68,3	77,1
Ні	27,3	20,3	31,7	22,9

20.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Так	70,0	71,2	73,3	78,7
Ні	30,0	28,8	26,7	21,3

20.5. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Так	77,2	73,9
Ні	22,8	26,1

21. Якщо Ви не розробляєте календарно-тематичні плани для себе, то звідки берете їх? (n=146; серед респондентів/ок, які НЕ розробляли власних календарно-тематичних планів; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Використовую матеріали, надані видавцем	69	47,3
Використовую матеріали, надані колегами безплатно	35	24,0
Купую матеріали в колег	4	2,7
Використовую матеріали, завантажені з різних онлайн-ресурсів	91	62,3

22. Які складники, на Вашу думку, потребують доопрацювання в підручниках для 5–6-х класів, за якими Ви викладаєте? (n=592; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Зміст теоретичного матеріалу	135	22,8
Послідовність викладу теоретичного матеріалу	126	21,3
Стиль викладу	103	17,4
Завдання для учнів	181	30,6
Ілюстрації	74	12,5
Посилання на електронні ресурси	101	17,1
Зв'язок матеріалу з реальними запитами та життям учнів	184	31,1
Інше	8	1,4
Підручники не потребують доопрацювання	109	18,4

22.1. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Зміст теоретичного матеріалу	21,3	24,6
Послідовність викладу теоретичного матеріалу	17,1	25,6
Стиль викладу	15,0	19,6
Завдання для учнів	34,1	26,9
Ілюстрації	13,9	11,3
Посилання на електронні ресурси	21,6	12,6
Зв'язок матеріалу з реальними запитами та життям учнів	33,1	29,2
Підручники не потребують доопрацювання	18,1	18,9

22.2. Розподіл за предметами викладання у 5–6-х класах (у %)

	Математика	Українська мова	Українська література	Іноземна мова
Зміст теоретичного матеріалу	21,4	30,6	28,6	19,2
Послідовність викладу теоретичного матеріалу	17,0	24,8	17,3	32,3
Стиль викладу	10,7	14,9	9,2	18,2
Завдання для учнів	27,7	33,1	36,7	30,3
Ілюстрації	17,0	5,0	6,1	15,2
Посилання на електронні ресурси	18,8	17,4	20,4	17,2
Зв'язок матеріалу з реальними запитами та життям учнів	33,0	31,4	32,7	29,3
Підручники не потребують доопрацювання	21,4	19,0	20,4	17,2

23. Чи зрозуміла Вам система оцінювання в НУШ? (n=596)

	Частота	%
Так	299	50,2
Радше так	248	41,6
Радше ні	34	5,7
Ні	15	2,5

23.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Так	90,6	91,8	92,7
Ні	9,5	8,2	7,3

23.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	85,9	92,9	94,9	100,0
Ні	14,2	7,1	5,2	0,0

23.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Так	87,4	94,2	90,7	98,8
Ні	12,5	5,8	9,4	1,2

23.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Так	91,1	91,5	90,6	92,4
Ні	8,9	8,5	9,4	7,7

23.5. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Так	95,2	88,4
Ні	4,8	11,6

24. Що Вам не зрозуміло в системі оцінювання в НУШ? ($n=48$; серед респондентів/ок, яким НЕ зрозуміла система оцінювання в НУШ; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Як здійснювати рівневе оцінювання	17	35,4
Як здійснювати формувальне оцінювання	27	56,3
Як здійснювати підсумкове оцінювання	12	25,0
Інше	2	4,2

25. Як часто Ви використовуєте формувальне оцінювання під час роботи з учнями 5–6-х класів, які вчать в НУШ? ($n=592$)

	Частота	%
Майже на кожному занятті	200	33,8
Приблизно на половині занять	238	40,2
На деяких заняттях, однак частіше вдаюся до інших форм оцінювання	135	22,8
Не використовую	19	3,2

25.1. Розподіл за віком (y %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Майже на кожному занятті	30,4	36,9	33,9
Приблизно на половині занять	42,9	38,5	39,6
На деяких заняттях, однак частіше вдаюся до інших форм оцінювання	22,0	22,3	23,7
Не використовую	4,8	2,2	2,9

25.2. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (y %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Майже на кожному занятті	33,6	31,7	50,0	26,3
Приблизно на половині занять	37,8	45,4	29,7	42,5
На деяких заняттях, однак частіше вдаюся до інших форм оцінювання	25,7	20,0	14,1	28,8
Не використовую	2,9	2,9	6,3	2,5

25.3. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Майже на кожному занятті	31,5	41,4	26,1	35,9
Приблизно на половині занять	40,4	37,9	47,8	38,3
На деяких заняттях, однак частіше вдаюся до інших форм оцінювання	23,6	19,0	22,6	22,7
Не використовую	4,5	1,7	3,5	3,1

26. Чому Ви не використовуєте формувальне оцінювання під час роботи з учнями 5–6-х класів, які вчать в НУШ? (n=19; серед респондентів/ок, які НЕ використовують формувальне оцінювання під час роботи з учнями 5–6-х класів; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Не знаю, як це робити	5	26,3
Це займає багато часу	9	47,4
Не вважаю формувальне оцінювання корисним	7	36,8
Учням не подобається формувальне оцінювання	1	5,3
Батьки учнів не підтримують використання формувального оцінювання	3	15,8
Мої колеги-вчителі не підтримують використання формувального оцінювання	2	10,5
Адміністрація закладу освіти не підтримує використання формувального оцінювання	0	0,0

27. Якими способами зворотного зв'язку з учнями/ученицями Ви найчастіше користуєтеся в роботі? (n=598; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Особистою комунікацією з учнем наодинці	403	67,4
Комунікацією з учнем у присутності інших	156	26,1
Особистою комунікацією з батьками учня без його присутності	120	20,1
Особистою комунікацією з учнем та його батьками	212	35,5
Записами в щоденнику або в робочому зошиті	214	35,8
Текстовою комунікацією за допомогою месенджерів / електронної пошти / платформи для навчання	263	44,0
Інше	5	0,8

27.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Особистою комунікацією з учнем наодинці	71,2	64,3	67,1
Комунікацією з учнем у присутності інших	24,7	26,4	26,8
Особистою комунікацією з батьками учня без його присутності	20,0	20,9	19,5
Особистою комунікацією з учнем та його батьками	38,2	39,0	30,9
Записами в щоденнику або в робочому зошиті	42,4	31,9	34,1
Текстовою комунікацією за допомогою месенджерів / електронної пошти / платформи для навчання	45,3	43,4	43,5

27.2. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Особистою комунікацією з учнем наодинці	48,6	39,8
Комунікацією з учнем у присутності інших	41,7	39,8
Особистою комунікацією з батьками учня без його присутності	6,2	16,3
Особистою комунікацією з учнем та його батьками	3,6	4,1
Записами в щоденнику або в робочому зошиті	3,6	4,1
Текстовою комунікацією за допомогою месенджерів / електронної пошти / платформи для навчання	3,6	4,1

28. Яке з перелічених нижче тверджень краще описує Ваш досвід проведення онлайн-уроків? (n=596; респонденти/ки могли обрати лише одну відповідь)

	Частота	%
Проводжу заняття з власного ноутбука	216	36,2
Проводжу заняття з ноутбука, який надала школа	266	44,6
Проводжу заняття з власного телефона	40	6,7
Проводжу заняття з власного планшета	17	2,9
Проводжу заняття зі стаціонарного комп'ютера вдома	15	2,5
Проводжу заняття зі стаціонарного комп'ютера в школі	29	4,9
Нічого з переліченого не відображає мою ситуацію	13	2,2

28.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Проводжу заняття з власного ноутбука	43,5	31,9	34,4
Проводжу заняття з ноутбука, який надала школа	38,8	48,9	45,5
Проводжу заняття з власного телефона	4,7	7,1	7,8
Проводжу заняття з власного планшета	2,9	2,7	2,9
Проводжу заняття зі стаціонарного комп'ютера вдома	1,2	3,8	2,5
Проводжу заняття зі стаціонарного комп'ютера в школі	5,9	4,4	4,5
Нічого з переліченого не відображає мою ситуацію	2,9	1,1	2,5

28.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Проводжу заняття з власного ноутбука	43,4	32,9	43,6	21,6
Проводжу заняття з ноутбука, який надала школа	25,4	57,8	48,7	52,3
Проводжу заняття з власного телефона	12,2	4,4	5,1	1,1
Проводжу заняття з власного планшета	6,8	0,4	2,6	0,0
Проводжу заняття зі стаціонарного комп'ютера вдома	3,4	1,8	0,0	4,5
Проводжу заняття зі стаціонарного комп'ютера в школі	6,3	1,3	0,0	14,8
Нічого з переліченого не відображає мою ситуацію	2,4	1,3	0,0	5,7

28.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Проводжу заняття з власного ноутбука	35,0	41,1	31,3	31,3
Проводжу заняття з ноутбука, який надала школа	45,0	35,7	57,8	55,4
Проводжу заняття з власного телефона	3,3	11,1	4,7	7,2
Проводжу заняття з власного планшета	3,3	4,3	0,0	0,0
Проводжу заняття зі стаціонарного комп'ютера вдома	3,8	1,0	1,6	3,6
Проводжу заняття зі стаціонарного комп'ютера в школі	5,4	5,8	3,1	2,4
Нічого з переліченого не відображає мою ситуацію	4,2	1,0	1,6	0,0

29. Що з переліченого Ви зараз використовуєте під час організації онлайн-навчання у 5–6-х класах НУШ? (n=592; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Адаптовані для онлайн навчальні програми	149	25,2
Спеціальні методики онлайн-викладання	90	15,2
Навчальні матеріали для онлайн-навчання	307	51,9
Цифрові інструменти (Padlet, Miro тощо) для онлайн-навчання	204	34,5
Нічого з переліченого / Викладаю в очному форматі	136	23,0

29.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Адаптовані для онлайн навчальні програми	29,6	25,3	22,0
Спеціальні методики онлайн-викладання	14,2	14,8	16,2
Навчальні матеріали для онлайн-навчання	49,7	50,5	54,4
Цифрові інструменти (Padlet, Miro тощо) для онлайн-навчання	40,2	35,7	29,5
Нічого з переліченого / Викладаю в очному форматі	23,7	19,2	25,3

29.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Адаптовані для онлайн навчальні програми	15,1	28,4	37,7	29,5
Спеціальні методики онлайн-викладання	12,7	11,7	20,8	25,0
Навчальні матеріали для онлайн-навчання	43,9	60,4	44,2	55,7
Цифрові інструменти (Padlet, Miro тощо) для онлайн-навчання	26,8	38,7	46,8	30,7
Нічого з переліченого / Викладаю в очному форматі	36,1	18,5	7,8	17,0

29.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Адаптовані для онлайн навчальні програми	23,4	24,8	25,8	31,3
Спеціальні методики онлайн-викладання	10,9	15,5	16,1	26,5
Навчальні матеріали для онлайн-навчання	51,9	44,7	62,9	60,2
Цифрові інструменти (Padlet, Miro тощо) для онлайн-навчання	34,3	32,5	41,9	34,9
Нічого з переліченого / Викладаю в очному форматі	22,2	30,6	14,5	13,3

29.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Адаптовані для онлайн навчальні програми	26,7	37,3	26,7	22,0
Спеціальні методики онлайн-викладання	17,8	13,6	14,7	15,2
Навчальні матеріали для онлайн-навчання	52,2	52,5	50,9	52,0
Цифрові інструменти (Padlet, Miro тощо) для онлайн-навчання	41,1	35,6	29,3	34,1
Нічого з переліченого / Викладаю в очному форматі	23,3	15,3	25,9	23,2

29.5. Розподіл за тим, чи розглядали респонденти/ки на курсах підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ методи роботи в умовах онлайн-навчання (у %)

	Розглядали детально	Розглядали побіжно	Не розглядали
Адаптовані для онлайн навчальні програми	26,3	25,8	14,1
Спеціальні методики онлайн-викладання	21,1	13,1	6,3
Навчальні матеріали для онлайн-навчання	51,8	49,8	48,4
Цифрові інструменти (Padlet, Miro тощо) для онлайн-навчання	39,4	34,1	21,9
Нічого з переліченого / Викладаю в очному форматі	19,1	23,6	42,2

30. Що з переліченого Ви зараз використовуєте на уроках у 5–6-х класах НУШ? (n=591; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Інтеграцію предметів	229	38,7
Створення індивідуальних траєкторій розвитку учнів	150	25,4
Проектне навчання	288	48,7
Створення учнівського портфоліо	81	13,7
Навчання, орієнтоване на розв'язання проблем	310	52,5
Навчання «через запит»	67	11,3
Нічого з переліченого	24	4,1

30.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Інтеграцію предметів	40,4	38,5	37,9
Створення індивідуальних траєкторій розвитку учнів	25,9	24,7	25,5
Проектне навчання	47,6	44,5	52,7
Створення учнівського портфоліо	13,9	12,6	14,4
Навчання, орієнтоване на розв'язання проблем	45,8	53,8	56,0
Навчання «через запит»	13,9	12,6	8,6
Нічого з переліченого	3,6	4,9	3,7

30.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Інтеграцію предметів	38,0	43,2	46,2	22,7
Створення індивідуальних траєкторій розвитку учнів	30,7	25,0	12,8	25,0
Проектне навчання	46,8	55,0	38,5	46,6
Створення учнівського портфоліо	19,0	8,6	10,3	17,0
Навчання, орієнтоване на розв'язання проблем	46,8	58,2	55,1	48,9
Навчання «через запит»	7,8	13,2	19,2	8,0
Нічого з переліченого	2,9	2,7	3,8	10,2

30.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Інтеграцію предметів	32,4	49,0	45,2	27,7
Створення індивідуальних траєкторій розвитку учнів	24,4	28,6	21,0	24,1
Проектне навчання	42,9	55,3	50,0	48,2
Створення учнівського портфоліо	14,3	15,0	14,5	8,4
Навчання, орієнтоване на розв'язання проблем	55,0	45,6	66,1	51,8
Навчання «через запит»	11,3	10,2	19,4	8,4
Нічого з переліченого	5,0	1,9	0,0	9,6

30.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Інтеграцію предметів	37,1	31,0	33,9	42,2
Створення індивідуальних траєкторій розвитку учнів	20,2	20,7	33,0	24,6
Проектне навчання	49,4	44,8	47,8	49,8
Створення учнівського портфоліо	13,5	19,0	13,9	12,6
Навчання, орієнтоване на розв'язання проблем	52,8	44,8	40,0	58,2
Навчання «через запит»	13,5	12,1	12,2	10,5
Нічого з переліченого	5,6	3,4	7,0	2,8

30.5. Розподіл за предметами викладання у 5–6-х класах (у %)

	Математика	Українська мова	Українська література	Іноземна мова
Інтеграцію предметів	28,6	44,6	39,4	29,6
Створення індивідуальних траєкторій розвитку учнів	29,5	30,6	27,3	23,5
Проектне навчання	38,4	46,3	49,5	56,1
Створення учнівського портфоліо	12,5	18,2	18,2	17,3
Навчання, орієнтоване на розв'язання проблем	51,8	63,6	66,7	40,8
Навчання «через запит»	10,7	7,4	12,1	15,3
Нічого з переліченого	8,0	0,8	0,0	6,1

30.6. Розподіл за проходженням трьох найпопулярніших серед респондентів/ок курсів підвищення кваліфікації для роботи з 5–6-ми класами НУШ (у %)

	Інститут модернізації змісту освіти	Інститути післядипломної педагогічної освіти або академії неперервної освіти	Громадські організації (наприклад, ГС «Освіторія», програма «Демократична школа» та інші)
Інтеграцію предметів	41,3	41,0	52,8
Створення індивідуальних траєкторій розвитку учнів	33,7	26,6	20,8
Проектне навчання	61,5	50,1	58,4
Створення учнівського портфоліо	16,3	13,9	12,8
Навчання, орієнтоване на розв'язання проблем	53,8	53,6	64,8
Навчання «через запит»	15,4	9,1	13,6
Нічого з переліченого	2,9	4,2	0,8

31. Чи розподіляєте Ви зі своїми колегами обов'язки з формування наскрізних умінь і компетентностей учнів та учениць? (n=584)

	Частота	%
Так, такий розподіл відбувається централізовано	162	27,7
Так, але це ініціатива окремих вчителів	155	26,5
Ні	267	45,7

31.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так, такий розподіл відбувається централізовано	20,0	27,6	42,3	33,3
Так, але це ініціатива окремих вчителів	20,0	33,6	28,2	23,0
Ні	60,0	38,8	29,5	43,7

32. Чи помітили Ви в себе, порівнюючи з періодом до повномасштабного вторгнення, зростання тривоги, страху, суму або гніву? (n=597)

	Частота	%
Так	206	34,5
Радше так	260	43,6
Радше ні	72	12,1
Ні	59	9,9

32.1. Розподіл за віком (y %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Так	79,5	79,9	75,8
Ні	20,5	20,1	24,3

32.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (y %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	76,1	78,0	77,9	82,9
Ні	23,9	22,0	22,1	17,0

32.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (y %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Так	79,7	72,6	76,2	89,2
Ні	20,4	27,4	23,8	10,8

32.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (y %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Так	78,9	78,0	79,5	77,7
Ні	21,1	22,1	20,5	22,4

33. Які з перелічених ознак Ви помічаєте в себе? (n=565; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Низька концентрація уваги	156	27,6
Дратівливість	222	39,3
Складно запам'ятовувати нову інформацію	103	18,2
Складно пригадувати стару інформацію	72	12,7
Низька мотивація до роботи	173	30,6
Вразливість до критики з боку інших	131	23,2

33.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Низька концентрація уваги	27,1	29,6	26,5
Дратівливість	39,2	39,1	39,6
Складно запам'ятовувати нову інформацію	16,3	17,8	20,0
Складно пригадувати стару інформацію	12,0	14,8	11,7
Низька мотивація до роботи	38,6	31,4	24,3
Вразливість до критики з боку інших	19,9	23,1	25,7

33.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Низька концентрація уваги	20,0	28,5	32,9	40,0
Дратівливість	32,7	42,5	30,1	56,3
Складно запам'ятовувати нову інформацію	15,6	24,6	16,4	10,0
Складно пригадувати стару інформацію	12,7	14,5	16,4	5,0
Низька мотивація до роботи	32,2	30,4	37,0	21,3
Вразливість до критики з боку інших	22,0	25,6	21,9	21,3

33.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Низька концентрація уваги	27,4	24,8	24,1	39,2
Дратівливість	37,8	38,1	32,8	52,7
Складно запам'ятовувати нову інформацію	17,4	15,8	25,9	20,3
Складно пригадувати стару інформацію	11,7	14,4	13,8	10,8
Низька мотивація до роботи	33,5	28,7	29,3	27,0
Вразливість до критики з боку інших	20,0	25,2	37,9	16,2

33.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Низька концентрація уваги	30,2	26,8	24,8	28,1
Дратівливість	45,3	33,9	39,8	38,9
Складно запам'ятовувати нову інформацію	26,7	12,5	17,7	17,3
Складно пригадувати стару інформацію	15,1	5,4	16,8	11,4
Низька мотивація до роботи	32,6	42,9	27,4	29,4
Вразливість до критики з боку інших	16,3	21,4	19,5	26,8

33.5. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Низька концентрація уваги	33,1	23,2
Дратівливість	39,5	38,9
Складно запам'ятовувати нову інформацію	20,2	16,4
Складно пригадувати стару інформацію	13,3	12,4
Низька мотивація до роботи	28,5	32,6
Вразливість до критики з боку інших	20,9	25,2

34. Чи відчуваєте Ви потребу в підвищенні кваліфікації з надання першої психологічної допомоги собі або учням і ученицям? (n=594)

	Частота	%
Так, для надання першої психологічної допомоги собі	60	10,1
Так, для надання першої психологічної допомоги учням	98	16,5
Так, для надання першої психологічної допомоги собі та учням	255	42,9
Ні	181	30,5

34.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Так, для надання першої психологічної допомоги собі	10,5	10,1	9,8
Так, для надання першої психологічної допомоги учням	18,7	18,0	13,9
Так, для надання першої психологічної допомоги собі та учням	42,7	42,7	43,3
Ні	28,1	29,2	33,1

34.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так, для надання першої психологічної допомоги собі	10,7	9,3	12,8	25,0
Так, для надання першої психологічної допомоги учням	49,8	59,9	66,7	53,4
Так, для надання першої психологічної допомоги собі та учням	24,4	15,9	15,4	14,8
Ні	2,9	0,9	1,3	0,0

34.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Так, для надання першої психологічної допомоги собі	12,6	10,6	7,8	2,4
Так, для надання першої психологічної допомоги учням	17,6	18,8	14,1	9,8
Так, для надання першої психологічної допомоги собі та учням	36,6	39,9	59,4	57,3
Ні	33,2	30,8	18,8	30,5

34.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Так, для надання першої психологічної допомоги собі	14,4	10,2	12,9	7,4
Так, для надання першої психологічної допомоги учням	11,1	32,2	22,4	13,2
Так, для надання першої психологічної допомоги собі та учням	44,4	37,3	36,2	45,8
Ні	30,0	20,3	28,4	33,5

34.5. Розподіл за тим, чи помітили респонденти/ки в себе, порівнюючи з періодом до повномасштабного вторгнення, зростання тривоги, страху, суму або гніву (у %)

	Помітили зростання тривоги, страху, суму або гніву	Не помітили зростання тривоги, страху, суму або гніву
Так, для надання першої психологічної допомоги собі	11,6	4,7
Так, для надання першої психологічної допомоги учням	15,7	18,8
Так, для надання першої психологічної допомоги собі та учням	48,2	24,2
Ні	24,5	52,3

35. Чи у Вашому закладі освіти Ви отримуєте в необхідній кількості психологічну підтримку для роботи з учнями й ученицями? (n=590)

	Частота	%
Так	253	42,9
Радше так	240	40,7
Радше ні	58	9,8
Ні	39	6,6

35.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	78,6	84,6	85,8	90,8
Ні	21,5	15,3	14,3	9,2

35.2. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Так	77,6	86,4	85,7	91,5
Ні	22,4	13,5	14,2	8,6

35.3. Розподіл за тим, чи помітили респонденти/ки в себе, порівнюючи з періодом до повномасштабного вторгнення, зростання тривоги, страху, суму або гніву (у %)

	Помітили зростання тривоги, страху, суму або гніву	Не помітили зростання тривоги, страху, суму або гніву
Так	85,9	75,0
Ні	14,1	25,0

36. Якщо у Вашому закладі освіти Ви НЕ отримуєте в необхідній кількості психологічну підтримку для роботи з учнями й ученицями, то чому? (n=96; серед респондентів/ок, які НЕ отримують у своїх закладах освіти необхідної кількості психологічної підтримки для роботи з учнями)

	Частота	%
У школі немає шкільного психолога	18	18,9
Кваліфікації шкільного психолога не вистачає	18	18,9
Не потребує психологічної підтримки для роботи з учнями	53	55,8
Інше	6	6,3

37. Що Вам видається найкращими варіантами поліпшення надання психологічної допомоги вчителям та учням? (n=585; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Забезпечити достатню кількість психологів з огляду на кількість учнів і вчителів школи	150	25,6
Створити міжшкільну психологічну службу — окрему структуру, що надає безоплатну допомогу та навчання вчителям	114	19,5
Розробити чіткий алгоритм для роботи вчителів зі складними випадками (цькування, травма тощо)	250	42,7
Забезпечити додаткове навчання для вчителів, як допомагати собі та учням	159	27,2
Забезпечити додаткове навчання (професійний розвиток) для шкільних психологів щодо роботи з кризою або травмою	107	18,3
Інше	7	1,2

37.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Забезпечити достатню кількість психологів з огляду на кількість учнів і вчителів школи	22,0	19,9	22,1	51,7
Створити міжшкільну психологічну службу — окрему структуру, що надає безоплатну допомогу та навчання вчителям	19,0	27,3	11,7	8,0
Розробити чіткий алгоритм для роботи вчителів зі складними випадками (цькування, травма тощо)	44,9	46,3	53,2	19,5
Забезпечити додаткове навчання для вчителів, як допомагати собі та учням	20,5	36,6	24,7	21,8
Забезпечити додаткове навчання (професійний розвиток) для шкільних психологів щодо роботи з кризою або травмою	16,6	14,8	22,1	27,6

37.2. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Забезпечити достатню кількість психологів з огляду на кількість учнів і вчителів школи	23,6	26,5	25,8	29,6
Створити міжшкільну психологічну службу — окрему структуру, що надає безоплатну допомогу та навчання вчителям	21,1	20,6	22,6	9,9
Розробити чіткий алгоритм для роботи вчителів зі складними випадками (цькування, травма тощо)	40,1	46,1	48,4	37,0
Забезпечити додаткове навчання для вчителів, як допомагати собі та учням	22,8	24,5	41,9	35,8
Забезпечити додаткове навчання (професійний розвиток) для шкільних психологів щодо роботи з кризою або травмою	17,3	18,1	12,9	25,9

37.3. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Забезпечити достатню кількість психологів з огляду на кількість учнів і вчителів школи	25,8	25,2
Створити міжшкільну психологічну службу — окрему структуру, що надає безоплатну допомогу та навчання вчителям	15,7	23,5
Розробити чіткий алгоритм для роботи вчителів зі складними випадками (цькування, травма тощо)	43,2	42,9
Забезпечити додаткове навчання для вчителів, як допомагати собі та учням	26,8	27,6
Забезпечити додаткове навчання (професійний розвиток) для шкільних психологів щодо роботи з кризою або травмою	17,8	18,7

37.4. Розподіл за тим, чи відчувають респонденти/ки потребу в підвищенні кваліфікації з надання першої психологічної допомоги собі або учням (у %)

	Потребують, для надання першої психологічної допомоги собі	Потребують, для надання першої психологічної допомоги учням	Потребують, для надання першої психологічної допомоги собі та учням	Ні, не потребує
Забезпечити достатню кількість психологів з огляду на кількість учнів і вчителів школи	23,6	26,5	25,8	29,6
Створити міжшкільну психологічну службу — окрему структуру, що надає безоплатну допомогу та навчання вчителям	21,1	20,6	22,6	9,9
Розробити чіткий алгоритм для роботи вчителів зі складними випадками (цькування, травма тощо)	40,1	46,1	48,4	37,0
Забезпечити додаткове навчання для вчителів, як допомагати собі та учням	22,8	24,5	41,9	35,8
Забезпечити додаткове навчання (професійний розвиток) для шкільних психологів щодо роботи з кризою або травмою	17,3	18,1	12,9	25,9

38. Чи вимірювали Ви рівень освітніх втрат Ваших учнів протягом останніх пів року? (n=597)

	Частота	%
Так, вимірював/ла декілька разів	246	41,2
Так, вимірював/ла один раз	155	26,0
Ні, не вимірював/ла	196	32,8

38.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Так, вимірював/ла декілька разів	35,1	40,0	46,3
Так, вимірював/ла один раз	25,1	26,1	26,4
Ні, не вимірював/ла	39,8	33,9	27,2

38.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Так, вимірював/ла декілька разів	27,8	42,7	50,6	60,2
Так, вимірював/ла один раз	29,3	21,6	27,3	28,4
Ні, не вимірював/ла	42,9	35,7	22,1	11,4

38.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Так, вимірював/ла декілька разів	30,3	42,5	46,9	63,9
Так, вимірював/ла один раз	26,6	30,4	25,0	14,5
Ні, не вимірював/ла	43,2	27,1	28,1	21,7

38.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Так, вимірював/ла декілька разів	42,2	36,7	30,8	45,7
Так, вимірював/ла один раз	28,9	25,0	29,9	23,6
Ні, не вимірював/ла	28,9	38,3	39,3	30,7

38.5. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Так, вимірював/ла декілька разів	46,9	36,0
Так, вимірював/ла один раз	24,5	27,4
Ні, не вимірював/ла	28,6	36,6

38.6. Розподіл за предметами викладання у 5–6-х класах (у %)

	Математика	Українська мова	Українська література	Іноземна мова
Так, вимірював/ла декілька разів	47,8	44,7	44,4	37,0
Так, вимірював/ла один раз	29,2	28,5	29,3	19,0
Ні, не вимірював/ла	23,0	26,8	26,3	44,0

39. За допомогою чого Ви вимірювали рівень освітніх втрат Ваших учнів?
(*n=399; серед респондентів/ок, які вимірювали рівень освітніх втрат учнів протягом останніх пів року; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей*)

	Частота	%
За допомогою власних спостережень за учнями	234	58,6
Результатів тестів, розроблених власноруч	180	45,1
Результатів тестів з методичних посібників	116	29,1
Результатів тестів з платформи «Всеукраїнська школа онлайн»	104	26,1
Результатів тестів, розроблених колегами	32	8,0
Результатів тестів з інших Інтернет-ресурсів	130	32,6

39.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
За допомогою власних спостережень за учнями	63,1	48,3	62,9
Результатів тестів, розроблених власноруч	36,9	47,5	48,3
Результатів тестів з методичних посібників	27,2	33,9	27,0
Результатів тестів з платформи «Всеукраїнська школа онлайн»	24,3	20,3	30,9
Результатів тестів, розроблених колегами	8,7	5,1	9,6
Результатів тестів з інших Інтернет-ресурсів	33,0	35,6	30,3

39.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
За допомогою власних спостережень за учнями	55,6	70,8	60,7	39,0
Результатів тестів, розроблених власноруч	34,2	47,9	62,3	42,9
Результатів тестів з методичних посібників	22,2	27,1	21,3	49,4
Результатів тестів з платформи «Всеукраїнська школа онлайн»	26,5	29,2	21,3	23,4
Результатів тестів, розроблених колегами	8,5	7,6	11,5	5,2
Результатів тестів з інших Інтернет-ресурсів	23,1	41,0	34,4	29,9

39.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
За допомогою власних спостережень за учнями	58,1	61,8	62,2	50,0
Результатів тестів, розроблених власноруч	37,5	47,4	51,1	51,6
Результатів тестів з методичних посібників	27,2	26,3	35,6	34,4
Результатів тестів з платформи «Всеукраїнська школа онлайн»	22,1	36,8	13,3	18,8
Результатів тестів, розроблених колегами	6,6	9,9	8,9	6,3
Результатів тестів з інших Інтернет-ресурсів	36,8	28,9	33,3	32,8

39.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
За допомогою власних спостережень за учнями	64,1	38,9	52,1	61,8
Результатів тестів, розроблених власноруч	35,9	38,9	39,4	50,7
Результатів тестів з методичних посібників	37,5	36,1	33,8	24,0
Результатів тестів з платформи «Всеукраїнська школа онлайн»	23,4	22,2	29,6	26,2
Результатів тестів, розроблених колегами	6,3	5,6	9,9	8,0
Результатів тестів з інших Інтернет-ресурсів	45,3	25,0	26,8	32,0

39.5. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
За допомогою власних спостережень за учнями	53,1	64,7
Результатів тестів, розроблених власноруч	44,9	45,3
Результатів тестів з методичних посібників	29,5	28,9
Результатів тестів з платформи «Всеукраїнська школа онлайн»	27,1	25,3
Результатів тестів, розроблених колегами	9,2	6,8
Результатів тестів з інших Інтернет-ресурсів	33,8	31,1

40. Які заходи з подолання освітніх втрат Ви використовуєте в роботі?
(*n=585; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей*)

	Частота	%
Проведення додаткових очних занять	158	27,0
Проведення додаткових онлайн-занять	82	14,0
Проведення онлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	186	31,8
Проведення офлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	209	35,7
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів із подальшою їх перевіркою з мого боку	193	33,0
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів без моєї перевірки	46	7,9
Інше	5	0,9
Не проводжу заходів із подолання освітніх втрат із тих чи тих причин	66	11,3

40.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Проведення додаткових очних занять	28,6	21,9	29,7
Проведення додаткових онлайн-занять	17,3	12,4	13,0
Проведення онлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	26,8	36,0	32,2
Проведення офлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	29,8	42,1	35,1
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів із подальшою їх перевіркою з мого боку	28,6	30,9	37,7
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів без моєї перевірки	7,7	6,7	8,8
Не проводжу заходів із подолання освітніх втрат із тих чи тих причин	13,7	11,8	9,2

40.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Проведення додаткових очних занять	28,3	32,9	21,1	14,8
Проведення додаткових онлайн-занять	6,8	13,4	28,9	19,3
Проведення онлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	15,6	31,5	65,8	40,9
Проведення офлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	26,8	41,2	32,9	45,5
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів із подальшою їх перевіркою з мого боку	30,7	38,9	21,1	34,1
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів без моєї перевірки	7,3	7,4	10,5	8,0
Не проводжу заходів із подолання освітніх втрат із тих чи тих причин	18,5	4,2	9,2	13,6

40.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Проведення додаткових очних занять	22,6	33,7	30,6	19,5
Проведення додаткових онлайн-занять	11,5	16,6	17,7	12,2
Проведення онлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	20,9	36,6	43,5	41,5
Проведення офлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	29,5	39,0	40,3	42,7
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів із подальшою їх перевіркою з мого боку	32,1	27,8	45,2	39,0
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів без моєї перевірки	10,7	5,4	3,2	9,8
Не проводжу заходів із подолання освітніх втрат із тих чи тих причин	15,8	10,7	0,0	8,5

40.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Проведення додаткових очних занять	29,5	23,7	25,0	28,0
Проведення додаткових онлайн-занять	19,3	23,7	8,6	12,9
Проведення онлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	23,9	25,4	32,8	35,2
Проведення офлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	31,8	35,6	33,6	37,7
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів із подальшою їх перевіркою з мого боку	38,6	27,1	24,1	35,2
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів без моєї перевірки	8,0	1,7	10,3	8,2
Не проводжу заходів із подолання освітніх втрат із тих чи тих причин	8,0	11,9	19,8	9,1

40.5. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Проведення додаткових очних занять	23,8	30,4
Проведення додаткових онлайн-занять	22,7	6,0
Проведення онлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	49,3	15,4
Проведення офлайн-консультацій (індивідуальних або групових)	35,5	36,5
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів із подальшою їх перевіркою з мого боку	27,7	37,8
Самостійне опанування учнями додаткових матеріалів без моєї перевірки	7,8	7,7
Не проводжу заходів із подолання освітніх втрат із тих чи тих причин	10,3	12,0

41. Чи достатньо Ви поінформовані про реформу НУШ? (n=591)

	Частота	%
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання та за потреби можу це пояснити іншим	339	57,4
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання, однак не зможу пояснити це іншим, якщо виникне така потреба	222	37,6
Я недостатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання	30	5,1

41.1. Розподіл за віком (у %)

	18–39 років	40–49 років	50+ років
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання та за потреби можу це пояснити іншим	63,7	52,0	57,0
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання, однак не зможу пояснити це іншим, якщо виникне така потреба	31,0	43,0	38,1
Я недостатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання	5,4	5,0	4,9

41.2. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання та за потреби можу це пояснити іншим	47,8	63,2	55,3	66,7
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання, однак не зможу пояснити це іншим, якщо виникне така потреба	44,9	30,5	44,7	32,2
Я недостатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання	7,3	6,3	0,0	1,1

41.3. Розподіл за типом населеного пункту, у якому розташований заклад освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Село і селище	Обласний центр	Київ	Інше місто
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання та за потреби можу це пояснити іншим	51,0	61,4	72,1	55,0
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання, однак не зможу пояснити це іншим, якщо виникне така потреба	40,7	35,7	24,6	42,5
Я недостатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання	8,3	2,9	3,3	2,5

41.4. Розподіл за кваліфікаційною категорією (у %)

	Спеціаліст	Спеціаліст другої категорії	Спеціаліст першої категорії	Спеціаліст вищої категорії
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання та за потреби можу це пояснити іншим	57,8	69,0	48,3	58,0
Я достатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання, однак не зможу пояснити це іншим, якщо виникне така потреба	38,9	25,9	41,4	38,3
Я недостатньо проінформований/а про зміст реформи НУШ, її відмінність від старої системи викладання	3,3	5,2	10,3	3,7

42. Де Ви зазвичай отримуєте інформацію про хід реформи НУШ? (n=597; респонденти/ки могли обрати будь-яку кількість відповідей)

	Частота	%
Із сайту Міністерства освіти і науки	437	73,2
Із сайту НУШ (nus.org.ua)	216	36,2
Із сайту НУШ-хаб (nushub.org.ua)	55	9,2
Від адміністрації мого закладу освіти	340	57,0
Від фахівців ІППО, АНО, ЦПР	109	18,3
Від своїх колег	161	27,0
На курсах підвищення кваліфікації	342	57,3
Зі спеціалізованих ЗМІ	60	10,1
Інше	1	0,2
Мені бракує джерел отримання інформації про реформу НУШ	1	0,2

43. Які з перелічених характеристик Ви особливо виразно помічаєте у Ваших учнів і учениць, які перейшли до базової середньої школи з початкової ланки НУШ? (n=598; респонденти/ки могли обрати до семи відповідей)

	Частота	%
Самоконтроль	76	12,7
Відповідальність	105	17,6
Наполегливість	128	21,4
Стресостійкість	101	16,9
Оптимізм	206	34,4
Емоційність	280	46,8
Мотивованість до досягнень	143	23,9
Емпатія	60	10,0
Довіра	152	25,4
Здатність до співпраці	245	41,0
Толерантність	78	13,0
Допитливість	265	44,3
Креативність	199	33,3
Комунікабельність	285	47,7
Здатність відстоювати свої погляди	191	31,9
Енергійність	217	36,3
Нічого з переліченого	10	1,7

44. Які з перелічених проблем заважають впроваджувати НУШ? (n=598; респонденти/ки могли обрати до семи відповідей)

	Частота	%
Застаріла система оплати праці	305	51,0
Низька якість системи підвищення кваліфікації	46	7,7
Низька мотивація вчителів упроваджувати НУШ	164	27,4
Виснаження через війну	320	53,5
Слабкий зв'язок між модельними програмами з різних предметів у формуванні наскрізних умінь та компетентностей	74	12,4
Брак якісних навчальних матеріалів	213	35,6

	Частота	%
Незрозуміла система оцінювання відповідно до нового стандарту базової освіти	61	10,2
Брак якісного методичного супроводу реформи	146	24,4
Нерозуміння того, як викладати програму онлайн	29	4,8
Недостатнє матеріально-технічне забезпечення реформи	225	37,6
Відсутність належної підтримки з боку освітніх управлінців (директорів шкіл, керівників управлінь, департаментів та відділів освіти)	20	3,3
Втрачений час на підготовку реформи за попереднього керівництва МОН	43	7,2
Скорочення навчального часу через війну (повітряні тривоги, блекауту тощо)	246	41,1
Недостатня інформаційна кампанія щодо особливостей НУШ	49	8,2
Нічого з переліченого	39	6,5

44.1. Розподіл за макрорегіоном розташування закладу освіти, де працює респондент/ка (у %)

	Захід	Центр	Південь	Схід
Застаріла система оплати праці	46,8	57,7	41,0	52,3
Низька якість системи підвищення кваліфікації	11,2	5,7	7,7	4,5
Низька мотивація вчителів упроваджувати НУШ	27,3	30,4	23,1	23,9
Виснаження через війну	40,0	62,6	75,6	42,0
Слабкий зв'язок між модельними програмами з різних предметів у формуванні наскрізних умінь та компетентностей	8,8	15,4	15,4	10,2
Брак якісних навчальних матеріалів	37,6	46,7	20,5	15,9
Незрозуміла система оцінювання відповідно до нового стандарту базової освіти	11,2	9,3	12,8	8,0
Брак якісного методичного супроводу реформи	25,9	26,0	25,6	15,9
Нерозуміння того, як викладати програму онлайн	6,3	3,1	2,6	8,0
Недостатнє матеріально-технічне забезпечення реформи	31,7	54,6	19,2	23,9
Відсутність належної підтримки з боку освітніх управлінців (директорів шкіл, керівників управлінь, департаментів та відділів освіти)	4,4	3,5	1,3	2,3
Втрачений час на підготовку реформи за попереднього керівництва МОН	7,8	6,2	9,0	6,8
Скорочення навчального часу через війну (повітряні тривоги, блекауту тощо)	18,0	55,5	67,9	34,1
Недостатня інформаційна кампанія щодо особливостей НУШ	7,8	8,4	15,4	2,3
Нічого з переліченого	10,2	2,2	1,3	13,6

44.2. Розподіл за форматом викладання (у %)

	Дистанційно чи змішаний формат	Очно
Застаріла система оплати праці	48,1	54,1
Низька якість системи підвищення кваліфікації	6,9	8,6
Низька мотивація вчителів упроваджувати НУШ	20,6	34,0
Виснаження через війну	55,0	52,1
Слабкий зв'язок між модельними програмами з різних предметів у формуванні наскрізних умінь та компетентностей	15,1	9,9
Брак якісних навчальних матеріалів	32,6	38,3
Незрозуміла система оцінювання відповідно до нового стандарту базової освіти	8,6	11,9
Брак якісного методичного супроводу реформи	22,3	26,4
Нерозуміння того, як викладати програму онлайн	4,5	5,3
Недостатнє матеріально-технічне забезпечення реформи	32,6	41,9
Відсутність належної підтримки з боку освітніх управлінців (директорів шкіл, керівників управлінь, департаментів та відділів освіти)	3,1	3,6
Втрачений час на підготовку реформи за попереднього керівництва МОН	6,9	7,6
Скорочення навчального часу через війну (повітряні тривоги, блекаути тощо)	45,4	37,3
Недостатня інформаційна кампанія щодо особливостей НУШ	8,6	7,9
Нічого з переліченого	5,8	6,9

Додаток 5

Гайд першої хвили інтерв'ю

Гайд для проведення структурованого інтерв'ю серед учителів/ок 5–6-х класів

ТЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ: Стан впровадження реформи НУШ у базовій середній школі

БЛОК № 0: ВВЕДЕННЯ В ТЕМУ, ЗНАЙОМСТВО, ПОЯСНЕННЯ ПРИНЦИПІВ РОБОТИ

- Представлення інтерв'юера/ки.
- Спитати про зручну мову для спілкування. **НЕ запитувати будь-яку персональну інформацію** (ім'я, стать, вік, назву навчального закладу).
- Пояснити тему дослідження та важливість щирих відповідей під час інтерв'ю.
- Отримати дозвіл на аудіофіксацію. Пояснити необхідність — для подальшої обробки й аналізу.
- Наголосити на конфіденційності відповідей.** Окремо звернути увагу на те, що інформація, надана під час інтерв'ю, не буде передана стороннім особам, зокрема адміністрації шкіл чи місцевим відділам освіти. Використані цитати не міститимуть будь-якої особистої інформації, яка могла б допомогти ідентифікувати особу.

БЛОК № 1: ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Цей блок питань присвячений курсам підвищення кваліфікації щодо впровадження НУШ. Якщо Ви не проходили такі курси, просто скажіть — і ми перейдемо до інших питань.

1. Розкажіть, які набуті під час проходження курсів підвищення кваліфікації навички Ви використовуєте у своїй роботі?
2. Чого Вам особисто не вистачило під час проходження курсів?
 - 2.1. Можливо, Ви пам'ятаєте якісь моменти з курсів, які Вам здалися даремною витратою часу?

3. Як Ви обирали курси підвищення кваліфікації? Які фактори були для Вас важливими?
4. На вашу думку, як можна покращити організацію курсів підвищення кваліфікації?

БЛОК № 2: ЗМІСТ ОСВІТИ

1. Якщо Ви мали досвід створення власних навчальних програм на основі модельних, розкажіть трохи про це. Що підштовхнуло Вас до цього рішення? Як відбувався цей процес?
 - 1.1. *Якщо Ні:* Розкажіть, чому вирішили не створювати власну навчальну програму.
2. Можете, будь ласка, назвати модельні навчальні програми, за якими Ви викладаєте? Як Ви їх обирали? Які чинники були для Вас важливими?
3. Якщо Ви змінили модельну навчальну програму, за якою викладаєте, після 5-го класу, розкажіть, будь ласка, що Вас до цього спонукало?
4. Що Вас не задовольняє в модельній програмі, за якою Ви наразі працюєте?
5. Яка Ваша загальна думка щодо підручників, за якими Ви наразі викладаєте 5–6-м класам?
 - 5.1. Що Вам найбільше подобається в них?
 - 5.2. Що Ви хотіли б у них змінити?
6. З якими труднощами Ви переважно стикаєтеся під час підготовки та проведення дистанційних уроків?
7. Що Вам могло б допомогти проводити онлайн-уроки так, щоб вони були цікавими і водночас пізнавальними для учнів?

БЛОК № 3: СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ СТАН УЧНІВ

1. Що допомагає Вам покращити власний емоційний і психологічний стан?
2. Можливо, Ви мали досвід підтримки учня чи учениці у вразливому емоційному або психологічному стані? Можете розказати детальніше про цей випадок? Що Ви робили, щоб допомогти? Чи вдалося Вам це?

БЛОК № 4: СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

1. Із Ваших спостережень, чим можуть бути спричинені прогалини в знаннях Ваших учнів, які зараз навчаються в 5–6-х класах?
 - 1.1. Хто і як може покращити ситуацію, на Вашу думку?

БЛОК № 5: КОМУНІКАЦІЯ РЕФОРМИ

1. З Ваших спостережень, що може перешкоджати Вам працювати згідно з концепцією НУШ?

Додаток 6

Гайд другої хвилі інтерв'ю

Гайд для проведення структурованого інтерв'ю серед вчителів/ок 5–6-х класів

ТЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ: Стан впровадження реформи НУШ у базовій середній школі

БЛОК № 0: ВВЕДЕННЯ В ТЕМУ, ЗНАЙОМСТВО, ПОЯСНЕННЯ ПРИНЦИПІВ РОБОТИ

- Представлення інтерв'юера/ки.
- Спитати про зручну мову для спілкування. **НЕ запитувати будь-яку персональну інформацію** (ім'я, стать, вік, назву навчального закладу).
- Пояснити тему дослідження та важливість щирих відповідей під час інтерв'ю.
- Отримати дозвіл на аудіофіксацію. Пояснити необхідність — для подальшої обробки й аналізу.
- Наголосити на конфіденційності відповідей.** Окремо звернути увагу на те, що інформація, надана під час інтерв'ю, не буде передана стороннім особам, зокрема адміністрації шкіл чи місцевим відділам освіти. Використані цитати не міститимуть будь-якої особистої інформації, яка могла б допомогти ідентифікувати особу.

БЛОК № 1: ЗМІСТ ОСВІТИ

1. Ви викладаєте окремі предмети чи інтегровані курси?
 - 1.1. Якщо ОКРЕМІ: Чому Ви вирішили НЕ переходити на викладання інтегрованих курсів?
 - 1.2. Якщо ІНТЕГРОВАНІ чи ОБИДВА ВАРІАНТИ: Чому Ви вирішили зупинитися на викладанні інтегрованих курсів?
2. Із Вашого досвіду, чим відрізняються підручники за новим Державним стандартом від попередніх підручників? Як би Ви оцінили ці зміни?
3. Якби Ви хотіли, щоб разом із підручником Вам надавали навчально-методичний комплект (наприклад, посібник для вчителя, робочий зошит для учня тощо), то що би мало входити до цього комплекту?

БЛОК № 2: ОЦІНЮВАННЯ

1. Як Ви розумієте поняття «зворотний зв'язок»?
2. Що в системі оцінювання НУШ Вам здається складним? Чому?
 - 2.1. А що неефективним? Чому?
3. Якщо Ви використовуєте ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ, розкажіть, як Ви його проводите?
 - 3.1. Як загалом, із Ваших спостережень, діти реагують на нього? А яке їхнє ставлення до БАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ?
 - 3.2. Які переваги Ви бачите у використанні ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ?
 - 3.3. Поговорімо ще трохи про ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ. Чи виникали у Вас якісь проблеми в застосуванні його на практиці? Розкажіть про це докладніше.
 - 3.4. Що могло б Вам допомогти усунути ці перешкоди?
4. Якщо Ви НЕ використовуєте ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ на уроках, то яких знань щодо використання формувального оцінювання Вам бракує, аби почати з ним працювати?
5. На Вашу думку, які переваги, а які недоліки має РІВНЕВЕ ОЦІНЮВАННЯ?

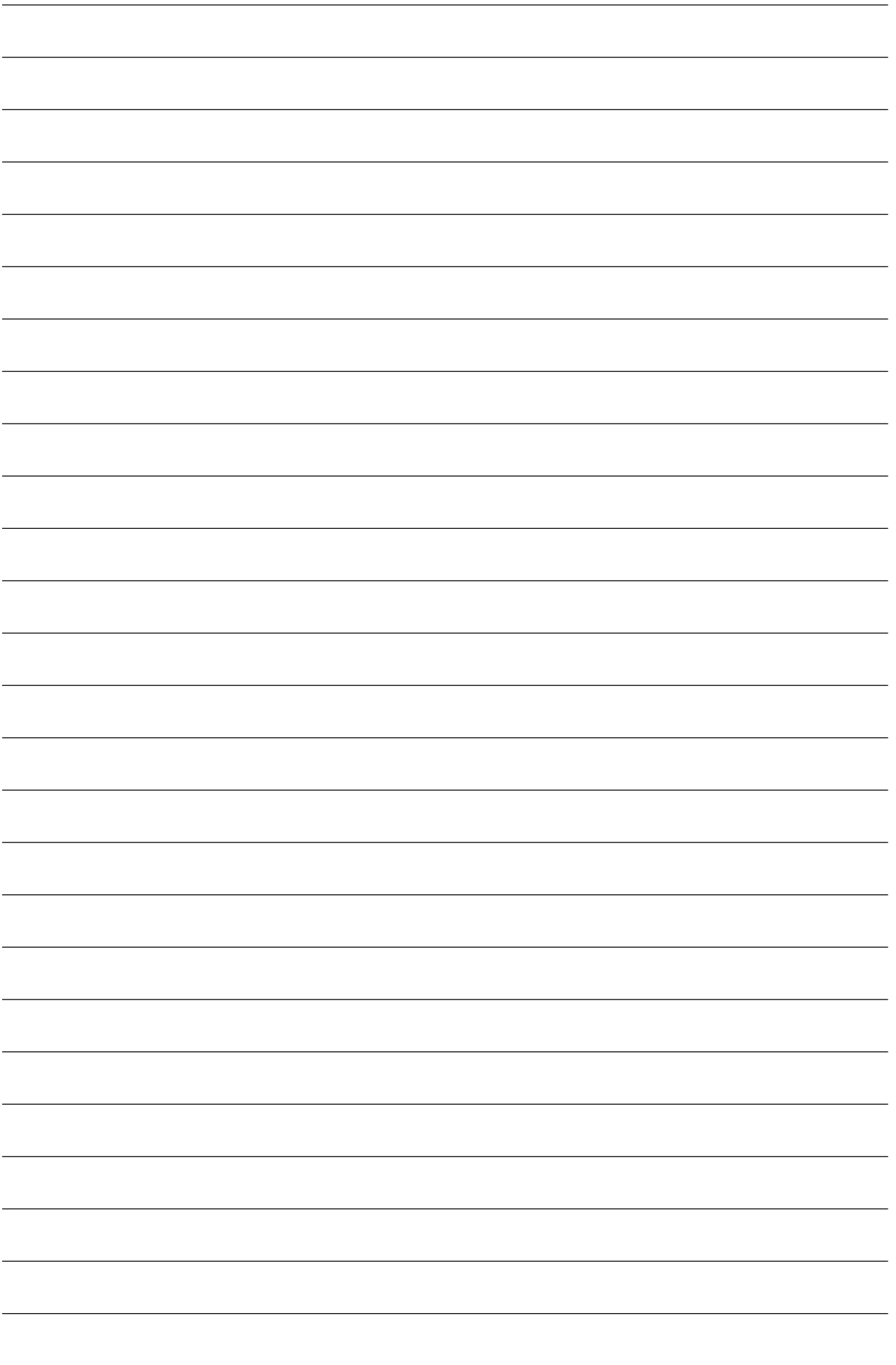
БЛОК № 3: КОМУНІКАЦІЯ РЕФОРМИ

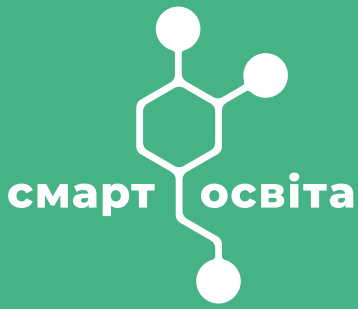
1. Як Ви розумієте, у чому полягає суть реформи НУШ?
2. Скажіть, чи є щось у реформі, що для Вас не зрозуміле? Що саме?
3. Із Ваших спостережень, у чому полягає відмінність між Вашим досвідом викладання за новим Державним стандартом і за старими програмами для 5–6-х класів?
 - 3.1. ЯКЩО РЕСПОНДЕНТ/КА НЕ РОЗКРИВ/ЛА ЦЕ У СВОЇЙ ВІДПОВІДІ: Розкажіть детальніше про зміни у змісті, методах викладання та в організації освітнього процесу, якщо Ви їх спостерігали.
4. Яке Ваше загальне ставлення до реформи НУШ? Що Вам у ній подобається? А що ні?
5. Як би Ви оцінили процес впровадження реформи НУШ, із Вашого досвіду?
6. Чого Вам критично не вистачає для впровадження реформи?
7. На Вашу думку, як можна покращити реформу НУШ і хто має за це відповідати?
 - 7.1. Що має зробити влада, аби вчителям було простіше й ефективніше впроваджувати реформу НУШ?
8. Якою має бути Ваша заробітна плата, аби Вам було комфортно працювати? Назвіть, будь ласка, реалістичну суму.
9. Чи знайомі Ви з практикою укладання трудового договору у вигляді контракту між учителями й керівниками навчальних закладів? Яке Ваше ставлення до цього? Чому Ви ставитеся до цього саме так?
10. Чи погодилися б Ви на перехід на контрактну форму трудового договору за умови збільшення заробітної плати? Якою має бути Ваша заробітна плата за таких умов? Назвіть реалістичну суму.
11. Якщо Вам збільшать тижневе навантаження разом зі збільшенням заробітної плати, то зростання на яку кількість годин є для Вас прийнятним?

12. Як Ви ставитеся до того, що Ваш робочий час буде фіксованим і Ви матимете залишатися у школі до 15–16-ї години дня, якщо Вам при цьому збільшать заробітну плату?
13. Як Ви ставитеся до атестації вчителів? Які, на Вашу думку, недоліки та переваги цього інструменту оцінки знань вчителів?
 - 13.1. Можливо, Ви можете запропонувати, як іншим, ефективнішим, чином оцінити компетентність учителів?

БЛОК № 4: НЕТИПОВІ ОСВІТНІ ПРОГРАМИ

1. Якщо Ви маєте колег, які працюють за нетиповими освітніми програмами (наприклад, «Інтелект України» або «Ліга крилатих») у середній школі, то що, з їхніх слів, їм подобається чи не подобається у цих програмах? Які переваги чи недоліки викладання за цими програмами вони бачать?
2. Вам пропонували працювати за нетиповою освітньою програмою?
 - 2.1. ЯКЩО ПРОПОНУВАЛИ І ВІДМОВИВ/ЛАСЯ: Чому Ви відмовилися?
3. Можливо, Ви раніше викладали у 5–6-х класах за нетиповою освітньою програмою?
ПИТАТИ, ЯКЩО ДОСВІД БУВ:
 - 3.1. Чому Ви вирішили обрати цю програму, а не типову?
 - 3.2. Чим Вам подобалася та програма? Які переваги вона має?
 - 3.3. А що Вам у ній не подобалося? Які її недоліки?
 - 3.4. Які основні відмінності у своїй роботі Ви помітили, якщо порівнювати викладання за нетиповою і типовою програмою?

nus.org.ua ►

Міжнародний фонд «Відродження» — одна з найбільших благодійних фондаций в Україні, що з 1990 року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей.

За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проєктів на суму понад 350 мільйонів доларів США.

 www.irf.ua

 [www.fb.com/irf.ukraine](https://www.facebook.com/irf.ukraine)

ГО «Смарт освіта» — команда однодумців, які об'єдналися заради удосконалення системи шкільної освіти в Україні. З початком повномасштабної війни ми зосередили свої зусилля на допомозі українським дітям, батькам та вчителям, щоб вони могли залишатись активними учасниками освітнього процесу.

За роки нашої діяльності ми реалізували десятки освітніх проєктів та запустили одне з найбільших освітніх медіа в країні — сайт [НУШ](https://nus.org.ua).

contact@smart-osvita.org
www.facebook.com/smartosvita
www.instagram.com/smart_osvita_ngo/
www.smart-osvita.org

